чăваш халăх хаçачĕ

ХЫПАР

СССР Аслă Канашĕн Президиумĕ 1968 çулхи пуш /март/ уйăхĕн 11-мĕшĕнче "Коммунизм ялавĕ" /халĕ "Хыпар"/ хаçата "ХИСЕП ПАЛЛИ" орденпа наградăланă

ШĂМАТ КУН
2014, нарăс /февраль/
22

33-34 /26439-26440/ № №
Хакĕ ирĕклĕ
WWW.hypar.ru

Хаклă ентешĕмĕрсем!

Сире Тăван çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунĕ ячĕпе чун-чĕререн саламлатăп!

Паллă çак уяв кунĕнче эпир хамăрăн аслă патшалăхăмăрăн тăнăçлăхне сыхлакан, унăн чиккисене хапсăнуçăсенчен шанчăклăн хураллакан хӳтĕлевçĕсене чыслатпăр.

Тăван çĕр-шыв ирĕклĕхĕпе никама пăхăнманлăхне сыхласа хăварассишĕн тăшманпа калама çук паттăррăн тата хăюллăн çапăçса пуç хунисене пурне те чун ыратăвĕпе аса илетпĕр. Вĕсем ĕмĕр-ĕмĕрех асра упранĕç!

Паян Хĕç-пăшаллă Вăйсенче хĕсметре тăракан Раççей çыннисен çĕнĕ ăрăвĕ мăн аслашшĕсен мухтавлă йăлисене чыслăн малалла тытса пырать.

Çĕр-шывăн оборона пултарулăхне çирĕплетес ĕçре çамрăксене патриотлăх туйăмсене аша хывма, Тăван çĕр-шывăмăрăн историлле аваллăхне хисеплеме, йывăр вăхăтра ăна хӳтĕлеме хатĕр пулма вĕрентсе ӳстерни пысăк пĕлтерĕшлĕ. Чăваш Республикинче çак ĕç çине уйрăмах тимлĕ пăхаççĕ, Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçин ветеранĕсем тата Афганистан Республикинчи çапăçусене хутшăннисем çамрăксемпе тĕл пулсах тăраççĕ, шкул ачисем валли «Зарница» тата «Орленок» çар-спорт вăййисем тăтăшах иртеççĕ, пирĕн яшсемпе хĕрсем Атăлçи федераци округĕн территорийĕнче пурнăçланакан патриотла тĕллевлĕ проектсене яланах хастар хутшăнаççĕ.

Чăваш Ен çамрăксене çарпа патриот воспитанийĕ парас енĕпе тунă çитĕнӳсене федераци наградипе – РФ оборона министрĕн çар учетне чи лайăх йĕркелени тупса палăртма ирттерекен смотр-конкурсра мала тухнăшăн паракан вымпелĕпе чысланă.

Çирĕп чунлăх тата аслă Раççее пĕтĕм кăмăлтан юратни унăн хăватлăхне тата хăрушсăрлăхне ӳстерес енĕпе тăвакан ĕçре çĕнĕ ăнăçусемпе çитĕнӳсен никĕсĕ пулса тăччăр!

Сире улăпла сывлăх, чун çирĕплĕхĕ, телей тата ырлăх сунатăп!

Чăваш Республикин Пуçлăхĕ М.В.ИГНАТЬЕВ.

Чăваш Енĕн хисеплĕ çыннисем!

Сире Тăван çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунĕпе саламлатăп! Пирĕнтен кашниех – хăйĕн çемйин, хăйĕн килçурчĕн, чуншăн хаклă тăван кĕтесçĕрĕн хӳтĕлевçи. Паллă çак кун – тăван патшалăхăмăра ырă туйăмпа юратакан, уншăн пăшăрханакан, хăйĕн çывăх çыннисемпе Тăван çĕр-шывăн паттăр ĕç тума хатĕр çынсен уявĕ.

Вăрçă тата ĕçĕн хисеплĕ ветеранĕсене, çĕр-шыв ирĕклĕхĕпе унăн никама пăхăнманлăхĕшĕн çапăçнă, тылра çĕнтерĕве туптанисене, халăх хуçалăхĕнче нумай çул тӳрĕ кăмăлпа вăй хунисене уйрăм тав сăмахĕ калатпăр.

Çирĕп сывлăх, телей, пурлăхпа тăнăç пурнăç сунатпăр.

«ЕДИНАЯ РОССИЯ» партин Чăваш регион уйрăмĕ.

Хисеплĕ арçынсем!

Сире "АККОНД" АУО коллективĕ тата эпĕ Тăван çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунĕ ячĕпе чĕререн саламлатпăр!

Ку уяв Раççей салтакĕсемпе офицерĕсен паттăрлăхĕн тата мухтава тивĕçлĕ ĕçĕсен ас тăвăмне упрать, вĕсем пирĕншĕн яланах хастарлăх, чăн-чăн хăюлăх тата тăван çĕре юратнин ырă тĕслĕхĕ пулса юлаççĕ.

Чăн-чăн арçын паян – вăл çарта-и е мирлĕ служба тăрать-и – яланах çывăх çыннисен лăпкăлăхне сыхлать, Тăван çĕр-шыва шанчăклă хӳтлĕхпе тивĕçтерет.

Сире тата тăванăрсемпе çывăх çыннăрсене çирĕп сывлăх, телей, ырлăх, çутă шанăç тата мирлĕ тӳпе сунатпăр!

**В.ИВАНОВ,
"АККОНД" АУО генеральнăй директорĕ,
Чăваш Республикин Патшалăх Канашĕн депутачĕ.**

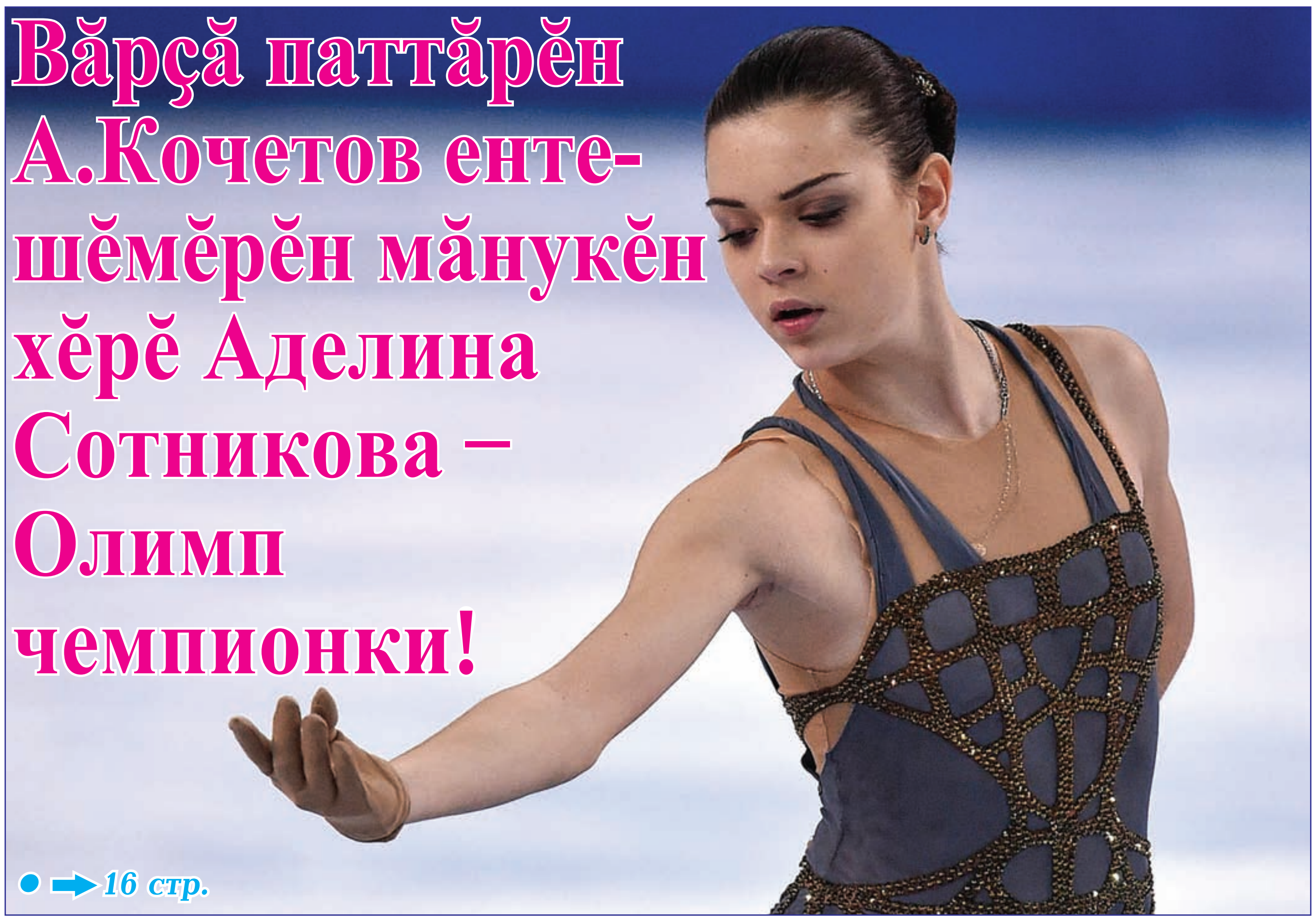

Вăрçă паттăрĕн А.Кочетов ентешĕмĕрĕн мăнукĕн хĕрĕ Аделина Сотникова – Олимп чемпионки!

16 стр.

Кăçал та тĕнче шайĕнче иртрĕ

Нарăс уйăхĕн 20-21-мĕшĕсенче Шупашкарти Николаев космонавт урамĕнчи ял хуçалăх пасарĕнче "Çĕр улми – 2014" курав ĕçлерĕ. Улттăмĕш хут йĕркеленĕ форум кăçал та тĕнче шайĕнче иртрĕ. Раççейĕн 17 регионĕпе пĕрле уява яланхи пекех Германи, АПШ, Голланди, Беларуç Республикин представителĕсем хутшăнчĕç. Çĕр улми туса илесси мĕн пур патшалăхшăн пысăк пĕлтерĕшлĕ пулнине çирĕплетет ку.

"Иккĕмĕш çăкăр" – тĕп апат-çимĕçрен пĕри, ăна 130 çĕр-шывра çитĕнтереççĕ. Çĕр çинче халăх йышĕ хушăнсах пынăран лаптăка çулсерен пысăклатаççĕ. Кашни гектар паракан тухăçпа шутласан унăн калăпăшĕ пĕрчĕллĕ культурăран 10 е ытларах та хут нумайрах. Планета халăха тăрантарайми пулас хăрушлăха сирмешкĕн ăсчахсем шăпах çĕр улмире çăлăнăç пуррине кураççĕ те.

Юлашки 16 çулта тĕнчере "иккĕмĕш çăкăр" туса илесси 275-рен 330 млн тоннăна çитнĕ. Раççей Китайпа Инди хыççăн виççĕмĕш вырăн йышăнать.

Курава Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев уçрĕ, вăл пысăк пĕлтерĕшлĕ пулнине палăртрĕ. "Ял хуçалăхĕнче çĕр улми туса илесси тупăшлă отрасль шутланать, – терĕ вăл. – Тăрăшуллă çĕр ĕçченĕ ку чухнехи пысăк эффективлă агротехнологие пурнăçа кĕртсе продукци пахалăхне ӳстерет, яланах тупăш илет, лаптăксене çулленех хушăнтарать".

Республика Пуçлăхĕ Раççей ял хуçалăх академийĕн А.Г.Лорх ячĕллĕ çĕр улми хуçалăхĕн Пĕтĕм Раççейри ăслăлăх-тĕпчев институчĕн директорне

Сар.ru сайчĕн сăн ӳкерчĕкĕ

Евгений Симакова курава çулленех хутшăнма май тупнăшăн тав турĕ. Институт çĕр улми производствин технологине çĕнетсех пырать, лайăх тухăç паракан эффективлă çĕнĕ сортсем кăларать. Çакна потребительсем те хăнăхса çитрĕç ĕнтĕ, пасарта экологи енчен таса çимĕç çеç туянасшăн.

Михаил Игнатьев курав экспозицийĕпе паллашрĕ, павильонсен умĕнче чарăна-чарăна тăчĕ. Малта пыракан технологисене пурнăçа хăюллăн кĕртекенсем, ӳсен-тăрана чир-чĕртен, сăтăрçăсенчен хӳтĕлекен тавар туса кăларакансем, паха вăрлăх çитĕнтерекенсем хăйсен таварĕпе паллаштаракан вырăнсене çитсе курчĕ. Михаил Васильевич çĕр улмирен кĕрекен тупăш кашни гектар çине куçарса шутласан пĕрчĕллĕ тата пăрçа йышши, çавăн пекех ытти культурăран та пысăкраххине палăртрĕ, çавăнпа çак отрасле малашне те çине тăрсах аталантармалла терĕ.

Конференц-залра "Çĕр улмин хальхи вăхăтри пĕлтерĕшĕ тата пуласлăхĕ" ятпа ăслăлăх-практика конференцийĕ иртрĕ. Малтан ЧР ял хуçалăх министрĕ Сергей Павлов тăван республикăра "иккĕмĕш çăкăр" туса илесси хăш шая çитнипе паллаштарчĕ, ăна ку чухне тухăçлă çитĕнтерме майсем пуррине хăш-пĕр тĕслĕхпе çирĕплетрĕ. Чăваш Ен территорийĕ пысăках мар пулин те ăна çĕр-шыври нумай регионран ытларах çитĕнтерет. 2012 çул уйрăмах ăнăçу кунĕ. Федерацин Атăлçи округĕнче Аçтăрхан облаçĕ хыççăн эпир 2-мĕш, Раççейри регионсен хушшинче 5-мĕш вырăн йышăннă. Кăтарту пĕлтĕр те çак шайран чакмастчĕ пулĕ, вăраха кайнă йĕпе-сапана пула пĕтĕмпех кăлараймарăмăр.

2 стр.

«Çавра сĕтел»

Çамрăк педагогсем шкултан мĕншĕн шикленеççĕ?

Республикăра вĕсене хатĕрлекен ятарлă аслă шкул пур. Унта квалификаци тĕлĕшĕнчен туллин тивĕçтерекен преподавательсем ĕçлеççĕ. Апла пулин те юлашки курса çитнĕ студентсенчен хăйсен малашнехи çул-йĕрне шкулпа çыхăнтарас шухăшлисем сахал. Сăлтавĕсем тĕрлĕрен: кама учителĕн ĕç укçи тивĕçтермест, хăшĕпĕри паянхи шкул ачисене «алла илеймесрен» хăрать, виççĕмĕшĕ…

Республикăн ертÿлĕхне çивĕч çак ыйту пăшăрхантармасть пек-и? Апла мар çав, XXI ĕмĕрте çитĕнекен ăрăва пултаруллă, çивĕч ăслă, шухăшлавĕпе саманапа тан пыракан вĕрентекен питĕ кирлине тÿре-шара лайăх ăнланать. Çакна çирĕплетет те çак кунсенче И.Я.Яковлев ячĕллĕ Чăваш патшалăх педагогика университетĕнче Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев, вĕрентÿ министрĕ Владимир Иванов, Шупашкар хула администрацийĕн пуçлăхĕн тивĕçĕсене пурнăçлакан Алексей Маклыгин хутшăннипе иртнĕ «çавра сĕтел». Хăйсен çитĕнĕвĕсемпе пăшăрхантаракан ыйтăвĕсем çинчен ертÿçĕсемпе куçакуçăн калаçма асăннă вузра вĕренекенсемпе выпускниксем пухăнчĕç. Паллах, педуниверситетăн вĕренÿ ĕçĕшĕн яваплисем те айккинче юлмарĕç.

Тĕл пулăвăн малтанхи пайĕнче Михаил Васильевич паян педагог профессийĕ тĕлĕшпе йĕркеленнĕ лару-тăрăва хак пачĕ. Унăн аталанăвĕнче уйрăм çитĕнÿсем пур, анчах хăш-пĕр ашшĕ-амăшĕшĕн çивĕч ыйту уçах юлать-ха: кирлех-и педуниверситетра вĕренни? Çак ыйтăвăн пĕлтерĕшне республика ертÿçи нимĕнрен ытла ĕçе специальноçпа вырнаçас майсемпе çыхăнтарать.

– Пурте ас тăватпăр: иртнĕ ĕмĕрĕн 90-мĕш çулĕсен пуçламăшĕнче шкулта ĕçлекенсенчен хăшĕпĕри шалу пĕчĕккипе, ăна вăхăтра илейменнипе вĕрентекен ĕçне пăрахрĕ. Патшалăх вĕсене ун чухне пулăшу параймарĕ. Тивĕçлĕ квалификаци илнĕ кадрсене паян татах çухатас марччĕ пирĕн. Çав тĕллевпе патшалăх çамрăк вĕрентекенсене çăмăллăхсем парать. Чи курăмли – яла ĕçлеме каякана пурăнмалли кĕтес туянма субсиди /70 процент таран/ пани. Ку программăна лекейменнисемшĕн вара тавăрмалла мар пулăшу шайĕ – çурт-йĕр хакĕн 20 проценчĕ чухлĕ. Ĕçе тин пуçăнакан педагога 3 çул таран хушса тÿленине пĕлетĕр. Патшалăх шалу хăпартса пырассипе тимлĕхе чакармасть. Çакă йăлтах сирĕн вĕрентÿ каçалăкĕн пуçламăшĕнчи йывăрлăхсене çăмăллатас тенипе пулакан ĕçсем, – алла кĕç-вĕç диплом илекен педагогсене шанăç пачĕç Пуçлăх сăмахĕсем.

Çакна асăнмалла: педуниверситетра аслă курсри яшсемпе хĕрсенчен хăшĕ-пĕри вĕренĕве ĕçпе çыхăнтарма тытăннă та. Пуçламăш утăмсем тăвакан учительсен хĕпĕртĕвĕ те, пăшăрханăвĕ те тупăнать. Акă Вера Терентьевăна, Элĕкри пуçламăш классен вĕрентекенне, ăста вĕрентÿçĕ кирлĕ канашсем вăхăтра парса шкул картине меллĕ вырнаçма пулăшать, Елена Юркинăна аслă классенче хăйсен тантăшĕ пек йышăнасшăн та – йĕркене пăхăнтарма йывăр. Анастасия Демидова, Шуршăл шкулĕнче географи вĕрентекенскер, сехет сахал пулнипе кăмăлсăр. Оксана Ильина Шупашкар районĕнчи Çĕньялти вăтам шкулта информаци технологийĕн хатĕрĕсем çителĕксĕрри пирки евитлерĕ.

Çамрăк педагогсен тата студентсен ыйтăвĕсене тÿресем еплерех татса пама сĕнни çинчен çитес вăхăтра тухакан «Вĕренÿ» ятарлă страницăра çырса кăтартăпăр.

■ **Ирина ПУШКИНА**

Кăçал та тĕнче шайĕнче иртрĕ

/Вĕçĕ. Пуçламăшĕ 1-мĕш стр./.

Çулпа çул пĕр килмест теççĕ. Хресченсем кăçал çанталăк хăйсене майлă пуласса шанаççĕ. Çавăнпа халăхра анлă сарăлнă культурăн лаптăкне чакарас шухăшлă мар. Шел, вăрлăх çитменни ура хурать. Чылай хуçалăх ăна республика тулашĕнчен туянасшăн. Форум вĕсене хăнасемпе килĕшÿсем тума май пачĕ.

Евгений Симаков çĕр улмине хăй вăхăтĕнче Раççейре епле çитĕнтерме тытăнни çинчен каласа кăтартрĕ. Çынсем малтанах унпа усă курма пĕлмен. Чечек «çырлисене» çисе наркăмăшланнă тĕслĕх пайтах пулнă. Унччен халăх тутлă кăшман /брюква/ çинĕ. «Пирĕн тивĕç – халăх сывлăхĕшĕн тăрăшасси, – терĕ Евгений Алексеевич. – Çавăнпа селекци енĕпе çине тăрсах ĕçлемелле, паха сортсем кăлармалла, тирпейлекен промышленноçа аталантармалла».

Константин Пшеченков профессор Мускав облаçĕнчи «Озеры» ООО аталанăвĕпе паллаштарнă май çуса сутакан çĕр улмин кашни килограмĕ çуманнинчен хуçалăха 18-20 тенкĕ таса тупăш панине çирĕплетрĕ. Раççей тĕп хулинчи чылай лавкка таса маррине пачах та йышăнмасть иккен. Халăх пысăк хака пăхмасăрах тасине çеç туянать.

Уява пухăннисем ăсталăх класĕсемпе «çавра сĕтелсенче» пĕр-пĕрин опычĕпе паллашрĕç, çĕнĕ пĕлÿпе пуянланчĕç.

■ **Валентин ГРИГОРЬЕВ**

Саламлатпăр

Чăваш Республикин Пуçлăхĕн 2014 çулхи нарăс уйăхĕн 20-мĕшĕнчи 23-мĕш хушăвĕпе килĕшÿллĕн ĕçри çитĕнÿсемшĕн тата нумай çул тÿрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Шупашкар хулинчи «Спорт вăййисен хатĕрĕсен завочĕ» акционерсен хупă обществин электрогазосварщикне **Владимир Иванович ЗАХАРОВА ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ХИСЕП ГРАМОТИПЕ** наградăланă;

сывлăх сыхлавĕн тытăмĕнчи тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тÿрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Чăваш Республикин «Васкавлă медицина пулăшăвĕн больници» бюджет учрежденийĕн янахпа пит хирургне, медицина наукисен кандидатне **Вячеслав Витальевич ДАНИЛОВА,** Чăваш Республикин «Республикăри ача-пăча клиника больници» бюджет учрежденийĕн врачне – анестезиолог-реаниматологне, медицина наукисен кандидатне **Олег Николаевич ИВАНОВА,** Шупашкар хулинчи Чăваш Республикин «Хулари клиника 1-мĕш больници» бюджет учрежденийĕн уйрăм заведующине – врач-эндоскопистне **Леонид Леонидович СПИРИДОНОВА «ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ВРАЧĔ»;**

культура тытăмĕнчи тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата пултарулăхри нумай çулхи ĕç-хĕлшĕн «Янра, юрă» фольклорпа эстрада ансамблĕн солистне **Виталий Иванович АДЮКОВА,** Çĕнĕ Шупашкар хулинчи ачасене хушма пĕлÿ паракан «Ачасен искусство шкулĕ» муниципалитетăн бюджет вĕренÿ учрежденийĕн преподавательне **Ирина Валерьевна АНДРБАЕВĂНА «ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН КУЛЬТУРĂН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ»;**

промышленноç тытăмĕнчи тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тÿрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Шупашкар хулинчи «Бреслер» тĕпчев центрĕ» тулли мар яваплă обществăн ĕç тăвакан директорне **Андрей Алексеевич ПЕТРОВА «ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ПРОМЫШЛЕННОÇĂН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ»;**

халăхăн йăла ыйтăвĕсене тивĕçтерес енĕпе тунă тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тÿрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Шупашкар хула администрацийĕн пуçлăхĕн пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăх ыйтăвĕсемпе ĕçлекен çумне – Шупашкар хула администрацийĕн пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăх, энергетика, транспорт тата çыхăну управленийĕн пуçлăхне **Герман Геннадиевич АЛЕКСАНДРОВА «ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ХАЛĂХĂН ЙĂЛА ЫЙТĂВĔСЕНЕ ТИВĔÇТЕРЕССИН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ»;**

педагогика тата воспитани парас енĕпе тунă тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тÿрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Етĕрне районĕнчи муниципалитетăн «Мăн Чурашри пĕтĕмĕшле пĕлÿ паракан вăтам шкул» пĕтĕмĕшле пĕлÿ паракан бюджет учрежденийĕн вĕрентекенне **Николай Георгиевич РАХКОШКИНА «ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ТАВА ТИВĔÇЛĔ УЧИТЕЛĔ»;**

гражданссемпе юридици сăпачĕсен прависемпе саккунлă интересĕсене хÿтĕлес енĕпе тунă тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тÿрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Шупашкар хулинчи Адвокатсен «ЗАЩИТА» коллегийĕн председательне, адвоката **Вера Васильевна БОЛЬШОВĂНА «ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ЮРИСЧĔ»** хисеплĕ ят панă.

Ĕç тата çын

Вăхăт çĕнĕ меслетсем сĕнет

«Эпир 12 тĕрлĕ административлă регламента пăхăнса ĕçлетпĕр, çынсене тĕрлĕ енлĕ пулăшу кÿретпĕр. Çав шутра – общество ĕçĕсем, профвĕренÿ учрежденине пĕтернĕ 18-20 çулсенчи çамрăксене пĕрремĕш ĕç вырăнĕ тупса парасси, ĕç шыранă чухне йывăрлăхсемпе тĕл пулакан граждансене хÿтлĕхпе тивĕçтересси, çынсене хăйсен бизнесне уçма е çĕнĕ професси илме пулăшасси, пенсие вăхăтран маларах ярасси т.ыт.те. Унсăр пуçне вăхăт çĕнĕ меслетсем сĕнет, эпир вĕсемпе те усă куратпăр, пурнăç таппипе тан пыратпăр», – каласа кăтартать Елчĕк районĕнчи халăха ĕçпе тивĕçтерекен центр директорĕ Марина Васильева.

● С.Федорова.

Центрăн ĕç меслечĕсенчен пĕри вăл – вакансисен ярмăркки. Эпир Елчĕкри учреждение пулнă кун унта шăпах ярмăркка пыратчĕ, çавна май çын йышлăччĕ: предприяти-организаци ертÿçисем квалификациллĕ кадрсене шыраса, ĕçсĕррисем вара хăйсене килĕшекен ĕç тупас тĕллевпе килнĕ. Марина Васильева кун пек мероприятисен /вĕсене çулталăкне 7-8 хут ирттереççĕ/ усси пысăккине палăртрĕ: ĕç паракансемпе ăна шыракансем куçакуçăн тĕл пулса калаçаççĕ-çке. Нарăс уйăхĕн 14-мĕшĕнче йĕркеленĕ вакансисен ярмăркки те ăнăçлă пулчĕ: ун чухне 2 çын – вăхăтлăх, 10-шĕ вара яланлăх ĕçе вырнаçма пултарчĕç.

Республикăн тĕллевлĕ программипе килĕшÿллĕн центрăн кăçал 4 сусăра тата нумай ачаллă 2 ашшĕ-амăшне ĕç тупса памалла. Пĕр инвалид ятарлă хатĕрсемпе пуянлатнă ĕç вырăнĕнче вăй хурать ĕнтĕ, ыттисене те çитес 2-3 уйăхра вырнаçтарма палăртаççĕ. «Чăваш Республикинче инвалидсем валли ĕç вырăнĕсем квотăласси çинчен» саккунăн 2 тата 4 статйисене кĕртнĕ улшăнусене тĕпе хурса Елчĕк районĕнчи тепĕр 7 организацин сусăрсем валли квота уйăрмалла, ыттисенче вара ку йĕрке пурнăçланса пырать. Учреждени районти инвалидсен обществипе тачă çыхăну йĕркеленĕ. Шăпах çав пĕрлĕх ĕçлес кăмăлĕ пур çынсене – хавшакрах сывлăхлисене – центра ярать, специалистсем вара сусăрăн реабилитаци карточкине тĕпе хурса ун валли юрăхлă ĕç шыраççĕ.

Халăха ĕçпе тивĕçтерекен центр çамрăксене – хăйсен професси пурнăçĕнче пĕрремĕш утăмсем тăваканскерсене те – пулăшма тăрăшать. Ведомствăн 2012-2020 çулсем валли йышăннă программипе килĕшÿллĕн кăçал пуçламăш тата вăтам профвĕренÿ учрежденине тин пĕтернĕ 18-20 çулсенчи 2 çамрăка ĕçе вырнаçтармалла. Кăрлач уйăхĕнче ку енĕпе Татьяна Теплова предпринимательпе килĕшÿ тунă, çапла вара «Мечта» кафере Светлана Федорова, Шупашкарти пĕр техникумран повар-кондитера вĕренсе тухнăскер, ĕçлеме пуçланă. 19-ти Светлана, поварта тăрăшаканскер, хăйĕн ĕç вырăнĕпе те, коллективпа та кăмăллă. «Центрта питĕ хăвăрт ĕç тупса пачĕç, тавах вĕсене», – савăнăçне пытармасть С.Федорова.

Хăйĕн ĕçне пуçарса ярас текенсене те тĕрев кÿрет центр. Пĕлтĕр ĕççĕр 3 çын патшалăх пулăшăвĕпе бизнес йĕркеленĕ, кăçал тепĕр 3-ĕн проект хатĕрлеççĕ. «Маларах хăйĕн бизнесне уçнисем паян та йĕркеллех ĕçлесе пыни савăнтарать пире. Акă Валериан Иноходов ĕç вырăнĕсĕр юлсан пирĕн пата килчĕ. Проект хатĕрлесе ăна ăнăçлă хÿтĕлерĕ, ял çыннисене питĕ кирлĕ ĕç пуçарса ячĕ: кăркка, цесарка, индокăвакал чĕпписене инкубаторта кăларса сутма /вĕсене туянас текен йышлă/ тата усрама пуçларĕ. Пирĕн патра шутра тăракан тепĕр çынна хăйĕн патне ĕçлеме илчĕ», – калаçăва тăсать Марина Геннадьевна. В.Иноходов хăй çак çула суйласа илнĕшĕн кăмăллине пĕлтерчĕ. Ĕмĕтне пурнăçа кĕртме пулăшнăшăн центр ертÿçипе специалисчĕсене чĕререн тав турĕ.

Халăха хăйсен ĕçĕ-хĕлĕ, патшалăх пулăшăвĕ тата программисем пирки информаципе ытларах тивĕçтерес тĕллевпе центр пĕлтĕртенпе вырăна тухса консультацисем парать. Çакнашкал мероприятисене Пенси фончĕпе, халăха социаллă хÿтлĕх паракан органсемпе пĕрле йĕркелеççĕ. Специалистсем çынсене хăйсен ĕç меслечĕсем пирки каласа кăтартаççĕ, пулăшу кÿреççĕ, ыйтусене хуравлаççĕ. Пĕлтĕр центр çакнашкал 10 йышăну ирттернĕ, кăçал вара кашни уйăхра икĕ хут ялсене кайса тĕл пулу йĕркелесшĕн.

Çапла, Елчĕк районĕнчи халăха ĕçпе тивĕçтерекен центрта вăй хуракансем хăйсен тивĕçĕсене тăрăшса пурнăçлаççĕ, ахальтен мар ĕççĕрлĕх шайĕ кăçалхи нарăс уйăхĕн 1-мĕшĕ тĕлне 0,33% таншăнă. Ку – республикăри лайăх кăтартусенчен пĕри.

■ **Ирина КЛЕМЕНТЬЕВА**

Госслужба занятости Чувашии

Раҫҫейре – кӑтартулли

Чӑваш Ен Халӑха ӗҫпе тивӗҫтерекен патшалӑх службин коллегийӗн нарӑс уйӑхӗн 18-мӗшӗнче иртнӗ анлӑ ларӑвне унӑн членӗсем, асӑннӑ службӑн структура подразделенийӗсен ертӳҫисем, район-хулари ӗҫпе тивӗҫтерекен центрсен пуҫлӑхӗсем, «Аспект» вӗренӳпе методика центрӗн, «Нива» вӗренӳпе курс комбиначӗн, «Промтрактор», «Акконд», «Шупашкарти агрегат завочӗ» АУОсен, «Элара» наука-производство комплексӗн персонал ыйтӑвӗсемпе ӗҫлекен директорӗсем, «Пӗтӗм Раҫҫейри инвалидсен обществин регион уйрӑмӗн председателӗ хутшӑнчӗҫ.

Ларӑва Чӑваш Ен Халӑха ӗҫпе тивӗҫтерекен патшалӑх службин ертӳҫӗ Сергей Димитриев уҫрӗ.

Тӗп докладра – «Чӑваш Республикин 2012-2020 ҫулсем валли ҫирӗплетнӗ «Халӑха ӗҫпе тивӗҫтересси» патшалӑх программине 2013 ҫулта пурнӑҫланин итогӗсемпе тата халӑха ӗҫпе тивӗҫтермелли мероприятисене 2014 ҫулта пурнӑҫлассипе ҫыхӑннӑ тӗллевсемпе – асӑннӑ служба ертӳҫин ҫумӗ Наталья Тараканова тухса каларӗ.

Наталья Евгеньевна палӑртнӑ тӑрӑх – халӑха ӗҫпе тивӗҫтерес тытӑмри ларутӑрӑва республика экономикин чӑн-чӑн секторӗ мӗнлерех аталанни витӗм кӳрет. Пӗлтӗр строительствӑра, пурӑнмалли ҫуртсене хута ярас енӗпе, ваккӑн сутакан тавар ҫаврӑнӑшӗнче, ҫынсене тивӗҫтерекен тӳлевлӗ пулӑшура, ӗҫшӗн тӳлессинче, халӑхӑн укҫа тупӑшӗнче ӳсӗмсем пулнӑ. Ҫав вӑхӑтрах промышленноҫ тата ял хуҫалӑх производствисенче 2012 ҫулхи шая ҫитеймен. Туса кӑларнӑ продукцие рынокра ыйтакансем йышланасса кӗтсе предприятисем ӗҫлекенсен йышне сыхласа хӑварма тӑрӑшнӑ. ЧР Экономика министерствин кӑтартӑвӗсем тӑрӑх – иртнӗ ҫул промышленноҫ комплексӗнче вӑй хуракансен йышӗ 2 процент чакнӑ. Уйрӑм отрасльте, тӗслӗхрен, строительство материалӗсен производствинче – 10,2 процент, йывӑҫ тата унран тӗрлӗ япала тунӑ ҫӗрте – 6,1, резина тата пластмасса хатӗрсен производствинче 2,5 процент ӳснӗ, целлюлозӑпа хут, машинӑпа оборудовани тата электрооборудовани производствисенче 2012 ҫулхи шайрах юлнӑ.

Ӗҫ рынокӗн лару-тӑрӑвӗн эрнесерен иртнӗрнӗ мониторингӗн кӑтартӑвӗсемпе иртнӗ ҫул тулли мар сменӑпа ӗҫлекенсен хисепӗ республикӑри организацисенче 2 хут сахалланнӑ, раштав вӗҫӗнче 1510 ҫынпа танлашнӑ. Организацие хупнипе е йыша /штата/ чакарнипе 2459 ҫынна кӑларса янӑ /2012 ҫулхинчен 450 ҫын е 15,5 процент сахалрах/. Вӗсенчен 1005-шӗ /40,9 процент/ ӗҫлев службине пынӑ, 654-шне ӗҫсӗр тесе йышӑннӑ, Граждансене йышлӑн кӑларса янӑ муниципалитет йӗркеленӗвӗсенчи ӗҫ рынокӗн лару-тӑрӑвне кӑткӑслатас мар тесе центр специалисчӗсем предприяти-организацие ҫитсе консультаци панӑ, вакансисен ярмӑркки иртнӗрнӗ, ӗҫсӗрсене йышӑннӑ, Чӑваш Республикин 2012-2020 ҫулсем валли ҫирӗплетнӗ «Халӑха ӗҫпе тивӗҫтересси» патшалӑх программин мероприятийӗсене пурнӑҫланӑ.

Патшалӑх программин мероприятийӗсене пурнӑҫлама пӗлтӗр 439,7 млн тенкӗ хывнӑ /федераци бюджетӗнчен – 207,7 млн, республикӑннинчен – 232,0 млн/. Кӑҫал ку кӑтарту 465,4 млн /226,0 млн тата 239,4 млн/ тенкӗпе танлашмалла.

2013 ҫулта патшалӑх программипе килӗшӳллӗн служба органӗсем ӗҫ рынокӗн лару-тӑрӑвне кӑткӑслатас мар тӗллевпе йышӑннӑ мерӑсем пулӑшнипе регистрациленӗ ӗҫсӗр граждансен йышне ҫулталӑк пуҫламӑшӗнчи 5520-рен раштав вӗҫӗнче 4812 таран е 12,8 процент чакарнӑ, шута илнӗ ӗҫсӗрлӗх шайне 0,84 процентран 0,73 хӑварнӑ. Ку кӑтарту ҫулталӑкра вӑтамран 0,77 процентпа танлашнӑ /программӑра 0,9 процент ҫирӗплетнӗ/. Шута илнӗ ӗҫсӗрлӗх шайӗпе Чӑваш Республики федерацин Атӑлҫи округӗн регионӗсен хушшинче ҫулталӑкӗпех 3 вырӑн йышӑннӑ. Кӑҫалхи тӗллев – асӑннӑ кӑтартӑва 0,72 процентран иртттермелле мар.

Ӗҫ рынокӗнчи кӑткӑслӑх коэффициенчӗ 0,4 единицӑран 0,3 юлнӑ е ҫулталӑкра вӑтамран 0,33 /программӑра палӑртни – 0,49/ пулнӑ. 3,4 пин ӗҫпе тивӗҫтерекен служба органӗсене 109,6 пин ҫын кирли ҫинчен пӗлтернӗ, вӗсенчен 88,7 пинӗшӗ рабочи специальноҫӗсемпе ҫыхӑннӑ.

2013 ҫулта программа мероприятийӗсене 84521 ҫын /103,7 процент/ хутшӑннӑ. Служба органӗсене ӗҫ шыраса пынӑ 51 пин ытла ҫынран 42,2 пинӗшне вырнаҫтарнӑ: 17,7 пинне – яланлӑх, 24,5 пинне – вӑхӑтлӑх /6810-шне общество ӗҫне янӑ, 14-18 ҫулсенчи 16668 ҫамрӑка вӗренӳрен пушӑ вӑхӑтра вӑхӑтлӑх ӗҫ тупса панӑ, вырнаҫма кансӗр 710 ҫынна – сусӑрсене, пенси ҫулӗсене ҫывхаракансене, ҫартан таврӑннисене, тӗрмерен тухнисене – ӗҫлӗ тунӑ, пӗчӗк бизнес йӗркелемешкӗн 126 ӗҫсӗр ҫынна субсиди панӑ, профессин пуҫламӑш тата вӑтам пӗлӗвӗ паракан вӗренӳ заведенийӗ пӗтернӗ 18-20 ҫулсенчи 244 ҫамрӑка специальноҫпе ӗҫлӗ тунӑ.

Граждансене ӗҫе вырнаҫтарассин шайӗ 82,4 процентпа танлашнӑ. Иртнӗ ҫулхи пӗрремӗш ҫур ҫулта ку енӗпе Чӑваш Ен Раҫҫей Федерацийӗн субъекчӗсен хушшинче 2-мӗш вырӑн йышӑннӑ.

Ӗҫ шыракансене вырнаҫтарассин шайӗ вакансисен банкне пахалӑхлӑ йӗркеленипе ҫыхӑннӑ. Раҫҫей Ӗҫ министерстви «Раҫҫейри ӗҫ» портала уйрӑм контроле илнӗ. Вӑл 2014 ҫулхи кӑрлачра иртттернӗ мониторинг тӑрӑх Чӑваш Ен вакансисене 5 кунра ҫӗнетсе тӑрать /Раҫҫейре – 18, ФАОра – 6 кунра/.

Раҫҫей Президенчӗн 2012 ҫулхи ҫу уйӑхӗн 7-мӗшӗнчи «Патшалӑхӑн социаллӑ политикине пурнӑҫламалли мероприятисем ҫинчен» 597-мӗш указӗпе килӗшӳллӗн республикӑра инвалидсене ӗҫпе тивӗҫтерес тата вӗсене обществӑна интеграцилес тӗллевлӗ мерӑсен комплексне пурнӑҫа кӗртеҫҫӗ. Чӑваш Республикин саккунӗ тӑрӑх 100 ҫынран ытларах коллективсенче инвалидсене йышӑнмашкӑн 2011 ҫулхи чӳк уйӑхӗнчен 2 процентлӑ квота ҫирӗплетнӗ, 2013 ҫулхи чӳк уйӑхӗнчен вара 35-100 ҫын шутланаканнисем валли те 1,5 процентлӑ квота палӑртнӑ. 2014 ҫулхи кӑрлачӑн 1-мӗшӗ тӗлне сусӑрсене ӗҫе илмелли квотӑна республикӑра 88,4 процент пурнӑҫланӑ /2013 ҫулхи кӑрлачӑн 1-мӗшӗ тӗлне – 86,6/, Муниципалитетӑн 26 йӗркеленӗвӗнчен 9-шӗ инвалидсене йышӑнмалли квотӑна 100 процента ҫитернӗ. Кӑҫалхи нарӑс уйӑхӗн 1-мӗшӗ тӗлне ӑна 35-100 ҫынлӑ организацисем 56,1 процент тултарса 600 ытла инвалида илнӗ. Муниципалитетӑн 8 йӗркеленӗвӗн кӑтартӑвӗ 100 процента ҫитнӗ.

Сусӑрсем валли ятарлӑ вырӑн уйӑрассине тивӗҫлипе хаклаҫҫӗ. Пӗлтӗр ун пеккисене 279 организацире 322 хатӗрленӗ. Республикӑн тӗллевлӗ программи тӑрӑх ҫак тӗллевпе тӑккаланнӑшӑн ӗҫпе тивӗҫтерекенсене федераци тата республика бюджечӗсенчен саплаштараҫҫӗ.

2013 ҫулта ятарлӑ вырӑнсене 102 сусӑра йышӑннӑ, ҫак тӗллевпе 6,8 млн тенкӗ тӑкакланӑ. Раҫҫей Ӗҫ министерстви 2014 ҫулхи нарӑс уйӑхӗн 3-мӗшӗнче курав мелӗпе иртттернӗ конференцире асӑннӑ тӗллевпе уйӑрнӑ укҫа-тенкӗпе эффективлӑ усӑ курнӑ регионсен хушшинче Чӑваш Республики пулнине те палӑртнӑ.

2014 ҫулта ятарласа майлаштарнӑ вырӑнсене 106 инвалида илмелле, асӑннӑ тӗллев валли 7,4 млн /федераци бюджечӗн субсидийӗ – 7,0 млн, республикӑн – 420,0 пин/ тенкӗ палӑртнӑ. Раҫҫей Ӗҫ министерствипе укҫа уйӑрас пирки тунӑ килӗшӗве кӑҫалхи нарӑс уйӑхӗн 17-мӗшӗнче ҫирӗплетнӗ. Хальхи вӑхӑтра Раҫҫей Правительстви ӗҫпе тивӗҫтерекенсен тӑкакӗсене саплаштармалли суммӑна 69,3 пинрен 100 пине ҫитерессипе ҫыхӑннӑ ыйтусене тишкерет.

2010-2013 ҫулсенче инвалидсем валли майлаштарнӑ 504 вырӑн йӗркеленӗ, 2014 ҫул пуҫламӑшӗ тӗлне вӗсенчен 464-шне сыхласа хӑварнӑ, предприятисен ӗҫлеме пӑрахнипе 40-не пӗтернӗ. 403 вырӑнта инвалидсем паян кун та ӗҫлеҫҫӗ, 61-шӗ тӗлӗшпе служба центрӗсем ӗҫпе тивӗҫтерекенсемпе пӗрле тивӗҫлӗ кандидатсене суйлаҫҫӗ.

Инвалидсене ӗҫе вырнаҫтарнин шайӗ пӗлтӗр центра пулӑшу ыйтма пынисен 64,7 процентӗпе танлашнӑ. 2013 ҫулхи пӗрремӗш ҫур ҫулта ку кӑтартупа Чӑваш Республики Раҫҫей Федерацийӗнче 5-мӗш вырӑна тухнӑ /Раҫҫейре вӑтамран – 37,3 процент/.

Рынокри тупӑшма пултараслӑха ӳстерес тӗллевпе 2013 ҫулта ӗҫсӗр 3354 ҫынна профессие вӗрентнӗ е вӗрентме янӑ. Ҫакӑн эффективлӑхӗн хаклавӗ – ӗҫлӗ пулнин кӑтартӑвӗ. Вӗсен 1,13 процентӗ /индикатор – 1,8/ кӑна ӗҫсӗрсен йышне тепӗр хут тӑнӑ. Кӑҫал хушма пӗлӳ илмешкӗн 2916 ҫынна яма палӑртнӑ.

Чӑваш Республикин экономикине модернизацилес тата технологи тӗлӗшӗнчен аталантарас енӗпе ӗҫлекен Канашӑн ӗҫ ушкӑнӗпе килӗшу тӑвакан служба кӑҫал «Промтрактор» АУОри 109 тата «Промтрактор-Промлит» ОООри 194 рабочие профессие вӗренӗвне малараx ярассине йӗркеленӗ. Асӑннӑ организацисен ыйтӑвне шута илсе вӗсене рабочи профессийӗсене хӑнӑхтарнӑ.

Хальхи вӑхӑтра инвестици проекчӗсене пурнӑҫлакан пилӗк предприяти 303 ҫынна 27 профессие вӗрентме заявка панӑ.

2013 ҫулта республикӑри ӗҫлев служби производствӑна хутшӑнас туртӑмлӑ пенсионерсене профессие вӗрентме пикенчӗ: центрсем янипе 14-ӑн тивӗҫлӗ специальноҫ илсе ӗҫ тупнӑ. Кӑҫал тата 70 пенсионера вӗрентмелле, ҫак тӗллевпе республика бюджетӗнче 532,0 пин тенкӗ палӑртса хӑварнӑ.

Раҫҫей Президенчӗн 2012 ҫулхи ҫу уйӑхӗн 7-мӗшӗнчи «Раҫҫей Федерацийӗн демографи политикине пурнӑҫламалли мерӑсем ҫинчен» 606-мӗш указӗпе килӗшӳллӗн амӑшӗнӗхпа ӗҫлеве пӗр килтерес тӗллевпе ачана 3 ҫула ҫитиччен пӑхмашкӑн отпуск илнӗ 427 хӗрарӑма пӗлтӗр профессие вӗренӗвне янӑ, ун хыҫҫӑн пурне те вырӑн тупса панӑ.

2014 ҫулта ку йыш 400-тен кая мар пулмалла: 100-шӗ – ачана 3 ҫула ҫитиччен пӑхмашкӑн отпуск илнисем, 300-шӗ – пепкисене 3 ҫула ҫитиччен пӑхакансем, анчах ӗҫлӗ хутшӑнусенче тӑманнисем. Ҫак тӗллевпе 5,6 млн тенкӗ тӑкакламалла: 1,8 миллионӗ – пӗрремӗшӗсемшӗн, 3,8 миллионӗ – иккӗмӗшӗсемшӗн.

2013 ҫулта социаллӑ адаптаци мероприятийӗсене – 2830, психологи пулӑшӑвӗн тренингӗсене 1971 ҫын хутшӑннӑ, профессие ориентацийӗн пулӑшӑвне 32,7 пинӗн тивӗҫнӗ.

Ҫакна палӑртмалла: профориентацин витӗмӗ тӳрех палӑрмасан та пултарать, ӗҫ рынокӗ ыйтнине кура улшӑнать те: тӗслӗхрен, бухгалтер вакансине йышӑнас текенсен йышӗ 2010 ҫулхи кӑрлачӑн 1-мӗшӗнчи 39 ҫынран кӑҫалхи кӑрлачӑн 1-мӗшӗ тӗлне 4 юлнӑ, экономистсем 47-рен – 3, юристсем 25-рен – 2, делопроизводительсем 34-ран – 1. Ун чухне инженерсем ытлашши пулнӑ тӑк /1 вакансине пуҫне – 18 ҫын/, халӗ ҫитмеҫҫӗ /1 ҫын пуҫне – 3 вакансиe/.

Патшалӑх пулӑшӑвӗн пахалӑхне ӳстерес тата унпа пурте усӑ курма пултарччӑр тесе хальхи технологисене ӗҫе кӗртеҫҫӗ, ҫав шутра ӗҫпе тивӗҫтерме пултаракапа скайппа калаҫма, документсене электрон мелӗпе ҫитерме, вакансисен банкне Раҫҫей Перекет банкӗн банкомачӗсем урлӑ кӗме пулать.

Пӗлтӗр ӗҫлев центрӗсен мобильлӗ офисӗсем вырӑна 551 хут тухса 640 мероприяти йӗркеленӗ, 7708 ҫынна патшалӑх пулӑшӑвӗпе тивӗҫтернӗ, 1362-шне ӗҫлӗ тунӑ. Кӑҫал та асӑннӑ мелпе тухӑҫлӑ усӑ курма палӑртнӑ.

Коллегин анлӑ ларӑвӗнче Вӑрнар тата Красноармейски районӗсенчи халӑха ӗҫпе тивӗҫтерекен центрсен директорӗсем Римма Евсеева тата Иван Козлов ӗҫтешӗсене хӑйсен коллективӗсен опычӗпе паллаштарчӗҫ, Чӑваш Ен Халӑха ӗҫпе тивӗҫтерекен патшалӑх службин контрольпе право тивӗҫтерӗвӗн пайӗн ертӳҫи Владимир Артемьев коллегин кӑҫалхи ӗҫ планӗ ҫинче чарӑнса тӑчӗ.

Асӑннӑ мероприяти ӗҫлӗ калаҫу чысланва куҫнипе вӗҫленчӗ: служба органӗсен хастарӗсене ҫитӗнӳсемшӗн тата ентешӗмӗрсене пурнӑҫра тивӗҫлӗ вырӑн тупма пулӑшас енӗпе хывнӑ сумлӑ тӳпешӗн Хисеп хучӗсемпе сумларӗҫ.

■ **Валентина СМИРНОВА**

Деклараци вӑхӑчӗ

Федерацин налук службин республикӑри управленийӗ 2014 ҫулхи деклараци кампанийӗн пӗрремӗш уйӑхне пӗтӗмлетнӗ.

Нарӑсӑн 1-мӗшӗ тӗлне налук органӗсем уйрӑм ҫынсенчен 10,2 пин деклараци йышӑннӑ, ку пӗлтӗрхи ҫак тапхӑртинчен 12,2% нумайрах. 1 млн тенкӗрен пуҫласа 10 млн тенкӗ таран тупӑш пирки 230 декларант пӗлтернӗ, 1 декларантӑн тупӑшӗ 100 млн тенкӗрен иртнӗ.

ФНС управленийӗ аса илтерет: тупӑша декларацилеме тивӗҫ ҫынсен ҫак ӗҫе ака уйӑхӗн 30-мӗшӗнчен кая юлмасӑр пурнӑҫламалла. Социаллӑ сӑлтавсемпе, пурлӑхпа ҫыхӑннӑ тӑкаксене кура вӗсене налук хумалли тӳлев шутӗнчен кӑларма деклараци тӑратакансем ҫак ҫӑмӑллӑхпа ҫулталӑк тӑршшӗпех усӑ курма пултараҫҫӗ.

Налук декларацийӗн бланкне пурӑнакан вырӑнти налук органӗнче тӳлевсӗрех параҫҫӗ е налук службин сайтӗнчен пичетлесе кӑларма май пур. Ҫавӑн пекех сайтра www.nalog.ru/rn21/ program/fiz/decl/ адреспа «Деклараци-2013» программӑна вырнаҫтарнӑ, унпа налук отчетне хатӗрленӗ чухне усӑ курма пулать.

Н.ДМИТРИЕВ.

Ӗҫтешсем – лауреат

Асӑннӑ хаҫата нарӑсӑн 26-мӗшӗнче Мускавра иртекен Пӗтӗм Раҫҫейри «СМИротворец» конкурс чысларне чӗннӗ. Ӑна, Раҫҫейре пурӑнакан халӑхсен туслӑхне, культурипе аталанӑвне ҫутатакан статьясен «тупӑшӑвне», Раҫҫей Президенчӗн Администрацийӗн пулӑшӑвӗпе Этноссен хушшинчи журналистсен гильдийӗ иртерет-мӗн.

Кӑҫал унта массӑллӑ информацин 632 хатӗрӗнче вӑй хуракан 7 пин ытла журналист хутшӑннӑ. «Советская Чувашия» конкурса Чӑваш Енре пурӑнакан тӗрлӗ халӑх пурнӑҫӗпе йӑли-йӗркине ҫутатакан «Пысӑк ҫемье» проекта тӑратнӑ. Пысӑк ҫак ӗҫ ЧР Информаци политикин министерствин пулӑшӑвӗпе кун ҫути курнӑ.

2013 ҫул вӗҫӗнчех жюри /ӗҫсене профессионал журналистсем, ученӑй этнологсем тата ыттисем хакланӑ/ ҫӗнтерӳҫӗсене палӑртнӑ. Вӗсем пурӗ вӑтӑр иккӗн-мӗн. Анчах йӗркелӳҫӗсем вӗсен ячӗсене халӑха пӗлтерме васкаман. Интернет-сасӑлав йӗркелесе халӑх шухӑшне те пӗлес тенӗ. «Собеседник Армении» Интернет-сайт пуринчен ытла сасӑ пухнӑ. «Советская Чувашия» хаҫатӑн – иккӗмӗш кӑтарту, 168 миллион балл.

А.ГРОМОВА.

Тӑван чӗлхе кунне халалласа

«ЮНЕСКО» йышӑннӑ тӑрӑх нарӑс уйӑхӗн 21-мӗшӗ - Пӗтӗм тӗнчери тӑван чӗлхе кунӗ. Ҫак уява чӑвашлӑх хастарӗсем те манмаҫҫӗ. Ӑна халалланӑ мероприятие вӗсем тӗп хулари «Шупашкар: 500 ҫул» культурӑпа кану паркӗнчи чӑваш Юпи умӗнче пухӑннӑ.

Тӗл пулу-пухӑва ЧНК унчченхи президенчӗ, Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн икӗ суйлаври депутачӗ пулнӑ Геннадий Архипов уҫнӑ. Владимир Иванов профессор чӑваш чӗлхин пӗлтерӗшӗпе вырӑнӗ, чӑвашлӑха упраса аталантарас тӗлӗшпе республикӑра мӗнмӗн туни, ку енӗпе пурнӑҫлама палӑртнӑ тӗллевсем тата вырӑнран тапранайман ӗҫсем пирки чарӑнса тӑнӑ. Шупашкарти 33 тата 56-мӗш шкулсенче чӑваш чӗлхипе литературине вӗрентекенсем Ирина Диарова, Галина Николаева, ЧНК хастарӗсем Константин Портнов, Владислав Никитин предприниматель, Николай Курицын тата ыттисем тухса каланӑ.

К.ТИМЕШ.

Унӑн ячӗ – Олимпиада

Шупашкарти Калинин район администрацийӗн ЗАГСӗнче тин ҫуралнӑ хӗр ачана, хӗллехи Олимп вӑййисен вӑхӑтӗнче ҫут тӗнчене килнӗскере, ашшӗ-амӑшӗ Олимпиада ят хума тӗв тытнӑ.

ЗАГС пуҫлӑхӗн Галина Красновӑн шухӑшӗпе – спортӑн чи пысӑк мероприятийӗ ячӗпе тӳр килекенни районта кӑҫал пулман-ха. Пепке Владимирпа Валентина ҫемйинче – виҫҫӗмӗш ача. Асли Мефодий – 18 ҫулта, Анжелика – ҫиччӗре.

Авалхи грексен хӗрарӑм ячӗ Олимпиада «тӳпене, турӑсене мухтакан» пӗлтерӗшлӗ. Ҫак ятпа ҫӳрекенсенчен чи малтан чапа тухнӑ ҫын – Олимпиада Эпирская, Александр Македонскин амӑшӗ.

В.МИРСКАЯ.

Аркадий Айдака колхоз председательне суйланăранпа – 50 çул

Хăй хыççăн вăл хăварчĕ палăк...

Ырă ят-сума, пысăк хисепе, пурăннă чухнех палăк лартма тивĕçнĕ мухтавлă председатель Аркадий Айдак Етĕрне районĕнчи «Ленинская искра» колхоза ертсе пыма тытăннăранпа çур ĕмĕр çитет. Ун чухне вăл 27 çул та тултарман. Ял çыннисем ăна пултарулăхĕпе хастарлăхне, хăюлăхĕпе тавра курăмне кура хуçалăх тилхепине шанса панă.

Аркадий Павловичăн ырă та пархатарлă ĕçне чылай çул каяллах çĕр-шывĕпех лайăх пĕлнĕ, халĕ те тĕслĕх илеççĕ. Колхоза ертсе пыма тытăнсанах, çамрăк та хĕрӳллĕскер, халĕчченхи пек мар, производствăна йăлтах çĕнĕлле йĕркелесе çирĕп никĕс хывма, экономикăпа социаллă пурнăçа лайăхлатса çирĕплетме тĕллев тытнă. Унăн пуçарăвĕсене, республика ертӳлĕхĕ пурнăçланасса шанманран, ăнланасшăн пулман – ура хума тăнă. Анчах çирĕп шухăш-кăмăллă та хĕрӳ чĕреллĕ ертӳçĕ парăнман, суйласа илнĕ çул-йĕртен пăрăнман. Хăйĕн сăмахне, ĕмĕт-тĕллевне темиçе çултанах пайăр ĕçпе çирĕплетнĕ.

Юлса пынă хуçалăх районта малтисен йышне кĕнĕ. Тыр-пул тухăçĕ, выльăх-чĕрлĕх продуктивлăхĕ палăрмаллах ӳснĕ. Машина-трактор паркĕ çĕнĕ техникăпа пуянланнă. Çынсем ĕç укçи ытларах илме тытăннă, яла çĕнĕ сăн кĕнĕ.

Эрозие хирĕç кĕрешсе çырма хĕррисене çирĕплетнине, выльăх апачĕ тулăх туса илнине, пĕве-кӳлĕ тутарса пулă ĕрчетнине, вăрмансенче тĕрлĕ чĕр чун хунаттарнине «Ленинская искрăн» ырă ĕçĕ-хĕлĕпе, тĕллевлĕ аталанăвĕпе паллашма пырса çӳренисем, «Хыпара» çулленех çырăнакансем, ăна кулленех тимлĕ вулакансем хаçат урлă лайăх пĕлсе тăнă. Çавăнпа та Аркадий Павлович хастарлăхне пула тунă çитĕнӳсем пирки чарăнса тăмасан та юратчĕ пулĕ те, анчах вăл «Ленинская искра» хуçалăха ертсе пыма тытăннăранпа 50 çул çитнĕ май çаксем пирки кăштах та пулин аса илмесĕр май килместех. Ара, Аркадий Айдак çинчен çав çулсенче СССРта çеç мар, Европăра та, АПШра та пĕлнĕ. Хаçат-журнал ĕçченĕсем интервьюсем илме килсех тăнă.

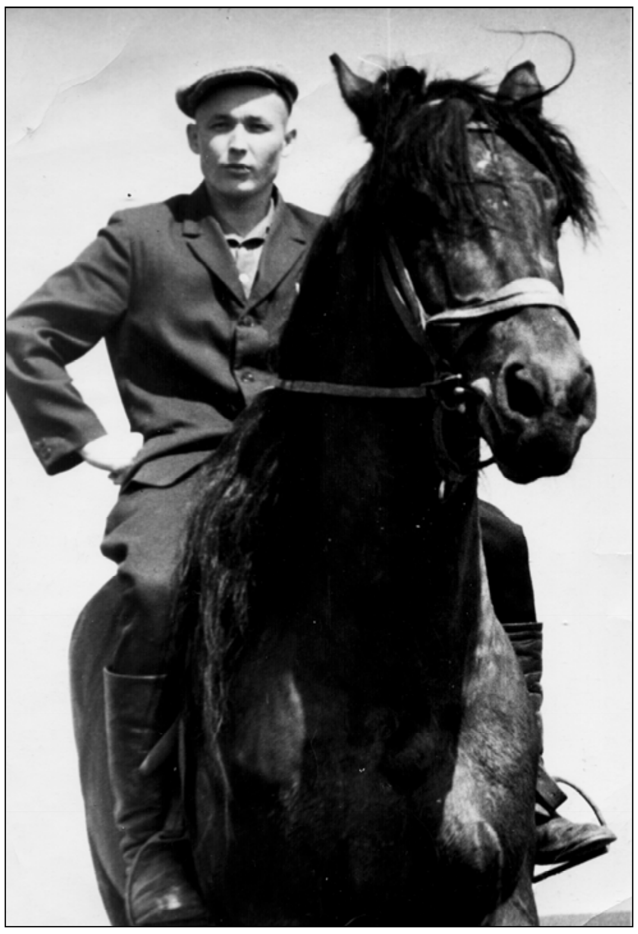

Унпа эпĕ те темиçе хутчен тĕл пулнă. Пĕрремĕш хут Етĕрне тăрăхне 34 çул каялла кайнăччĕ. Ытла та сăпайлă пулнăран, хăйне нихăçан та ыттисенчен уйăрманран, ансат тумланнăран питĕ тĕлĕнеттĕм. Халăх хушшинче ăна тӳрех уйăрса илме те май çукчĕ. Çав вăхăтрах вăл принциплă, ăшă та ырă кăмăллă çынччĕ, хăйĕнчен те, ыттисенчен те çирĕп ыйтатчĕ.

Аркадий Павлович ял культурине, ут спортне аталантарассишĕн те нумай вăй хунă. Ырă кашни пуçарăвĕ пĕрлешӳллĕ хуçалăхшăн пысăк пĕлтерĕшлĕ, çав вăхăтрах халăх ырлăхĕшĕн те пулнă. Çавна пулах «Ленинская искра», 14 яла пĕрлештерекенскер, çĕр-шыв экономики «авăра» лекнĕ çулсенче те йывăрлăхсене парăнмарĕ, республикăри нумай-нумай хуçалăх пек арканмарĕ.

Аркадий Айдак пирĕн хушăмăртан яланлăхах кайнăранпа кĕçех çулталăк çурă çитет. Вăл ертсе пынă хуçалăха, унăн ырă ĕçĕсене ĕмĕр-ĕмĕрлĕхе хăварнă палăкпа танлаштарас килет. Вăл чăнласах ял халăхĕшĕн, тăван колхоз аталанăвĕшĕн чунне панă пысăк чĕреллĕ чăн-чăн Çын пулнă.

Колхоз халĕ те А.Айдак тытса пынă çулйĕрпех аталанать. Пĕлтĕр те, çанталăк савăнтармарĕ пулсан та, тыр-пул тухăçĕ япăх марччĕ.

«Ленинская искра» республикăри пĕрлешӳллĕ мĕн пур хуçалăхшăн – ырă тĕслĕх.

Правлени умĕнче стела вырнаçтарма палăртнă. Вăл килен-каяна Аркадий Айдак çинчен аса илтерсех тăрĕ, эпир вара вăл ĕмĕр-ĕмĕрех пирĕн чĕресенче пурăннине туйса тăрăпăр.

■ В.ВАЛЕНТИНОВ

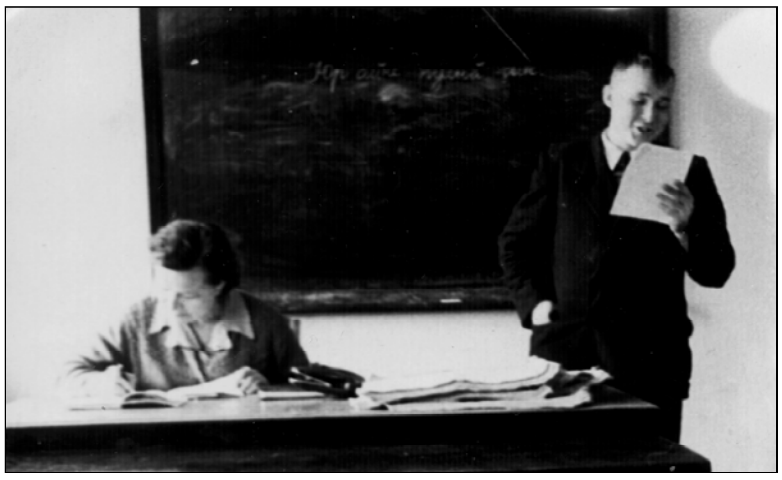

● Студент чухне.

● Чăваш çыравçисемпе.

● Çамрăк çемье.

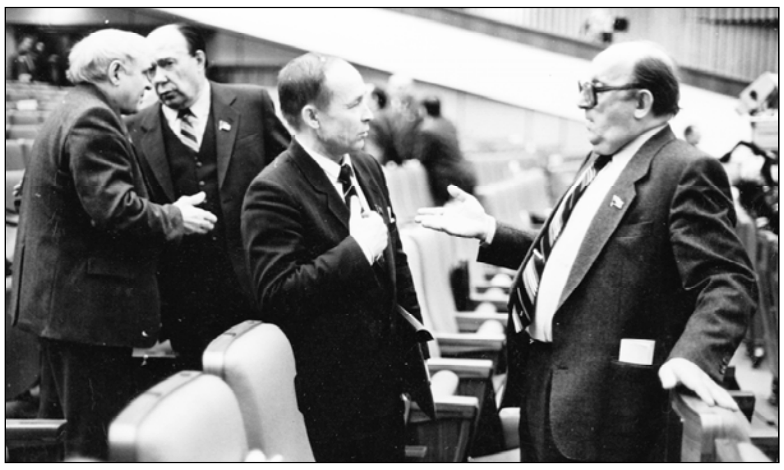

● СССР Халăх депутачĕсен съездĕнче.

● Айдака – мухтав!

Айдакăн кун кĕнекинчен

***23.02.64.** Отчетпа суйлав пухăвĕ. Мана «Ленинская искра» колхоз председательне суйларĕç.*

***24.02.64.** Çĕнĕ зоотехникпа М.А.Албутовăпа I, II, III бригадăсенче тата Мăн Шемертенре. Мăн Шемертенре /V бригада/ пуху ирттертĕм: бригадира суйламаллаччĕ. П.И.Авдеева суйларăмăр.*

***25.02.64.** 6 сехетре – правленире. 12 сехетре II бригадăри запарникре, пăрça улăмне вĕтетнĕ çĕрте. 14 сехетре подстанцие йышăнма Яракассине /В.Федоровпа пĕрле/ тухса кайрăм. Анчах май килмерĕ: розеткăсене вырнаçтарса пĕтермен. Таврăннă чухне 21 сехетре – Мăн Шемертенри фермăна.*

***26.02.64.** Ирех правленире. 12.20-рен пуçласа каçхи 5 сехетчен – лару.*

***27.02.64.** Л.Г.Григорьев бухгалтерпа Етĕрнене кайрăмăр: алă пустартăмăр – ссуда илессине татса патăмăр.*

***28.02.64.** 6 сехетре – правленире. Каярах: I бригадăра пĕр колхозницăпа ĕне улăштарма, П.С.Семеновпа вăкăрсене самăртмашкăн тăратма палăртрăмăр. II бригадăри Е.Е.Шоркинăпа калаçса илтĕм. II бригадăри лаша витинче пултăм. 14.30 сехетре – каллех правленире. СМУ-2 представителĕсемпе килĕшĕве алă пусса çирĕплетрĕмĕр. Ун хыççăн III бригада ферминче: пăрусене I бригадăна куçаратпăр. Каçхине – Мăн Шемертенре выльăх-чĕрлĕх пăхакансемпе канашлу. Миронов пулчĕ. Кайран – А.Е.Ястребов патĕнче. Н.Петров тракториста вăратса пулăшма ятăм.*

***29.02.64.** 6 сехетре – правленире. Пĕр трактора – çуламалăх тăвар патне, тепĕр тракториста – Советски салине «Беларуç» илме, каçхине Мăн Шемертене комбикорм кӳме трактор ятăм. Çур çĕрте çывăрма выртрăм.*

***1.03.64.** 6 сехетре – правленире. III бригада ферминче пушмак пăрусем валли вырăн палăртрăмăр, I тата II бригадăсенче вăкăрсене самăртма уйăртăмăр. I тата III бригадăсенче çĕр улмипе кăшман бурчĕсене пăхса çаврăнтăм. Каçхине 5 сехетре – Мăн Шемертен ферминче çĕр улми буртне пăхса çаврăнтăм, трактористсене чĕнсе илтĕм. 21 сехетре таврăнтăм, 22.30-чен правленире пултăм. Фекла Волковăпа, унтан И.Н.Никифоров бригадирпа калаçрăм. 23 сехетре çывăрма выртрăм.*

КРИМ
Криминал, шыравсем, версем, приговорсем
2004 çулхи кăрлачăн 17-мĕшĕнче тухма пуçланă

Нарăс, 23: Тăван çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунĕ

Çар тесен сехре хăпмасть, асра – ырри кăна

Пурте мар, çапах паянхи çамрăксенчен ытларахăшĕ урăхларах çав – çар тесен нумайăшĕн сехри хăпать. Вăхăтлăх çар служби паян çулталăка кăна тăсăлать пулин те призывран тарса çӳрекен чылай. Анчах салтакра пулнисенчен никамран та «çамрăк çулсене çарта пулса сая ятăм» тенине илтмен. Пурте çар пирки пурнăç шкулĕ теççĕ, çав çулсене ырăпа кăна аса илеççĕ. Савăнăçли-кулăшли мĕн чухлĕ пулнă тата! Тăван çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунĕ умĕн эпир шăпах çавнашкал самантсене пĕр страницăна пухас терĕмĕр.

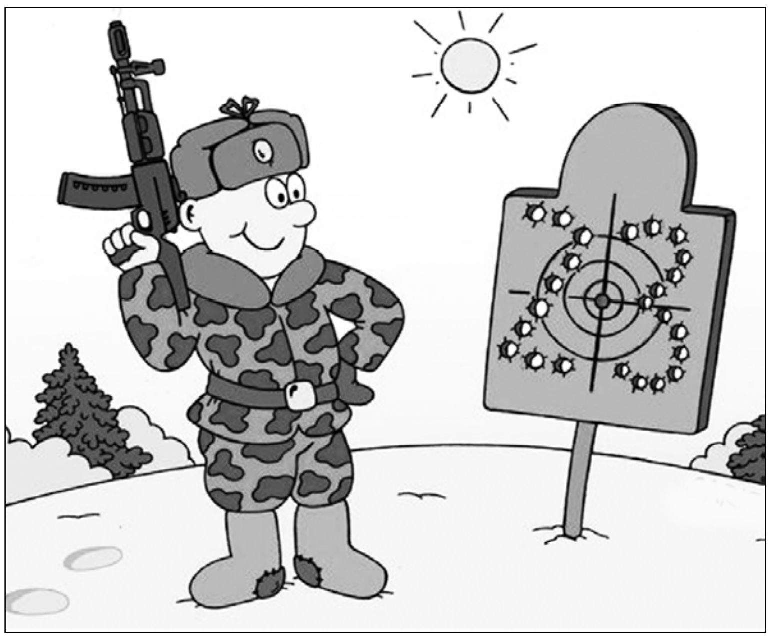

«Тӳлевлĕ-и?»

Служба пирки сăмах ваклать, анчах çак йĕркесен авторĕ хăй çарта пулнă-ши тесе ӳпкелесрен сыхланса тӳрех калам: пулнă – салтак пăтти 2 çул çинĕ. Паллах, аса илмелли пайтах. Çав шутра – тĕрлĕ путиш те. Сывлăш-десант çарĕсенче пулнă май парашютпа пĕрремĕш хут сикни халĕ те паянхи пек асра. Йышăнатăп: хăранăччĕ. Алăк уçăлать те – умра вĕççĕр-хĕрсĕр тĕнче. Çавăнта тухса сик-ха...

Çапах сăмахăм урăххи пирки. Кулмалли самант нумай пулнă. Пĕлмешкĕн малтанах çакна калам: парашютпа сикнĕшĕн салтаксене укçа тӳлетчĕç. Ахаль «шалу» ун чухне 8 тенкĕччĕ, хушса – парашютпа сикнĕшĕн. Хĕç-пăшалсăр сиксен 1,5 тенкĕччĕ пек ас тăватăп, хĕç-пăшалпа пулсан – 3 тенкĕ. Самай пысăк укçаччĕ – буфета кайса тĕрлĕ пылак çимĕçпе сăйланма çитетчĕ.

Вăт, çамрăк салтаксем пуçласа парашютпа сикнĕ. Пĕрин парашючĕ уçăлман. Телее, ĕç-пуç хĕлле пулнă, каччă тарăн юрпа витĕннĕ шурлăха ӳкнĕ, чĕрĕ юлнă! Тăнне çухатнăскере госпитале ăсатнă. Тепĕр кунне çакскер тăна кĕнĕ. Пĕлетĕр-и, пирвайхи ыйтăвĕ унăн мĕнлерех пулнă? Кӳçне уçсанах вăл çапла ыйтнă: «Сикнĕшĕн мана укçа тӳлĕç-ши?» Тӳлевĕ парашютпа сикнĕшĕн-çке, ку вара парашютсăрах сикнĕ пек пулса тухать – çавăнпа иккĕленнĕ ĕнтĕ. Сăмах май, хамăрăн полкра 2 çул хушшинче камăн та пулин парашючĕ уçălманнине ас тумастăп.

ВДВ «учебкисем» Балтика тăрăхĕнчеччĕ. Отделени командирĕсене, механик-водительсене, наводчик-операторсене унта хатĕрленĕ те çĕр-шывăн тĕрлĕ кĕтесĕнчи десант чаçĕсене ăсатнă. Çавăнтан ачасем анекдот евĕр пĕр истори илсе килнĕччĕ. ВДВ çар чаçĕсем пĕр вырăнтах темиçе те, вĕсен хушшине вара темле майпа шалти çарсен чаçĕ лекнĕ. Ун чухне цензура текенни çирĕп пулнă май хĕрлĕ пакунлă салтаксенчен пĕрин килне янă çырăвне тытса чарнă. Вăл унта çапларах çырнă-мĕн: «Атте-анне, эпир мĕн сыхлатпăр – калаймастăп, анчах питĕ пысăк пĕлтерĕшлĕ объект пулас, мĕншĕн тесен пирĕн çар чаçне йĕри-тавра сывлăш десанчĕн темиçе полкĕ хураллать».

Тус-пĕлĕш, журналистикăра ĕçленĕ çулсенче курнăçнă çынсем те çарти служба пирки кăсăклине, тепĕр чух кулса вилмеллине пайтах каласа панă. Вĕсенчен хăшĕсемпе вулакана та паллаштарас кăмăл пур.

Кăпăксăр шампунь

Вениамин Иванов Украинăра салтакра пулнă. Шӳтлеме юратаканскере итлесе тăранмалла мар. Килтен посылка илни çарта – чăннипех пысăк уявччĕ. Веньăн та илес килнĕ. Çийĕнчен салтак альбомĕ хатĕрлеме /ун чух лавккара туянма май çукчĕ/ ăна эбоксит çилĕмĕ кирлĕ пулнă. Килĕнчен ыйтса янă. Посылкăна тĕрĕслеççĕ вĕт – çав çилĕме пытарма, урăх савăта тултарса яма, сĕннĕ.

Чăнах та, кăштахран тăван енĕнчен посылка та çитнĕ. Тĕрлĕ ĕçме-çиме, нуски-алса тата ... шампунь. Питĕ лайăх – хуçалăх супăнĕпе çăвăнса çитĕ! Мунча кунĕнче взвочĕпех çăвăнма каяççĕ. Тусĕ Леша Веньăна асăрхаттарать: «Шампуньне манса ан хăвар!» Паллах, илме манмасть – пурте çăвăнччăр, эпир хыт кукарсем мар вĕт. Чи малтан шăпах Леша пуçне çума пикенет. Хайхи шампуне юхтарсa илет те пуçне сĕрет. Мĕншĕн кăпăкланмасть? Татах сĕрет. Мĕн амакĕ – çыпăçать! Çак самантра тин Веня килĕнчен çилĕм ыйтса янине аса илет. Эбоксит вĕт ку! «Тусăм пĕр тăхтамасăр парикмахерские чупрĕ. Унта «скальпне» сиенлес мар тесе вăрах аппаланнă, çилĕме çӳçĕпе пĕрле аран-аран хырса илнĕ. Çакăн хыççăн «асатте» пулнине пăхмасăр шакла пуçпа чылай çӳрерĕ», – аса илет Веня.

Паян энергетика тытăмĕнче ĕçлекен Юрий Алексеенко флотра службӑра нумай çул пулнă, карап капитанĕ таран ӳснĕ. Камчаткăра пулнăскер пĕррехинче килтен тухса кайсан унта 2 çултан тин таврăнни çинчен калать. Çавнашкал вăрах ишев. Хĕрлĕ тинĕсре ишевре пулнине манмасть: «Питĕ шăрăх, карап металĕ хĕрсе каять, шыв сапсан – вĕреме кĕнĕ пек...» Акула кĕтĕвĕсем ишнине курса тĕлĕннĕ – пысăкскерсем, 1,5-2 метр тăршшĕскерсем, кĕтĕвĕнче вуннăран та ытла пуль – шыв витĕр лайăх курăнаççĕ. Моряксем вĕсене тытнă та-мĕн. Акула ашĕ çиме юрăхсăр – вăхăта ирттермелле тенĕ пек аппаланнă ĕнтĕ. Тинĕсĕн çак чĕр чунĕсем питĕ çăткăн-мĕн: ятарлă вăлта йĕппи те кирлĕ мар, пралук вĕçне авса унтан хĕрлĕ пусма татăкĕ çаклататăн та – хыпаççĕ кăна! Ĕнерхи капитанăн акула тытса тунă сăн ӳкерчĕк те пур. Чăн та, пысăкки мар, пĕчĕкки, «сувенир вырăнĕнчи акула» тет ун пирки моряк.

Виктор Чиндарев та – ĕнерхи офицер. Службăна Суворов шкулĕнченех пуçланă темелле. Ача чух бокспа туслашнă. Хусанти ăмăртура ăна асăрханă – Суворов училищине чĕннĕ. Аса илĕвĕ те – çирĕп дисциплинăллă ачалăхранах:

– 1972 çулхи çулла питĕ шăрăх пулнăччĕ – торф вырăнĕсем çунатчĕç. Пире стрельбищĕне илсе кайрĕç. Кам лайăх перет – канать, япăххисем татах переççĕ. Тусăмпа хамăр ĕçе пурнăçларăмăр та – йывăç айне сулхăна кайса выртрăмăр. Ыттисем переççĕ. Пысăк сăпса вĕçсе çӳренине асăрхарăмăр. Йăви кунтах иккен. Коля сĕнӳ пачĕ: «Чакаласа пăхар-и?» Малалли – чăн-чăн камит. Сых ятне ОЗК, противогаз тăхăнтăмăр та – йăвана чакалама пуçларăмăр. Унччен те пулмарĕ – унтан хуп-хура пĕлĕт вĕçсе тухрĕ, пире тапăнчĕ. Резина витĕрех сăхаççĕ! Таратпăр – сăпсасем пирĕн хыççăн вĕçеççĕ. Взвод еннелле чупатпăр. Унти ачасем вара ОЗК тăхăнман. Старшина мĕн пулса иртнине ăнланса илнĕ май урса кайса кăшкăрать. Çăлăнмалла, анчах ăçта? Юнашарах – чăрмавсен йĕрĕ. Унта шыв тултарнă бетон шăтăк та пур. Чупса çитрĕмĕр, шыва сикрĕмĕр. Хускалмасăр ларатпăр. Вăхăт иртсен пуçа кăларса пăхатпăр та – çав-çавах вĕçеççĕ, каллех шыва пытанатпăр. Пĕр сехет çурă лартăмăр пуль – сăпсасем лăпланиччен. Çакăн хыççăн Кольăпа иксĕмĕр çумне училищĕре хушма ят çыпăçрĕ – «водолазсем».

Салтакри кино

Тĕлĕнетĕр пуль, анчах Анатолий Костерин артиллерист çарта ... кинора ӳкереннĕ. 1974 çулта вăл службӑра тăнă çар чаçĕн командованийĕнчен «Они сражались за Родину» фильмăн ӳкерӳ ушкăнĕ салтаксене массăллă сценăсем валли уйăрмашкăн ыйтнă. Çапла вара ыттисемпе пĕрле пирĕн ентеш те ӳкерӳ площадкине лекнĕ. «Ирхи апат хыççăн хăш рота паян хăш енче «çапăçассине» пĕлтеретчĕç. Çапла вара пĕр кунхине эпĕ хамăраннисен енче, тепĕр кун – нимĕçсемшĕн», – кулса аса илет вăл. Пĕррехинче çӳллĕ çитĕннĕ хĕвел çаврăнăш ани урлă каçакан фашистсене сăнлама тивнĕ. Пĕр дублпе ниепле те ĕç тухман. Автомат-пулемет тытнă фрицсем хĕвел çаврăнăш хушшинчен тухаççĕ. Анчах кашнин аллинче – хĕвел çаврăнăш çавракисем, пурте ăна шĕкĕлчеççĕ. Хăшĕсем хĕвел çаврăнăшне хĕвве, кĕсьене чикме те манман. Паллах, кун пек нимĕçсем кино валли мар – тепĕр хут ӳкермелле. Анатолин фашист тумне тăхăнса сăнланнă ӳкерчĕк те пур.

Ятне палăртма ыйтман тепĕр пĕлĕшĕм те каласа култарчĕ. Вăл Çурçĕрте авиацире çар тивĕçне пурнăçланă. Самолетсем вĕçсе хăпаракан, ансаларакан вырăна пысăк упа иленнĕ-мĕн. Хĕлле унăн çывăрмалла, анчах ку темшĕн шартлама сивĕре ыйхăран вăраннă. Çиес килет – çавăнпа çынсем патнелле килнĕ пуль.

Хăрушă вĕт – офицерсем ăна тĕп тума шут тытнă. Темиçен пухăннă та хĕç-пăшал илсе вăрманалла çул тытнă. «Чылай вăхăт иртсен вăрманта перкелешни илтĕнчĕ, – аса илет пĕлĕшĕм. – Унтан – упа хăрушă сасăпа мĕкĕрни! Нумай та вăхăт иртмерĕ – сунарçăсен сиккипе вĕçтерсе килни курăнса кайрĕ... Утамана вĕлерейнĕ-и – сăмах вакламастчĕç. Тĕп тăвайман пуль. Хăйсен вара сехри чăннипех хăпнă. Тепĕр тесен упана та хăратнă пулас – текех килсе курăнмарĕ. Офицерсем çакăн хыççăн вăрмана каймастчĕç».

...Хăшĕсем вара çара каясшăн мар. Мĕн чухлĕ çухатаççĕ! Уяв ячĕпе сире, Тăван çĕр-шывăн хисеплĕ те маттур хӳтĕлевçисем!

■ **Николай КОНОВАЛОВ**

● ➡ 6, 11, 12 стр.

КРИМ

Çын тата саккун

Хура çуртран шурă пӳрте куçасчĕ...

Укçа тӳлесе çĕнĕ хваттер илесси ытла та хаклă – кашниех вăй çитереймест. Апла тăк çыннăн кивĕ, юхăнса кайнă çуртра-хваттертех пурăнмалла-и? Çук, граждансене юхăннă çурт-йĕртен куçармалли программăсем пур – патшалăх укçа уйăрать. Влаçсем саккуна пурнăçлама, çынсене пулăшма тивĕç. Çак пулăшу курăмлă-и, саккунпа килĕшӳллĕн пулса пырать-и?

Республика прокуратури нумаях пулмасть шăпах граждансене авари пулма пултаракан çуртсенчен куçарнă чухне саккунсене мĕнле пурнăçланине тишкерсе пĕтĕмлетнĕ. Çакна палăртмалла: Чăваш Ен территорийĕнче асăннă ĕçе республика тата муниципалитетсен шайĕнче йышăннă тĕллевлĕ программăсене тĕпе хурса пурнăçлаççĕ. Çав программăсене нумай хваттерлĕ 874 çурта кĕртнĕ. Вĕсем юхăнса çитнине, кивĕскерсене пăсмаллине е реконструкцилемеллине тĕпчевсем ирттерсе çирĕплетнĕ.

Граждансене юхăннă çурт-йĕр фондĕнчен куçарас ĕçе Патăрьел, Елчĕк районĕсемпе Çĕнĕ Шупашкар хулисĕр пуçне /çак территорисенче авари пулма пултаракан çурт-йĕр çук/ мĕн пур муниципалитет хутшăнать. Программăсене пилĕк тапхăрпа пурнăçлама пăхнă: ĕçе 2013 çулта пуçланă, 2017 çулта вĕçлемелле. Пĕлтĕрхи тата кăçалхи пĕрремĕш тапхăр валли çирĕплетнĕ программăпа килĕшӳллĕн нумай хваттерлĕ 31 çуртра пурăнакан 299 çынна куçарнă – вĕсене 121 хваттер панă. Ĕç малалла пырать.

Прокуратура органĕсем пĕлтĕр тĕрĕслевсем ирттернĕ май вырăнти хăй тытăмлăх органĕсен асăннă ĕçри чылай çитменлĕхне тăрă шыв çине кăларнă. Çав шутра – çынсене кивĕ çуртсенчен куçарассине тăсса яни, туллин куçарманни, кивĕ хваттерсемпе шайлашуллă çĕнĕ лаптăксемпе тивĕçтерменни.

Калăпăр, Вăрмар районĕн прокурорĕ авари пулма пултаракан çуртра пурăнакан, сахал тупăшлă çемье ыйтнипе тĕрĕслев ирттернĕ. Çак çемье Вăрмар хула тăрăхĕн администрацийĕнче çурт-йĕр условийĕсене лайăхлатмаллисен шутĕнче тăнă. Анчах вырăнти влаçсем ăна кивĕ çуртран куçарас енĕпе тăватă çул хушши мерăсем йышăнман. Çавна май прокурор çемьене хваттерпе черетсĕр тивĕçтерме суда тавăç тăратнă, ăна тивĕçтернĕ. Халĕ çак çынсем хăтлă çĕнĕ хваттерте пурăнаççĕ.

Е тата – Красноармейскинчи тĕслĕх. Унта райцентрти Шкул тăкăрлăкĕнчи виçĕ хваттерлĕ 1-мĕш çуртран çынсене туллин куçарманни палăрнă. Икĕ хваттерте пурăнакансене социаллă найм килĕшĕвĕпе урăх лаптăк панă, çав çуртрах тĕпленнĕ тепĕр çемьене вара кӳрентернĕ. Ку тĕслĕхре те район прокурорĕ суда тавăç тăратнă хыççăн лав вырăнтан тапраннă – суд йышăнăвне пурнăçлас енĕпе ĕçлеççĕ.

Çĕмĕрлере вара кивĕ çуртра пурăннă çемьене урăх хваттер панă, анчах вăл пĕр пӳлĕмлĕ кăна. Маларах çак çынсем икĕ пӳлĕмлинче пурăннă. Çемьен пурăнмалли çурт-йĕр условийĕсем япăхланни куç кĕрет. Çакна вырăнти прокуратура курмăш туман, вăл ыйтупа тухнă хыççăн район сучĕ çак çемьене икĕ пӳлĕмлĕ хваттер памалли пирки йышăну кăларнă. Пурăнмалли лаптăк Çĕмĕрле хулинче пулмалла, санитарипе техника нормисене тивĕçтермелле.

Вырăнсенчи влаçсем чееленме те пăхаççĕ: пурăнма юрăхсăр хваттерсенех йĕркеллĕ тесе хаклаççĕ. Çапла тусан вĕсен ĕç сахалрах вĕт, çĕнĕ çурт-йĕр валли укçа шырама та кирлĕ мар. Тепĕр тесен прокуратура органĕсем район-хула администрацийĕсен çак «вăрттăнлăхне» пĕлеççĕ – ăна курмăш тумаççĕ.

Çурт-йĕр пурăнма юрăхсăр тесе йышăнмалли йĕркене ятарлă положенипе çирĕплетнĕ. Çак ĕçе ведомствăсен ятарласа йĕркелекен пĕрлехи комиссийĕсем пурнăçлаççĕ. Ыйтăва татса париччен асăннă положени требованийĕсемпе килĕшӳллĕн пӳлĕмсене, çуртра тĕплĕ пăхса хакламалла.

Комиссисен йышне вырăнти хăй тытăмлăх органĕсен, регионăн çурт-йĕр надзорĕпе çыхăннă полномочисене пурнăçлакан, санитарипе эпидемиологи, пушар хăрушсăрлăхĕн тытăмĕсен, ыттисен представителĕсене кĕртмелле. Çавăн пекех комисси ĕçне çурт-йĕр хуçине те /е вăл шаннă çынна/ явăçтармалла. Кирлĕ тĕк проектпа тĕпчев организацийĕсен тивĕçлĕ квалификациллĕ экспертне те хутшăнтармалла.

Шел те, пур çĕрте те çапла тумаççĕ. Çĕрпӳ районĕн прокурорĕ, сăмахран, Çĕрпӳ хула тăрăхĕнче туса хунă комиссие йышра пулмалли темиçе тытăм представителĕсене кĕртменнине палăртнă.

Çавăн пекех вăл е ку çурта тĕпченĕ чухне комисси йышĕ тулли пулманни те сайра мар. Хăш-пĕр çĕрте нумай хваттерлĕ çуртсенче пурăнакансене хăйсене комисси ĕçне хутшăнтарман. Çакнашкаллине Шупашкар районĕн прокурорĕ тупса палăртнă. Кӳкеçри Шоссе урамĕнчи 12-мĕш çурт тĕлĕшпе шăпах çапла пулса тухнă. Çавна май комисси пĕтĕмлетĕвне пăрахăçлама, нумай хваттерлĕ çурта çĕнĕрен тĕпчеме тивнĕ.

Асăннă сферăра ытти çитменлĕх те чылай. 2013 çулта республика прокуратури граждансене юхăннă çуртсенчен куçарассипе çыхăннă саккунсене пăснин 143 тĕслĕхне тăрă шыв çине кăларнă. Çулталăк маларах çакнашкал 85 тĕслĕх пулнине, пĕлтĕр çак кăтарту чылай пысăкланнине шута илсен граждансемшĕн кирлĕ хӳтлĕх пурри куç кĕрет. Айăплисемшĕн çакă ахаль иртмест: 32 çынна дисциплина енĕпе явап тыттарнă, пĕр тĕслĕхре уголовлă ĕç те пуçарнă.

■ Николай КОНОВАЛОВ

Намăс!

Сĕмсĕр те питĕ... ясар

Çакнашкал тĕслĕхсем пирки пĕлсен Патшалăх Думинчи хăш-пĕр депутат проституткăсен ĕç-хĕлне легализацилеме, «публичнăй» çуртсем уçма чĕнсе калани вырăнлă пек те туйăнса каять. Сĕмсĕр, ясар кăмăлне ниçта шăнăçтарайман арçынсем унта кайччăр та – тен, хĕрсемпе хĕрарăмсене тапăннă тĕслĕхсем сахалланĕç...

Çав çĕр, пĕлтĕрхи чӳк уйăхĕн 14-мĕшĕнче, 21 çулти хĕр Кӳкеçри кафере пулнă. Хăшĕсем хĕр пуçпа çĕр варринче çавнашкал вырăнсене çӳремелле мар тесе ӳпкелеме пăхĕç те – вĕсемпе килĕшмĕпĕр, ирĕклĕ çĕр-шывра ирĕклĕ çыннăн пур çĕрте те пулмалли ирĕк пур. Каферен тăван ялне таксипе каяс тенĕ. Машина часах çитнĕ. Унта вара виçĕ çамрăк иккен. Водитель вĕсене калаңă адреспа илсе çитернĕ, анчах хĕре яла леçме килĕшмен.

Вăл урăх машина чĕнес тесе темиçе хут та шăнкăравланă-ха, анчах такси службин диспетчерĕ кашнинчех тăхтама ыйтнă – пушă машинăсем çук иккен. Таксипе пĕрле килнĕ çамрăксенчен пĕри çакăнпа усă курнă та – хĕре хăйĕн патне чей ĕçмешкĕн кĕме сĕннĕ. Такси часах килмест, урамра сивĕ – шăнса тăрас мар тесе хĕр йыхрава йышăннă...

Хваттере кĕнĕ хыççăн нумаях та вăхăт иртмен – çамрăк хĕр çине сиксе ӳкнĕ, çĕçĕпе хăратса мăшкăллама тăнă. Чăн та, хăйĕн усал тĕллевне вĕçне çитереймен – хĕр хирĕç тăни чăрмантарнă. Тыткăна лекнĕскер балкон çине тарса тухма, унтан аяла сикме пултарнă. Çара уранах çывăхри лавккана чупса çитнĕ, унта палламан арçынна тĕл пулса полицие шăнкăравлама ыйтнă.

Айăплине çийĕнчех тытса чарнă. 23 çулти Кӳкеç каччи тĕлĕшпе Следстви комитечĕн Çĕнĕ Шупашкарти пайĕ уголовлă ĕç пуçарнă. Çак кунсенче район сучĕ приговор та палăртрĕ: ясар кăмăлне чарайманскере 3 çул та 4 уйăхлăха ирĕклĕхсĕр хăварчĕ. Çак вăхăта вăл пĕтĕмĕшле режимлă колонире ирттерĕ.

Шупашкарти Ленин районĕн сучĕ те нумаях пулмасть тĕп хулари техникумсенчен пĕрин 18 çулти студенчĕсем тĕлĕшпе пуçарнă уголовлă ĕçе тишкерсе пĕтерчĕ. Пĕрне 9 çул та 8 уйăхлăха çирĕп режимлă колоние ăсатма йышăнчĕ, тепри преступлени тунă чухне 18 çул тултарса та ĕлкĕреймен те – çул çитменскерĕн приговорĕ кăшт çемçерех пулчĕ, вăл 7 çул пĕтĕмĕшле режимлă колонире кирпĕч шутлĕ.

Çак çамрăксем пĕлтĕрхи пуш уйăхĕн 6-мĕшĕнче çĕрле хăйсем паллакан хĕре 9-мĕш пилĕк çуллăх проспектĕнчи çуртра тара илсе пурăнакан хваттере илсе кĕнĕ. 16 çултискере иккĕн тан вăйпа мăшкăлланă, ытти намăс ĕç тунă. Мĕскĕне пуканăн хуçăк урипе сулкаласа сехĕрлентернĕ те – ачашскер икĕ пуçтаха хирĕç мĕн тăвайĕ? Читлĕхе çаврăннă хваттертен çăлăнса тухнă хыççăнах вăл çурт çывăхĕнче чарăннă такси водителĕнчен пулăшу ыйтнă – лешĕ полицие шăнкăравланă.

...Думăн хăйне евĕрлĕ сĕнӳсемпе тĕлĕнтерекен депутачĕсен чĕнĕвне тӳрре кăларасси пирки ӳстеререх калаpăмăр пуль. Анчах лару-тăру çивĕччи куç кĕрет: хĕрсемпе хĕрарăмсене мăшкăлланă тĕслĕхсем ытла та çиненсинех. Çав шутра ачасем те часчасах шар кураççĕ.

■ К.НИКОДИМОВ

Суя

"Хурах! Машинăна вăрларĕç!"

Суя çур пурнăç теççĕ. Анчах халăх каларăшĕ тепĕр чух тӳрĕ пĕлтерĕшпе çаврăнса тухма пултарать. Çур пурнăçнех мар, анчах çак тĕслĕхсенче суеçĕсен пурнăçĕн пĕр пайне, темиçе çул, колонире ирттермешкĕн тивме пултарать.

19 çулти каччă руль умне ӳсĕрле ларнăшăн явап тытмалла пуласран çăлăнас шутпа суйнă. Улатăр çамрăкĕ ӳсĕррине асăрханă та – ПАИ инспекторĕсем чарăнма ыйтнă. Ку итлемен, йĕркелĕх хуралçисем – ун хыççăн! Йĕкĕт вара транспорт хатĕрне пăрахсах тарнă. Полицейскисем машинăна эвакуациленĕ хыççăн каччă шалти ĕçсен пайне хăй шăнкăравланă, машинине такам вăрласа кайни çинчен пĕлтернĕ.

Анчах суйни пулăшман. Çавна май çамрăк çын транспорт хатĕрĕпе ӳсĕрле çула тухнăшăн административлă яваплăхран пăрăнайман кăна мар, полицие преступлени пулни çинчен суйса пĕлтернĕшĕн те суд тенкелĕ çине ларма пултарать. Шалти ĕçсен вырăнти пайĕн следстви пайĕн пуçлăхĕ Сергей Куликов пĕлтернĕ тăрăх – Улатăр каччи тĕлĕшпе уголовлă ĕç пуçарас ыйтăва тишкереççĕ.

Йошкар-Ола çынни пирки вара уголовлă ĕç пуçарнă, Шупашкар районĕн прокурори айăплав пĕтĕмлетĕвне палăртса ăна суда ярса панă та ĕнтĕ. Ку пăтăрмах та автомобильпе çыхăннă, çак тĕслĕхре те унăн хуçи суя çулĕ çине тăнă.

Чаплă иномаркăна вăл кредитпа туяннă. Те страховка илме ĕмĕтленнĕ – ăна «çухатма» шут тытнă. Машинăна Владимир облаçĕнче хăварнă та Чăваш Ене килнĕ. Хыркассинче чарăнсан автомобильне такамсем вăрласа кайнă иккен – полицие çапла пĕлтернĕ.

– Преступлени пулни çинчен суйса пĕлтеричченех вăл Хыркасси тĕлĕнче видеокамерăсем ăçта вырнаçнине те тĕпченĕ, – терĕ ку тĕслĕх пирки Шупашкар районĕн прокурорĕн çумĕ Анатолий Иванов. – Тĕплĕ хатĕрленнĕ, анчах асăннă вырăнти видеокамерăсенчен пĕрне асăрхаман. Çав камера ӳкерĕвне тĕпчени вара питĕ лайăх кăтартать: хайхи арçын калакан вырăнта унăн иномарки пулман.

Полици ĕç-пуçа тĕпченĕ май Йошкар-Ола çыннин ултавĕ çиеле тухнă. Çавна май ун пирки суяшăн уголовлă ĕç пуçарнă. Кĕçех вăл суд умне тăрĕ.

■ Н.ДМИТРИЕВ

● ➡ 11, 12 стр.

Чăваш Енре Культура çулталăкĕ

Турă панă таланчĕ – тăван халăхăмăр валли

МАРИНА ФЕДОРОВНА КАРЯГИНА

1969 çулхи юпа уйăхĕн 16-мĕшĕнче Патăрьел районĕнчи Кивĕ Ахпÿрте çуралнă. Чăваш патшалăх телерадиокомпанийĕнче ĕçлет. Вăл хатĕрленĕ фильмсемпе кăларăмсем тĕнче шайĕнчи телефестивальсенче малти вырăнсене йышăннă. Çирĕме яхăн кĕнеке кăларнă.

Чăваш Республикин искусствăсен тава тивĕçлĕ деятелĕ (2012), ЧР Журналистсен пĕрлĕхĕн Çемен Элкер ячĕллĕ премий лауреачĕ (2008), Чăваш патшалăх Çамрăксен театрĕ сцена çинче ларнă «Кĕмĕл тумлă çар» сăвăлла трагедишĕн ЧР Патшалăх премине тивĕçнĕ (2013).

Вăл – пĕр ывăлпа пĕр хĕр амăшĕ.

– Марина, санăн ачалăх çулĕсем хăйне евĕрлĕ: эсĕ сухан-севок, кишĕр-кăшман уйĕнче çум çумласа нушаланман. Утă çулса та, ĕне суса та курман. Санăн аллунта мĕн пĕчĕкрен пуртă-мăлатук та ручка-кăранташ пулнă. Тин çулнă утă шăршине, тин сунă кăпăклă сĕт шăршине туймасăр ÿснĕ ял хĕрĕ чун-чĕрене çупăрлакан, çĕклентерекен сăвăсем çырма мехел епле тупать-ха?

– Култаратăн. Хирте çум çумлани, утă çулни, ĕне суни сăвă çырас ăсталăха туптассине пĕлнĕ тĕк эпĕ ун чухне киле те таврăнмастăм! Чăнах та, чи асамлă туртăмпа хăй патне илĕртекенни – çыраççисене. Эпир çуралнă тĕле ял пурнăçĕ çăмăлланса пыратчĕ ĕнтĕ. Пирĕн мухтавлă «Гвардеец» колхоза килте ĕне усрама чаратчĕç, сĕт илме эпир фермăна çÿренĕ. Ас тăватăп: виççĕ-тăваттăсенче чухнех доярккăсем сĕт суса пĕтересçе илĕ литр кĕрекен хĕрлĕ бидонпа кĕтсе тăраттăм... Пÿлмесенче ретĕн тăрса тухнă ĕнесем мăш-ш! мăш-ш! сывласа кавлетчĕç, пăслă вите мачинчен тем пысăкăш тумламсем татăла-татăла анатчĕç, сĕтпе тислĕк шăрши илан хавасла фермăна хĕрĕсен антраманлăхĕпе пĕрлешетчĕ те тутлă пек туйăнатчĕ... Киллере утнă май такăнса ÿксе тăкса янипе тепре таврăнни те пулнă. Пĕчĕк ача чĕринче мĕнле кăна туйăм хыпса илсе хĕвĕшмен инкекпе çавăн пек самантсене! Явапăх вĕт вăл! Сана, асли тесе, асу-аннÿ пĕлтерĕшлĕ ĕç шанса парать, килте пĕчĕк йăмăку «тÿтÿ» кĕтет – эс пур çÿретĕн тĕлĕрсе... Çемье ухçине сая яратăн тата. Эп ÿсерехне ирхине те сĕт пама пуçларăç. Анне илĕм-тилĕм тăрса кукăль-капăртма пĕçеретчĕ те пиллĕксенче мана вăрататчĕ: «Вĕри кулача сĕтпе сыпса çиме мĕнле тутлине хăвăрах пĕлетĕр, атя, фермăна кайса кил». Пĕлетĕр çав. Пĕлни тăратать те ăшă вырăн çинчен. Юр çутине кăна ĕмĕлкесем палăракан тĕттĕм урама тухатăн. Шартлама сивĕ питрен çатăр ярса илет. Кĕрт хушшине хывăннă сукмакпа утатăп, кусĕксем пек пăрпа витĕннĕ кÿлĕ урлă каçатăп. Хир енче кĕрт йыттисем вĕрсе ирхи шăпăха сехĕрлентерĕççĕ. Кăчăрт-кăчăрт ура сассине илтсе чупса килсе тулаха тăкĕç-и-ха ак... Каялла таврăннă çĕре сĕт пăрланса каятчĕ... Вăт çапла. Суса кĕнине пĕрлеттерсе ларасси мар ку!

Çум çумласси пирки калас тăк нумай ачалла хĕрарăмсем сухан-севок, чĕкĕнтĕр пайĕ ытларах илессишĕн питĕ хирĕçетчĕç – пире лекмен ку «ырлăх». Асаннен йăмăкĕн çăвартан пăханкани саккăрăнччĕ. Вĕсен пайĕ те нумайччĕ. Йăранĕсем вăрăм – чĕвен тăрсан та вĕçне курăймăн. Аппа мана мĕнле илĕртмеллине таçтан чухлатчĕ: «Хирти ĕç – саванăç. Музыка вăл! Тăрисем юрласçĕ! Ачасем пĕр-пĕрине ăмăртса ĕçлесçĕ – йăран вĕçĕнчи путенене хăшĕ тытайĕ! Пулăшма пыратăн-и?» – тетчĕ çăвăлланă пек. Кусăм умĕнче темĕн тĕслĕ, темĕн саслă илем тĕрленетчĕ ăна итленĕ май. Çакăн хыççăн кам тÿссе тăрайтăр? Пушă чухне акман хире «çумласа» çÿренĕ эпĕ: эмел курăкĕ пустарса аптекăна леçеттĕм. Пĕчĕкен утаттăм таврапăх пуянлăхĕпе ирĕклĕхне ăша илсе. Пирĕн сана куçунтан тÿррĕн пăхать – ниçта та тарса пытанаймастăн.

– Телекурав сывлăшне чун-чĕре йышăнсан – çав пурнăçран уйрăлаймастăн, – теççĕ ĕмĕрне тележурналистикăра ирттернисем. Çак сывлăша эсĕ те ытарса пĕтерейместĕн пулмалла – çирĕм икĕ çул ĕнтĕ экранран тухмастăн. Пултарулăхри ĕçÿсене те кунта тар тăкнă вăхăтрах туптатăн. Турă çул кăтартса янă тивлет-и ку?

– Питĕ тĕрлĕ енлĕ, канăçсăр, чун-чĕрепе ăс-тăна пĕтĕмпех çавăрса илекен çын çинчи ĕç. Тăххăрпа улттăччен пÿлĕмрен тухми сĕтеле тирĕнсе ларакансен тÿсĕмĕнчен тĕлĕнетĕп. Ун пекки ман валли марах. Телекурава лекессишĕн хитре хĕрсемпе япшар каччăсем ăвăнатчĕç. Манăн пуçра та пулман. Радио илĕртетчĕ-ха. Литература институтне Мускава çити тухса каяс килменрен шкул хыççăн историпе филологи факультетне журналист пулас тесе вĕренме кĕтĕм. Пĕр ăсчах, Ефросинья Сергеевна Сидорова, çитмĕл пилĕк студента – те ятран пĕлсе çитейменнипе – мана малтан «хитре сасли» тетчĕ: «Халĕ çав чи хитре сасли тухать те калава аудитори умĕнче вуласа парать». Эпĕ, ютшăнчăк хĕр ача, хыçалта шăппăн лараканскер, хам пирки сăмах пынине шухăшламан та... Унтан пире, пулас темиçе журналиста, радиона текст вулаттарма илсе кайнăччĕ. Манăн сасса килĕштерчĕç, «пленка çине аван выртать» терĕç. Сарри Мишши редакторпа радио кăларăм та çырнăччĕ. Юлия Перминова режиссер мана уйрăмах хапăлларĕ, каярах Николай Булаткин артистпа пĕрле Çеçпĕл Мишшипе Анастасия Червякова юратăвĕ çинчен каласа паракан кăларăма хатĕрлеме сĕнчĕ. Пĕрремĕш курс хыççăн фольклор экспедицине кайса килсен радиора ĕçлесе пăхас терĕм... Унтан, кĕтмен çĕртен, инкеке лекрĕм: вилĕмпе куçа-куçăн тăрса кĕрешмелле пулчĕ. Уйăхĕ-уйăхĕпе больницăра хăма вырăн çинче пăталанă пек тапранайми выртрăм. Асанне мана, тĕнчере çук аслă чунлă асаннем, кашăкран сыпкăм-сыпкăм çитерсе ача пек пăхса пурăнчĕ. Çурăм шăмми темиçе çĕртен, купарча шăмми хуçăлнăччĕ, ура тупанĕ ванса тĕпреннĕччĕ... Саланнă кĕлеткене тухтăрсем пĕрчĕн-пĕрчĕн пуçтарса çур çула яхăн сиплерĕç. Çурăм шăммин мими сусăрланнă пулсан çут тĕнчене кравать çÿллĕшĕнчен пăхса ĕмĕрлеме тиветчĕ. Тăтăмах. Тертлене-тертлене утма çĕнĕрен вĕрентĕм. Хул туйи çине таянкаласа больницăран тухрăм. Ларма юраманнипе васкавлă пулăшу машини çине выртса тăван яла леçрĕç. Мана кун пек шăпа тивĕçтермерĕ – çулталăк сиктермесĕр университета таврăнас терĕм: тăрăшсан – тантăшсене хăваласа çитетĕпех. Тепĕр тăватă уйăх шăла çыртса ура çинче е пукан çине чĕр куççипе тăрса вĕрентĕм... Сесси нихçанхинчен йывăр иртрĕ. Факультетран аллă тăватă студента кăларса ячĕç. Пирĕн ушкăнра та çирĕм пиллĕкрен çирĕмĕн юлтăмăр... Чи çирĕп ыйтакан экзаменсене «пиллĕкпе» тытрăм. Туясене пăрахсан спорт секцине çÿреме пуçларăм. Терт-нуша кăмакинчен хурçă пек шăранса тухнă хыççăн мана нимĕнле тĕрĕслев те этем чăтайми йывăр туйăнмастчĕ...

Паллах, вĕреннĕ чухне телекурава та пире илсе çÿренĕ. Хамăрăн сăвăсене вулама уйрăмах йыхравлатчĕç. Мана ун чухнех ĕçе илесшĕн пулчĕç – самани арпашса кайрĕ. Вĕренсе пĕтерсен те телекуравра çапла тĕпленессе тĕлленмен эпĕ. Шăпа хăй ертсе çÿремен пулсан хам валли çак таран телейлĕ ĕç вырăнĕ суйласа илеймен те пулăттăм-и тен. Чуна выртакан ĕç – чăннипех пысăк телей. Телекурав искусствăн мĕн пур тĕсне пĕтĕçтерсе тăрать – çакă маншăн темрен паха. Мускав филиалĕ пулса хыпарсен кăларăмĕсене тĕп вырăна хума тытăннăранпа кунта режиссерсем юлмарĕç, монтаж режиссерĕсем çеç. Çавăнпа фильм сценарийĕ çырсан режиссер пулса хамăнах ĕçлеме тивет. Манăн «Сто лет спустя» фильм çур çул каялла «Голос Евразии» фестивальте чи пысăк приза тивĕçрĕ. Ку – Чăваш телекуравĕн историйĕнчи иккĕмĕш Гран-при: пĕрремĕшне «Шăпăрлансем» /Пока не все дома/ фильмпа 1998 çулхи раштавра эпирех илнĕччĕ /режиссерĕ – В.Иовлев, операторĕ – манăн яланхи ĕçтеш С.Мышев/. Çав фильмшăнах 1999 çулта Мускавра иртнĕ «Окно в третье тысячелетие» фестивальте «За неординарный вклад в развитие детского телевидения» тесе ылтăн шывĕпе çырнă Пĕрремĕш приз дипломне тивĕçрĕмĕр. Парни те чаплăччĕ. Иртнĕ кĕркунне документлă тепĕр фильм ÿкерсе эфира кăлартăм – «Дамский угодник» Черкесскра иртнĕ «Кунаки» фестивальте Раççейри паллă киномаçтăрсен хушшинче Дипломант пулса тăчĕ.

– «Вăйлă çын çеç пысăк çитĕнÿсем тума пултарни пуриншĕн те паллă», – тенĕччĕ ЧР Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев Çĕрпÿ тăрăхĕнче. Эсĕ хăшĕнче – поэзире, драматургире, прозăра, тележурналистикăра – вăйлăрах?

– Мĕнпе виçмелле ăна? Çĕнсе илнĕ премисен шучĕпе-и? Çук. Кăна вăхăт кăна калаять. Вăл та халех шарламĕ. Маншăн тесен чи пысăк çитĕнÿ – ăнăçлă йĕрке е кадр. Виçĕ-тăватă пьеса çырнипех драматургири вăя туйса илме ирха. Проза каçалăкĕнче те тăватă кĕнеке анчах тухнă. Ытларах – ачасем валли. Поэзи тесен вара – ку ман сывлăш. Эпĕ кунта питĕ хăюллă та ирĕклĕ – вĕçеври кайăк. Поэзи вăл чĕлхен уйрăм вăйне, асамлă хăватне пĕлет, мĕнле сăмахсене юнашар лартсан пач урăх тĕнче тума пулнине тĕлĕнмелле сисĕмпе туять. Пирĕн ăрăва пултарулăхпа кăна пурăнма пÿрмерĕ ĕнтĕ: хальхи патшалăх çыравçа «тара тытса» пăхса усрамасть. Куллен урăх ĕçе çÿренĕрен ларса хайлав çырма вăхăт та юлмасть. Мĕн пурри – чунра пиçсе çитнине, пуçра тĕвĕленнине хăпăл-хапăл чĕркелесе хуни. Пуçтарăнса çитет те – тирпейлетĕн, кĕнеке кăларса вулакан патне çитеретĕн. Канмалли кунсенче – канмасăр, уявсене – уявламасăр çырас килнĕ сăмаха çыратпăр. Вăл та пулин хывăх ан пултăрччĕ.

– Критиксем санăн поэзине Çеçпĕл Мишшин хĕрÿлĕхĕпе, Константин Иванован шалти килĕшÿлĕхĕпе /гармонипе/ танлаштарчĕç, палиндром сăввусен ярăмĕсем хыççăн сана Велимир Хлебниковпа юнашар лартрĕç. Çак хаклавсемпе Марина Карягина сăвăç хăй килĕшет-и?

– Пултарулăх хăвачĕ кампа юнашар ларнинчен килсен хăшĕ-пĕри пирĕн йышши танлăн тăракансене тахçанах сирсе хăварса тĕпеле хирĕнсе иртмелле. Куркаланă... Эпĕ ун пек чухне пĕччен ларнă пулăттăм – хама кампа та пулсан танлаштарнине килĕштерместĕп. Эпир пурте хамăрăн сăмаха калама килнĕ.

– Чăваш телекуравĕ хăйĕн юбилейне Операпа балет театрĕнче ирттернĕ чухне сцена çине эсĕ лаша утланса тухрăн. Кун пеккине хамăр тăрăхра курманран пурте тĕлĕнчĕç, тăваллăн алă çупрĕç. «Çар ертÿçинчен нимĕнпе те кая мар», – терĕ пуçăмри ырă вăй. Кала-ха: «Кĕмĕл тумлă çар» сăвăлла трагедие çар пуçĕ пек курса тăрса çыртăн-и е поэт туйăмне ирĕке ярса-и?

– Ку, ытарлăн каласассăн, хĕçпе çырнă ĕç. Сăмах чи хăватлă хĕç-пăшал иккенне этемлĕх ĕмĕртен пĕлет. Сăвăçăн калемĕ – ухă йĕппи: унăн çивĕчĕшĕнче вĕлерсе чĕртме пултаракан «наркăмăш» пур. «Кĕмĕл тумлă çара» чĕремре çар пуçĕн хевти пулмасан – çыраймăттăм. Чи çивĕч хиствеçĕ – чунра пуçтараннă ырату. Çыравçăн ăшне çут çанталăк темле савăт хурса янă тейĕн. Çумăр çума пултарасса кĕтсе çурт çамкинчи пăрăх айне лартнă валашка пек – тулать те тулать вăл çапла таçтан /çÿлти хăватсенчен-и, сăвăçа çуратнă несĕлĕсен юнĕнчен-и?/ килекен уйрăм сисĕм шерпечĕпе. Тÿпеми пулать те – юлашки тумламĕ хайлав халлĕн татăлса ÿкет.

– «Чăваш поэзийĕн тĕнчери элчин ĕçне Геннадий Айхи хĕрĕ – Анна – туса пырĕ», – тенĕччĕ пĕр интервьюра Атнер Хусанкай. Аня çитĕнет çеç-ха. Çавăнпа та «пушаннă сукмака» курăк пусас хăрушлăх пур. Такăрлатнă çак сукмака тата та анлăлатма çĕнĕ ăрăвăн çĕнĕ поэчĕн – Марина Карягинăн – вăхăт çитнĕн туйăнать.

– Айхи ку енĕпе чылай туса хăварчĕ. Венгри, Итали, Франци, Швеци тата ытти çĕр-шыв вулаканĕсем патне тăван халăхăмăрăн поэзири ахах-мерченĕсене çитерчĕ, вĕсенне чăвашла куçарчĕ, куçарттарчĕ. Пысăккăн илсен – пирĕн ăру вырăнне те ĕçлерĕ темелле. Тĕрĕс, уçнă çула паян та çухатмалла мар. Куçаруçăсем йăшăлтатни туйăнать. Пĕр хушă критиксемпе куçаруçăсем валли грант пуласси пирки шавларăмăр – шел, тусан тустарни çеç пулчĕ. Эпĕ хурăнташлă халăхсен хайлавĕсемпе кăсăкланатăп, ют чĕлхесем вĕренетĕп. Тĕнче шайĕнчи поэзи фестивалĕсене çуллен тенĕ пек хутшăнатăп. Европăра та, Азире те пултăм. Еврази çыравçисен пĕрлĕхĕнче тăратăп. Хамăн сăввăмсене куçарма сĕнмен, анчах вĕсем чикĕ леш енче те пичетленкелеççĕ. Сăмах май, шведла тухнă антологирисене Анника Бекстрем шăпах Геннадий Айхи сĕннипе куçарнă-мĕн – эпĕ сиссе те юлман. Вырăсла çырнă сăвă-поэма Мускавра кассăн-кассăн тухкалать. «Дети Ра» журналăн кăçалхи пĕрремĕш номерĕнче палиндром меслечĕпе çырнă хайлавсене пысăк вырăн уйăрса панă. Çак журнал редакторĕ, Евгений Степанов çыравçă тата ăсчах, хăйĕн тĕпчевĕнче манăн ята «хальхи Раççейри чи паллă та талантлă палиндромистсен» йышне кĕртнĕ. Кĕтменччĕ. Вырăсла çула май кăна çыратăп: йĕркесем килеççĕ те – пăрахăçламастăп. Çитес вăхăтра палиндром сăвă-поэмăсен чăвашла пысăк пуххине кăларма алă çитересшĕн-ха. Ку чăннипех те пирĕн чĕлхен кĕтречĕ! Тĕлĕнме-савăнма пĕлетпĕр-и хамăр чĕлхепе, çук-и – анчах ку хайлавсем чат хамăр валли кăна пулĕç, вĕсене ют чĕлхене çав пахалăхпа куçарма çук.

– Марина, санăн сăввусен вырăнĕ-тĕнĕлĕ – çÿл ен. Пĕлетпĕр: çÿлтен йăлт курăнать. Ну, мĕнлерех кунта? Йĕркеллех-и чăваш çĕрĕ çинче? Куçна мĕн тÿрех тăрăнать?

– Типпе юлнă пулăсем.

– Мăн асаттесемпе асаннесем «Чăваш тĕнчене тытса тăрать», «Чăваш пĕтсен – тĕнче пĕтет» тесе каланă сăмахсемпе хамăра лăплантарса вун-вун çул нимех те тумасăр пурăнтăмăр та – чĕлхемĕр çĕр çинчен çухаласси патне çитсе тухрăмăр. Ĕмĕрхи ыйту: мĕн тумалла?

– Нимех те тумасăр мар-ха... Ишме мансан – ураланма хăтлантăмăр. Ĕнтĕ хÿре кирлĕ мар тесе – ăна калта пек татса хăвартăмăр. Калтан тата ÿссе ларать, пуллăн апла мар çав. Çын сиккине сикетпĕр тепĕр чух çапла. Хамăр вăй мĕнрине пĕлместпĕр, шырамастпăр та. Мĕн тумалла? Эп калас чăнлăха куçа курăни-курăнми вĕтĕ кусан-шăван та пĕлет: хамăра сыхласа хăварас тесен – чăвашăн чăваш çуратса ÿстермелле. Пирĕн вара чăваш пулса çураласçĕ те вырăс пулса ÿсеççĕ. Сывлăшăм çаврăннă чухне эпĕ çирĕп шанчăкпа тÿсĕмлĕн ĕçлесе пурăнасшăн.

– «Ту тăррине тăрса çил çиллине чаратăп», – тетĕн эсĕ пĕр сăввунта. Çĕр çинчи çанталăка йĕркелесе тăракан çил ачисене те чарма хевте çитеретĕн тĕк – капашлă вăю-хăватупа чăваш нишлĕленсе пынин юхăмне эсĕ те пулин пÿлсе ларт-ха.

– Хисеплĕ арçынсем! Пирĕн чаплă, влаçлă, ятлă-сумлă паттăрсем! Манăн ахаль те штанга йăтасси кăна юлчĕ ĕнтĕ. Тăван халăх пуласлăхĕшĕн хам шайра мĕн пултарнине пĕтĕмпех тăватăп, тăвăп та. Несĕлсен умĕнчи тивĕçе туйса. Эсир ăçта? Мăшăрăрсене тăван тĕпренчĕкĕрпе хамăр чĕлхепе калаçма та ÿкĕте кĕртейместĕр. Вăрманта çĕтсе кайнă шăнкăравлă пăру пек, орден-медалĕр чăнкăртатни кăна хăлхана кĕрет. «ЧР культурăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ» ят илмен пуçлăх юлмасть кĕçех – культури вара темшĕн хухса пырать. Ман вăя шанакансем ÿкĕте кĕртнипе «ту тăррине» тăма хатĕррине палăртрăм вĕт-ха – Наци телерадиокомпанийĕн тилхепине урăххине шанса пачĕç. Ку маншăн çăмăллăх, анчах эпĕ çăмăллăх шыракан çын мар: хум майлă ишме çуралман.

– Пысăк шайлă ĕçсем калăпланăран сана кунта хĕсĕк мар-и?

– Тăван çĕр-шыв хĕсĕк пулмасть. Яппунсене пăх-ха! Çĕр хĕсĕкки вĕсен мимине ытларах ĕçлеттерет кăна. Чи хăрушши – шалти тĕнче тăвăрлăхĕ. Хĕсĕк чунлă мĕскĕн – уçлăх ирĕкĕнче те пĕрене çурăкĕнчи кăпшанкă.

БЛИЦ-ИНТЕРВЬЮ

■ **Вилĕмсĕрлĕх эликсирне тупсан эсĕ миçе çулччен лăш курмасĕр ĕçленĕ пулăттăн?**

Ун чухне ма лăш курмасăр тар тăкмалла? Чăваш «ыр çын вилет – ят юлать, эпир вилсен мĕн юлать» тесе хăй хыççăн ырă йĕр хăварассишĕн ĕçлет.

■ **Калав е повеç çырнă чухне санпа кам хуçаланать: туйăм-и, шухăш-и, сăнарсем-и?**

Темле терт.

■ **Талантлă специалистран гени /питĕ пултаруллă çын/ мĕнпе уйрăлса тăрать?**

Куç шăрçи çинчи ÿкерчĕксемпе.

■ **Патăрьел тăрăхĕсĕр пуçне сана тата ăçта ытларах вулаççĕ?**

Ентешĕмсем ытти тăрăхринчен уйăрса юратнине пĕлменччĕ.

■ **Паянхи герой саншăн кам?**

Эсĕ. Эпĕ. Эпир пурте. Ку – пирĕн вăхăт. Унăн урапинсене пушăлла шалтăртаттарса пырас марччĕ.

■ **«Алран кайми аки-сухи» юрра вĕçне çитиччен пĕлетĕн-и?**

Пĕлетĕп. Ура çине тăрсан ыттисем юрламасан та юрлатăп.

■ **Телевизорпа мĕнле кăларăмсене курма кăмăллатăн?**

Вăйлă режиссерсен çынлăхлă фильмĕсене.

■ **Çылăхлă çĕр çинче тĕрĕслĕх валли вырăн мĕншĕн çитмест?**

Çылăхăн йăви – этем чунĕ, çĕр мар. Тĕрĕслĕх нумай, чăнлăх – пĕрре. Пĕр япалах пĕриншĕн – çылăх, теприншĕн – тĕрĕслĕх. Кам хăшне йышăнать – çавă çын чунне киле кĕрет.

■ **Картран тухнă тăмккая курсан эсĕ мĕн тăваттăн?**

Унăн хăйĕн çулĕ.

■ **Пурнăçунта хăвпа килĕшмен ĕç туни пулнă-и?**

Алла мĕнле ĕç тытсан та юратусăр тăвас марччĕ. Вара вăл ыттисене те юрăхлă пулать.

■ **Чăваш çĕр-шывĕнче мĕншĕн поэтсене çеç палăк лартаççĕ?**

Прозаиксем скульпторсене хальлĕхе хавхалантарманнипе.

■ **Гороскопа ĕненетĕн-и?**

Хам çырнă кун йĕркипе пурăнатăп. Вăл та гороскопах.

Кăларăма Геннадий МАКСИМОВ хатĕрленĕ

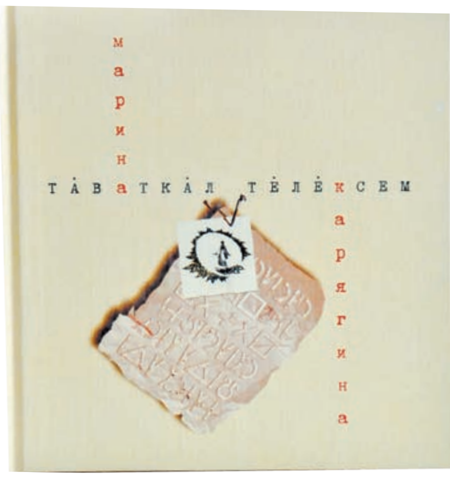

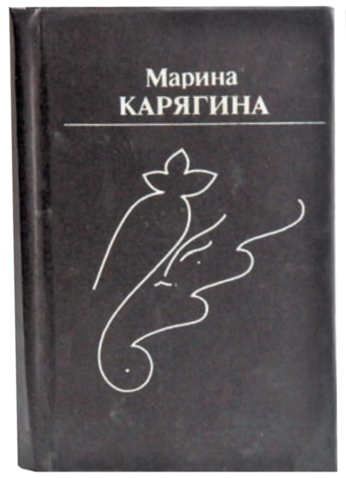

Олег МАЛЬЦЕВ сăн ÿкерчĕкĕсем.

КРИМ

Ултав

Интернетри кирпĕчсем

Пĕтĕм тĕнчене çавăрса илнĕ «эрешмен карти» нумайăшне йăлăхтармăш «спампа» тарăхтарать. Хăшĕсене вара чылай ыйвăртарахчи лекет. Калăпăр, кирпĕч...

Шупашкар çыннине 600 пин ытла тенкĕлĕх лартнă та – çав ултавçă ентешĕмĕрĕн вăл пирвайхи посылкăна уçнă хыççăнхи сăнне курассишĕн самай хаклă тӳлеме хатĕрччĕ пуль. Унăн тем тесен те кулăш туйăмĕ пур. Предпринимательтен аванс шучĕпе пĕтĕм тӳлеве илнĕ хыççăн ăна нимĕн те ярса памасса пултарнă вĕт. Ку вара ярса панă. Чăн та, предприниматель туяннă тавара мар – кирпĕч /*сăн ӳкерчĕк*/ ăсатнă.

Çапла, Шупашкар бизнесменĕ Мускавран пачах урăх тавар кĕтнĕ. Çĕнĕ çул умĕн вăл Интернетра илĕртӳллĕ пĕлтерӳ асăрханă. Йӳнĕпе курттăммăн сигарет туянма сĕнеççĕ! Хакĕ чăннипех пĕчĕк те – ентешĕмĕр сутуçăпа курнăçса калаçма пĕр тăхтамасăр Мускава вĕçтернĕ. Ыттисем туяниччен ĕлкĕрес тесе хыпаланнă ĕнтĕ.

Тавара тӳрех илсе килеймен. Ăна сутакан çын клиента ӳкĕте кĕртнĕ: сигарет партийĕ хальхаль склада килмелле, эсĕ укçа куçарса парсанах транспорт компанийĕ урлă Шупашкара ăсатăп... Çапла алă çапса килĕшнĕ. Арçын тăван ене таврăннă, хăй пĕлмен çынсен банкри вăхăтлăх шучĕсем çине икĕ кун укçа куçарнă. Пĕтĕмпе – 640 пин тенкĕ. Йӳнĕпе кӳрекен сигарета кунта сутса сахалтан та 300 пин тенкĕ услам тума ĕмĕтленнĕ. Шел, ĕмĕчĕ тӳрре тухман.

Транспорт компанийĕ, чăнах та, груза палăртнă вăхăтра илсе килнĕ. Анчах курупкасенче сигарет мар иккен – кирпĕч тултарнă! Тӳрех полицирен пулăшу ыйтнă. Оперативниксем тĕпчесе пĕлнĕ тăрăх – кунтан куçарнă укçана чăннипех Мускавра илнĕ. Çавна май Чăваш Енре ирттернĕ тĕрĕслев материалĕсене тĕп хулана ярса пама тивет-тĕр – преступлени пулнă вырăнта тĕпчĕç. Полицин 4-мĕш пайĕн уголовлă шырав оперуполномоченнăйĕ Алексей Савкин каланă тăрăх – банкри вăхăтлăх шутсенчен пĕрне уçма усă курнă паспорт чылайранпа шыравра. Çавна май «виртуаллă» табак сутуçи преступлени тума тĕплĕ хатĕрленни куç кĕрет.

ЧР ШĔМĕн уголовлă шырав управленийĕнче вара Интернетра юлашки вăхăтра ултав мелĕсем вăй илсе пынине палăртаççĕ. Хăш-пĕр çын автомобиль сутма пĕлтерӳ паракансен вăлтине çакланать. Йӳнĕ те – укçа куçарса параççĕ. Çакăн хыççăн «сутуçăсем» тӳрех çухалаççĕ. Теприсене йӳнĕпе дизтопливăпа тивĕçтеретпĕр тесе шăнман пăр çине лартса хăвараççĕ. Нумаях пулмасть Улатăр çынни чикĕ леш енчи пĕр сайтра пĕчĕк хакпа 15 фотоаппарат туянасшăн пулнă. Унта пысăк укçа куçарса панă. Тавар кĕтсе илеймен те – полицие кайма тивнĕ.

Оперативниксем ансат канаш параççĕ: нихăçан та ăса çухатмалла мар. Ытла та йӳнĕ – эппин, виртуаллă анлăшра мĕн те пулин туянас кăмăллă çыннăн иккĕленӳ çуралмалла. Шанчăклă сайтсемпе кăна ĕçлĕр, таваршăн малтанах тӳлеме ыйтакансемпе ан çыхланăр.

■ **Ольга ПАВЛОВА**

Ыйту-хурав

Пӳрне йĕрĕ мĕн тума кирлĕ?

Çынсем хăйсен ирĕкĕпе тăвакан дактилоскопи пирки илтрĕм. Унашкалли пирĕн республикăрах пур-мĕн. Калăр-ха, çакă мĕн тума кирлĕ?

Владимир К.
Канаш районĕ.

Республикăн Шалти ĕçсен министерствин пресс-службинчен çакăн пек хурав илтĕмĕр:

– Федерацин 2008 çулхи утă уйăхĕн 25-мĕшĕнче «Раççей Федерацийĕнчи патшалăх дактилоскопи регистрацийĕ çинчен» кăларнă 128-ФЗ№ саккунĕпе килĕшӳллĕн Раççей ШĔМĕн территори органĕсем районсен шайĕнче çĕр-шыв гражданĕсен патшалăх дактилоскопи регистрацине пурнăçлаççĕ. Çакна çынсем хăйсен ирĕкĕпе тăваççĕ.

Илнĕ информацие – çынсем хăйсен ирĕкĕпе панă пӳрне йĕрĕсене – республика ШĔМĕн информаци центрне яраççĕ, вĕсемпе чи малтанах çынсене паллама усă кураççĕ. Калăпăр, тĕрлĕ инкек-синкек вăхăтĕнче /çав шутра аварисем, шыв илни, çĕр чĕтренни, пушарсем тата ыт.те/ документсем юрăхсăра тухсан, çавăн пекех çынсем шар курсан хăйсен ирĕкĕпе дактилоскопи регистрацийĕ витĕр тухнисем кам пулнине палăртасси чăрмав кăларса тăратмĕ.

Ас тăвăма çухатакансене – маларах мĕн пулса иртнине манса каякансене – пӳрне йĕрĕсене пама сĕнеççĕ. Кунашкалли чирлĕ е ватă çынсен пулма пултарать. Кун пек чухне дактилоскопи тăванĕсене çынна тупма пулăшать.

Çынсем хăйсен ирĕкĕпе дактилоскопи енĕпе регистрациленнĕ май илнĕ кăтартусем вăрттăнлăх шутланаççĕ, вĕсемпе усă курас тĕлĕшпе саккун чарусем палăртать. Дактилоскопие патшалăх пошлини е урăх тӳлев илмесĕрех пурнăçлаççĕ. Тĕплĕнрех ЧР ШĔМĕн Интернетри сайтĕнче пĕлме пулать.

Вĕсем мана кураççĕ...

Тĕрлĕ çĕрте видеокамерăсем вырнаçтарни пирки çине-çинех çыратăр – çыншăн пытанмалли вырăн та юлмасть пуль... Пĕлтерсемĕр, Чăваш Енре мĕн чухлĕ камера?

И.ЕГОРОВА.
Шупашкар хули.

Çак ыйту хуравне **ведомствăсен техника хатĕрĕсен тытăмĕсене ĕçе кĕртес енĕпе ĕçлекен пĕрлехи комиссийĕн** нумаях пулмасть Шупашкарта иртнĕ ларăвĕ валли хатĕрленĕ материалĕсенчен илтĕмĕр.

Унта палăртнă тăрăх – республика территорийĕнче общество вырăнĕсенче видеосăнавăн 9 пин ытла приборĕ ĕçлет. Çав шутра – тĕрлĕ харпăрлăхри организацисем вырнаçтарнă видеокамерăсем те. Вĕсенчен 313-шĕн «ӳкерчĕкĕсем» ШĔМĕн территори органĕсен дежурнăй чаçĕсене пыраççĕ. Çав шутра 272 видеокамерăна «Хăрушлăхсăр хула» программăна пурнăçласа вырнаçтарнă.

2013 çулта видеосăнавăн 190 камерине, кирлĕ ытти оборудованин туяннă, вĕсенчен 82-шне /57-шĕ – стационар, 25-шĕ – купол камерисем/ – Шупашкарта пĕлтĕрхи юпа уйăхĕнче асăннă программăпа килĕшӳллĕн. Çавăн пекех тĕп хулара васкавлă çыхăнăвăн 26 «Гражданин – полици» хатĕрĕ ĕçлет, унашкаллисем Çĕнĕ Шупашкарта та пур – 6 хатĕр, Муркашра – 1. Палăртни вырăнлă: 2013 çулта «Хăрушлăхсăр хула» АПКн техника хатĕрĕсемпе усă курса 93 преступление уçса панă, административлă правăна пăснин 1,2 пин ытла тĕслĕхне тăрă шыв çине кăларнă.

Ку ĕçе малалла тăсĕç. Хăрушсăрлăха тивĕçтермелли патшалăх программипе килĕшӳллĕн кăçал, малтанлăха палăртнă тăрăх, çак ĕç валли 44 млн тенкĕ ытла уйăрма палăртнă. Çак виçен пысăк пайĕ – 42,9 млн тенке яхăн – муниципалитетсен бюджечĕсенчен.

Пĕлес тенĕччĕ

Тӳлемесен, ĕç кĕнекине памасан...

Шалăва вăхăтра тӳлеменшĕн ĕç паракансем тĕлĕшпе мĕнле мерăсем йышăнаççĕ?

Ĕçрен хăтарнă хыççăн ĕç паракан çынна ĕç кĕнекине памасан, ĕçленĕ вăхăтшăн шалу тӳлемесен камран пулăшу ыйтмалла?

Юрий А.
Тăвай районĕ.

Ыйтăвĕсем Тăвай тăрăхĕнчен те – вĕсене хуравлама та çак **район прокурорне Оксана Ястребовăна** сĕнтĕмĕр.

– РФ Ĕçлев кодексĕн 236 статйинче çапла çирĕплетнĕ: ĕç паракан шалу, отпускшăн, çын ĕçрен кайнă май тата ытти тĕслĕхре укçа тӳлеме палăртнă вăхăта пăссан унăн асăннă тӳлевсемпе процентсемпе /укçан компенсаци/ татăлмалла. Çав процентсем РФ Тĕп банкĕн çак вăхăтра вăйра тăракан рефинансировани висçин 1/300 виçинчен кая мар пулмалла – вăхăтра татăлман виçене тĕпе хураççĕ, укçа тӳлемелли кун хыççăнхи кунран тытăнса кашни куншăн процент хушăнать. Компенсаци виçине коллектив килĕшĕвĕпе, уйрăм норма акчĕпе е ĕç килĕшĕвĕпе пысăклатма юрать. Ĕç параканăн айăпĕ пур-и – пĕлтерĕшлĕ мар, çав компенсацие пур пĕр тӳлемелле. Сирĕн правасене пăснă тăк суда е район прокуратурине килмелле.

Ĕç кĕнеки пирки калас тăк – РФ Ĕçлев кодексĕн 80 статйипе килĕшӳллĕн ĕç параканăн çын ыйтса çырнине тĕпе хурса ăна вăл ĕçленĕ юлашки кун ĕç кĕнекине, ĕçпе çыхăннă ытти документа памалла.

Ĕç паракан ĕçлев саккунĕсене пăссан Патшалăхăн ĕçлев инспекцийĕнчен е прокуратура органĕсенчен пулăшу ыйтмалла. Калăпăр, çын ĕçрен кайнă чух шалу тĕлĕшпе унпа туллин татăлман. Кун пек тĕслĕхсенче çын укçана суд урлă хăй тĕллĕн те, прокурор /РФ Гражданла процесс кодексĕн 45 статйин 1-мĕш пайĕпе ăна çавнашкал полномочисем панă/ тавăç тăратнипе те шыраса илме пултарать.

■ **Н.АНТИПОВ ыйтса пĕлнĕ**

Айăплав

625 пин тенке яхăн – саккунсăр!

Куславкка районĕн суçĕ 27 çулти Д.-на УК 159.2 статйин 3-мĕш пайĕпе /тӳлев илнĕ чухне ултални/ айăпласа 40 пин тенкĕлĕх штрафлама йышăннă. Приговор, тен, хаяртарах та пулатчĕ пуль, анчах суд вăл хăйĕн айăпне йышăнни, унăн пĕчĕк ачасем пуррине, кӳнĕ сиене туллин саплаштарнине шута илнĕ.

Сиенĕ вара прокуратура курмăш тунă пулсан самай пысăк виçеллĕхчĕ. Куславкка районĕн прокуратури федерацин «Ялăн 2013 çулченхи социаллă аталанăвĕ» программине пурнăçланă чухне саккунсене пăхăннине тĕрĕсленĕ, çак ултава тăрă шыв çине кăларнă.

Янтти илĕртет вĕт – Д. асăннă программăпа килĕшӳллĕн укçа илес тенĕ. Çак тĕллевпе 2010 çулхи утă уйăхĕнче райадминистраци хăй «Родина» ЯХПКра ĕçленине ĕнентерекен суя ĕç килĕшĕвĕ хатĕрленĕ. Чăннипе ăçта ĕçлени пирки шарламан. Çав килĕшĕве тĕпе хурса Тĕрлемес ял тăрăхĕн пуçлăхĕн хушăвĕпе ăна 624,6 пин тенкĕ тӳленĕ. Саккуна пăсса...

■ **Д.ВАСИЛЬЕВ**

Амнисти пирки

Амнисти пирки чылай калаçрĕç. Интереслĕ, Чăваш Енре амнистие миçен лекнĕ – миçе çынна ирĕке кăларнă?

Т.САВЕЛЬЕВ.
Шупашкар хули.

Республика прокуратурин пресс-служби пĕлтернĕ тăрăх – Патшалăх Думин 2013 çулхи утă уйăхĕн 2-мĕшĕнче кăларнă йышăнăвĕсемпе килĕшӳллĕн Чăваш Республикинче амнистипе 35 çын ирĕке тухнă.

Малтанхи следстви органĕсем 13 уголовлă ĕçе пĕтернĕ. Çав йышăнусен саккунлăхне тĕрĕсленĕ май прокурорсем 19 çынна уголовлă майпа йĕрлессине вĕçленин тĕрĕслĕхне çирĕплетнĕ. Çавăн пекех 4 çын тĕлĕшпе уголовлă майпа йĕрлессине пĕтерни саккунсăр тесе йышăннă.

Республикăри судсем амнистипе 4 çынна ирĕке кăларнă. Вĕсенчен пĕри – хĕрарăм. Чăваш Енри юсанмалли учрежденисем УК 196 статйипе /ятарласа йĕркеленĕ панкрутлăх/ айăпланнă пĕр çынна амнистипе ирĕке кăларнă. Колонисенче амнисти пырса тивекен 18 çын пулнă, вĕсене пурне те саккун положенийĕсене ăнлантарса панă. Анчах амнистипе айăпланран хăтарнисем – пĕтĕмпе те 6 çын. Вĕсенчен 5-шĕ – автор прависене пăснăшăн ирĕклĕхсĕр хăварнисем, пĕри, хĕрарăм, – укçана налук хурассинчен пытарса хăварнăшăн суд умне тăнăскер.

Амнистипе усă курма пултарнисенчен 11-шĕ сиене саплаштарассипе çыхăннă парăмсене татман, çавăнпа амнистие лекеймен. Çавăн пекех республикăра кредитсемпе çыхăннă ултавшăн, ятарласа йĕркеленĕ панкрутлăхшăн, организацирен илмелли налуксене тӳлеменшĕн айăпланнă 5 çын амнистипе усă курнă. Вĕсене штраф тӳлессинчен хăтарнă.

■ **К.АНТОНОВ ыйтса пĕлнĕ**

● ➡ 12 стр.

КРИМ

Суд залӗнчен

"Укҫа пар!"

Шупашкар районӗн сучӗ ниҫта та ӗҫлемен, маларах та судпа айӑпланнӑ Ильмир Абдуллинӑн приговорне вуласа пачӗ. Тутарстан ҫамрӑкӗ, 28 ҫултискер, Кӳкеҫре йывӑр преступлени тунӑ.

Ҫакскер Мускавран Хусана килме тухнӑ. «Мазда» автомобильпе Кӳкеҫ патӗнчен иртнӗ чух лавккаран икӗ хӗрарӑм тухнине асӑрханӑ. Кӑштах укҫа тӑвас тенӗ – вӗсене машинӑна лартнӑ. Хӗрарӑмсенчен пӗри вунӑ тенкӗ тӳленӗ те кӑштахран анса юлнӑ. Тепри малалла кайнӑ. Тренккасси ялӗ патне ҫитеспе вара водитель машинӑна чарнӑ та пассажира мӑйӗнчен ярса тытнӑ.

Хӑраса ӳкнӗ хӗрарӑм ӑна аллинчен ҫыртса илнӗ-ха, анчах Ильмир ҫӗҫӗ кӑларнӑ, ӑна хӳтлӗхсӗрскерӗн карланки тӗлне тытнӑ, укҫа ыйтнӑ. Сехри хӑпнӑ ҫын енчӗкне кӑларса панӑ – унта 11,8 пин тенкӗ пулнӑ. Абдуллин ҫакӑнпа та ҫырлахман: пассажирӑн кӗсье телефонне те туртса илнӗ. Унӑн аккумуляторне кӑларса пӑрахнӑ, хӗрарӑма антарса хӑварнӑ та малалла вӗҫтернӗ.

Шар курнӑскер пӑтӑрмах пирки ҫийӗнчех полицие евитленӗ. Хураха темиҫе кунран тупнӑ, аллисене сӑнчӑрласа Кӳкеҫе илсе килнӗ. Хӑй каланӑ тӑрӑх – унӑн укҫа пулман-мӗн, ҫавӑнпа хӗрарӑма тапӑннӑ. Анчах ку, паллӑ, явапләхран хӑтармасть. Суд патшалӑх айӑплавҫин позицийӗне килӗшсе Абдуллина виҫӗ ҫул та ултӑ уйӑхлӑха пӗтӗмӗшле режимлӑ колоние ӑсатма йышӑннӑ. Тата – вунӑ пин тенкӗлӗх штрафлама. Айӑплав тата та хаяртарах пулатчӗ пуль те – ҫамрӑк ҫынна вӑл следстви вӑхӑтӗнче айӑпне йышӑнса ҫырса пани, хӗрарӑма кӳнӗ сиене саплаштарни пулӑшрӗ, приговор «ҫемҫелчӗ».

Урамӗ Чечеклӗ, анчах шывсӑр

Шупашкар районӗн прокуратури Кӳкеҫри Чечеклӗ урамра ӗҫмелли шыв тата электроэнерги ҫукки пирки пӗлтернӗ тӗслӗхпе тӗрӗслев ирттерчӗ.

Асӑннӑ урамра пурӑнмалли ҫурт вырнаҫнӑ, хуралтӑсем те пур. Анчах централизациленӗ мелпе шыв кӗртмен, колонка тавраш те ҫук. Районӑн тӗллевлӗ программипе килӗшӳллӗн Кӳкеҫ поселокне ӗҫмелли паха шывпа тивӗҫтересси ҫыхӑннӑ ӗҫсене 2016-2017 ҫулсенче пурнӑҫлама палӑртнӑ. Анчах ҫак программӑран Чечеклӗ урама шывпа тивӗҫтересси паллӑ мар. Саккунпа килӗшӳллӗн ялхула тӑрӑхӗн чиккисенче халӑха электричествӑпа, ӑшӑпа, газпа, шывпа тивӗҫтересси ҫак территори администрацийӗн татса памалли ыйтусен шутне кӗрет. Ҫапла вара Кӳкеҫ администрацийӗ Чечеклӗ урамра пурӑнакансен прависемпе интересӗсене пӑсни куҫ кӗрет.

Ҫакна тӗпе хурса район прокурорӗ ял тӑрӑхӗн администрацине асӑннӑ урамри ҫынсене ӗҫмелли шывпа тивӗҫтерессине йӗркелеттерес тӗллевпе район судне тавӑҫ тӑратрӗ. Суд ҫак кунсенче йышӑну туса тавӑҫа туллин тивӗҫтерчӗ. Ӑна пурнӑҫламалли ҫеҫ юлать.

Анатолий ИВАНОВ,
Шупашкар районӗн прокурорӗн ҫумӗ.

Ҫынна – кислотапа!

Ҫӗнӗ Шупашкар хулин сучӗ 49 ҫулти Тамара Калашова тӗлӗшпе пуҫарнӑ уголовлӑ ӗҫпе приговор палӑртнӑ. Вӑл пӗлсе тӑрсах ҫын сывлӑхне йывӑр сиен кӳнӗ.

Пӑтӑрмах иртнӗ ҫулхи утӑ уйӑхӗн варринче пулнӑ. Химиксен хулинчи Тӗкӗрҫ катинчи ҫуртӑн коридорӗнче тӗл пулнӑ, хӑй лайӑх пӗлменпалламан арҫын хӗрарӑма темшӗн килӗшмен – ӑна питӗнчен 70% уксус кислотипе сапнӑ. Ҫавна май арҫынна йывӑр суран кӳнӗ – сулахай куҫӗ суккӑрланмаллах.

Судра Калашова хӑй ҫынна асӑрханмасӑр суран кӳнӗ теме пӑхнӑ. Ҫапах патшалӑх айӑплавҫи ӗнентерсе пама пултарнӑ: хӗрарӑм ҫынна кислотапа ятарласа сапнӑ. Суд ӑна 2 ҫуллӑха пӗтӗмӗшле режимлӑ колоние ӑсатма йышӑннӑ.

Н.СТЕПАНОВ.

Шалу тӳлемен

Прокуратура органӗсем предприяти-организацире ҫынсене ӗҫ укҫине вӑхӑтра тата туллин тӳленипе ҫыхӑннӑ лару-тӑрӑва куҫран вӗҫертмеҫҫӗ. Ҫавна май ҫулталӑк пуҫланнӑранпа икӗ ертӳҫе дисквалификацилеме те ӗлкӗрнӗ.

Комсомольски районӗн прокуратури вырӑнти пурӑнмалли ҫурт-йӗрпе коммуналлӑ хуҫалӑхӑн управляющи компанийӗнче тӗрӗслев ирттернӗ. Тулли мар явапллӑ ҫак обществӑра пӗлтӗрхи утӑ уйӑхӗнчен тытӑнса чӳк уйӑхӗччен шалӑва вӑхӑтра тӳлеменнине палӑртнӑ. Директора ҫакнашкаллишӗн маларах та административлӑ майпа явап тыттарнӑ. Ҫавна май Марс Миназетдинов тӗлӗшпе КоАПӑн 5.27 статйин 2-мӗш пайӗпе каллех адмпроизводство пуҫарнӑ. Миравай судья унӑн айӑпне ҫирӗплетнӗ, ӑна ҫулталӑклӑха дисквалификациленӗ.

Куславкка районӗнче вара «Карамышевское» пулӑ хуҫалӑхӗн директорӗ Юрий Афанасьев суд умне тӑнӑ. Унта та саккуна пӑснӑ – ҫынсене уйӑхра шалу пӗрре ҫеҫ тӳленӗ. Ҫак ертӳҫӗ те маларах ҫакнашкаллишӗнех административлӑ майпа явап тытнине кура суд ун тӗлӗшпе те ҫӳлерех асӑннӑ йышши явапләх палӑртнӑ – ҫулталӑклӑх дисквалификаци.

Пӗлтӗр вара прокурорсен тӗрӗслевӗсен материалӗсене тӗпе хурса пӗтӗмпе 12 пуҫлӑха дисквалификацилерӗччӗ. Прокуратурӑсем мерӑсем йышӑннӑ май ӗҫ укҫин 56 млн тенкӗлӗх парӑмне татнӑ.

Н.КОНОВАЛОВ.

Ха-ха-ха! Ахӑлтатса кулар-ха!

Туссем калаҫаҫҫӗ:
– Пӗррехинче командировкӑран таврӑнтӑм та...
– Малаллине каласа пама та кирлӗ мар.
– Мӗншӗн?
– Капла та пӗлетӗп. Эсӗ ӑна шкапра тупрӑн-и?
– Ҫук, кӗлет хыҫӗнче чавса чикрӗм...

* * *

– Ваҫук, санӑн полицире паллакан ҫук-и?
– Пур-ҫке. Сашук – манӑн питӗ лайӑх юлташ.
– Унта мӗн тӑвать?
– Иккӗмӗш уйӑх изоляторта ларать ӗнтӗ.

* * *

Судья айӑпланакана тӗпчет:
– Сире ултавшӑн айӑплаҫҫӗ – хӑвӑрӑн клиентӑрсене ҫамрӑклӑх эликсирӗ тесе темле шӗвек сутнӑ. Эсир маларах судпа айӑпланнӑ-и?
– Айӑпланнӑ: 1650, 1730 тата 1890 ҫулсенче...

* * *

Судра.
– Судья господин, тупа тӑватӑп, манӑн айӑп ҫук!
– Сире маларах суд тунӑ-и?
– Унччен эпӗ нихҫан та суд умне тӑман. Вӑрланипе пирвайхи хут ҫаклантӑм...

* * *

Пуп тӗрмене ристансен ҫылӑхӗсене каҫарттарма килнӗ. Кӗсье вӑррипе калаҫать:
– Ан кулян, ырӑ ҫыннӑм! Ирӗке тухсан эпӗ сана пулӑшма тӑрӑшӑп.
– Тавах, атте, – хуравлать чунӗ ҫемҫелнӗ рецидивист, – анчах эсир мана пулӑшаймастӑр. Ҫын кӗсйинчен укҫа кӑларса илесси – пӗртте ансат ӗҫ мар, кунта пысӑк опыт, ӑсталӑх кирлӗ – эсир пултараймастӑр...

* * *

Кӗсье вӑрри автобусра кӗрнеклӗ пӗр арҫын кӗсйине аллине чикет. Лешӗ ҫакна сисет те вӑрра кӑкӑртан ярса тытать, кӑшкӑрса ярать:
– Мӗн хӑтланатӑн, кӗлмӗҫ?!
– Кам, эпӗ кӗлмӗҫ-и? Эсӗ хӑв чухӑн кӗлмӗҫ: санӑн пиллӗкмӗш кӗсйӳне ухтаратӑп – пӗр пус та ҫук!

* * *

Хупаха пӗр арҫын кӗрет, бармена саккас парать:
– 100 грамм коньяк ярса пар.
Лешӗ эрех ярать те черккене клиент умне лартать. Арҫын вара кӗсйинчен мензурка тата полицейски удостоверение кӑларать:
– Эпӗ сире тӗрӗслеме килнӗ! Виҫетпӗр: 75 грамм кӑна! Штраф – 2 пин тенкӗ!
Тепӗр каҫхине. Ҫыннисем – ҫавсемех. Полицейски каллех мензуркӑпа эрехе виҫет, бармена ку хутӗнче 4 пин тенкӗлӗх штрафлать. Унран тӗлӗнсе ҫапла ыйтать:
– Эсӗ мана палларӑн вӗт-ха, апла тӑк мӗншӗн каллех сахалрах ярса патӑн?
– Сан пек тӗрӗслевҫӗсене пула алла пӑсиччен темиҫе пин тенкӗ штраф тӳлетӗп... – хуравлать бармен.

* * *

Адвокат хӑй хӳтӗлекен ристан патне килнӗ:
– Манӑн сире валли икӗ хыпар пур: пӗри лайӑххи, тепри япӑххи – хӑшӗнчен пуҫлам?
– Япӑххинчен.
– Экспертиза пӗтӗмлетнӗ тӑрӑх – хваттерте вӗлернӗ ҫыннӑн пиншакне варланӑ юн йӗрӗсем сирӗн юнпа пӗр килеҫҫӗ.
– Питӗ япӑх... Лайӑх хыпарӗ вара мӗнлерех?
– Юн кӑтартӑвӗсем – гемоглобин, холестерин, сахӑр – пурте виҫеллӗ!

* * *

Сейфсенчен укҫа-пурлӑх вӑрлакансен ҫӗр-шывсен хушшинчи конкурсне ирттереҫҫӗ. Условисем ҫапларах: командӑсем икшер ҫынран тӑраҫҫӗ, вӗсене миллион доллар хунӑ сейф ларакан пӳлӗме кӗртсе яраҫҫӗ. Пӗр минутлӑха ҫутӑ сӳнтереҫҫӗ, ҫак вӑхӑтра вӑрӑсем сейфа уҫма ӗлкӗрчӗҫ тӗк – унти миллион доллара вӗсене хӑйсене приз вырӑнне параҫҫӗ.
Малтан французсене кӗртсе яраҫҫӗ. Ҫутӑ ҫутнӑ хыҫҫӑн ҫакӑ палӑрать: вӗсем сейфӑн тулашри алӑкне ҫеҫ уҫма ӗлкӗрнӗ иккен. Унтан – американсем. Пӗр минутра вӗсем тулашри алӑка уҫма, шалти кодлӑ ҫӑрапа аппаланма кӑна тытӑннӑ...
Вырӑссем патне черет ҫитет. Минут иртнӗ хыҫҫӑн пӳлӗмри ҫутта ҫутасшӑн – ҫутӑлмасть. Мӗн амакӗ? Тӗттӗмре сасӑ илтӗнет:
– Ваня, эпир тин ҫеҫ миллион долларлӑ пулса тӑтӑмӑр. Лампочкӑна вӑрламасан та юратчӗ...

* * *

– Алло, полици-и?
– Полици...
– Эпӗ вара – Ваҫук... – телефон кӗпҫине пӑрахать.
Кӑштахран – каллех:
– Алло, полици-и?
– Ӑхӑ...
– Эпӗ – Ваҫук... – ку хутӗнче те линин тепӗр вӗҫӗнче пиклетнӗ сасӑсем кӑна илтӗнеҫҫӗ.
Темиҫе минутран алӑка шаккаҫҫӗ:
– Ку Ваҫук-и?
– Ҫапла...
– Эпир вара – полици!

* * *

Юлашки олигарх президент патне килнӗ: «Хисеплӗ президент! Хамӑн завода патшалӑха тӑрӑхса патӑм, хула тулашӗнчи коттеджа ача ҫуртне парнелерӗм, пуриншӗн те – хамшӑн тата тӑвансемшӗн – туллин налук тӳлерӗм. Чикӗ леш енне тухса каймашкӑн ирӗк пама ыйтатӑп».
Президент: «Халӑх йӑлипе килӗшӳллӗн – инҫе ҫула тухас умӗн кӑштах та пулин ларса илмеллех!»

* * *

Полицейскисем каҫхи патруле тухнӑ, хӑйсен территорийӗпе ҫӳреҫҫӗ. Пӑхаҫҫӗ те – пӗр йывӑҫран ҫын ҫакӑннӑ. Пакунлисем кунашкаллипе аппаланасшӑн мар, ҫавӑнпа вилене кӳршӗ участока куҫарса ҫакса хураҫҫӗ. Унта – хӑйсен патрулӗ. Кӑштахран ҫав участокри полицейскисем хайхи вилене асӑрхаҫҫӗ:
– Пӑх-ха, паҫӑрхи виле каллех кунта ҫакӑнса тӑрать!

* * *

Клиент хӑйӗн адвокачӗ панӑ тӳлев хутне пӑхать:
– «Кӑнтӑрлахи апат вӑхӑтӗнче панӑ сӗнӳсемшӗн» – ку тата мӗн?
– Ас тумастӑр-и? – тӗлӗнет адвокат. – Виҫӗм кун кафере пӗрле апатлантӑмӑр, эпӗ сире пулӑ шӳрпи илмешкӗн канаш патӑм...

Сӑмах ҫерҫи мар

«Пӗчӗк чухне эпӗ анне велосипед туянса патӑрччӗ тесе турра кӗлӗ тӑваттӑм. Ҫитӗнсен турӑ кӑмӑлне ӑнлантӑм: велосипед вӑрларӑм та турӑ мана ҫакӑншӑн каҫартӑр тесе кӗлӗ тума пуҫларӑм».

Ристан сӑмахӗнчен.

«Сенсаци! Раҫҫей археологӗсем мамонтӑн тӗрӗс-тӗкел упранса юлнӑ скелетне тупнӑ!

Сенсаци! Лондонри музейрен мамонт скелечӗ ҫухалнӑ!»

Хыпарсен кӑларӑмӗнчен.

«Больницӑн инфекци уйрӑмӗнчен унта варвиттипе аптранипе выртнӑ пилӗк пациент тухса тарнӑ. Полици тата врачсем йӗр тӑрӑх кайса вӗсене часах тупнӑ».

Полици сводкинчен.

«Раҫҫейре преступниксене суд туса вӗлерессине пӑрахӑҫланӑ хыҫҫӑн маларах вӗлермелли приговор палӑртнисене чӗрӗллех чавса чикӗҫ».

Сас-хуравран.

«Ӗнер хулара пуҫӗнчен 7 пуля лекнипе пурнӑҫран уйрӑлнӑ ҫын виллине тупнӑ. Влаҫсем тӗлӗнсе пӗтерейменҫҫӗ: ҫын хӑйӗн ҫине алӑ хунӑ май пурнӑҫран ҫапла тискеррӗн уйрӑлни халӗччен пулман».

Хаҫатри заметкӑран.

«Заложниксене ярса илнӗ террористсем хӑйсен требованийӗсене каллех ҫемҫетнӗ. Малтан вӗсем 30 млн доллар тата вертолет ыйтнӑ тӑк халӗ пӗр кӗленче шурӑ эрех, 2 канфет тата велосипед та ҫитет теҫҫӗ. Хӑрушсӑрлӑх служби вӗсемпе калаҫусем ирттерессине малалла тӑсать».

ФХС пӗлтерӗвӗнчен.

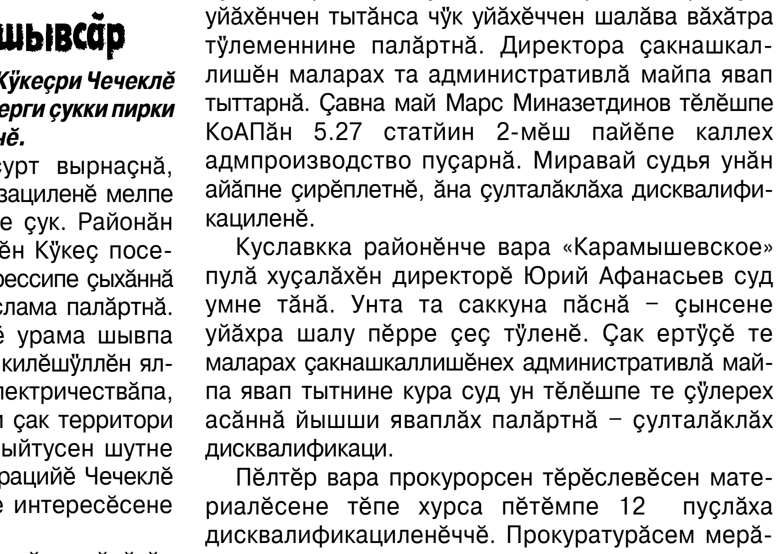

Нарăс, 23: Çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунĕ

Вĕсем маншăн – ырă тĕслĕх

Çак сăн ÿкерчĕк аттен архивĕнче упранать. Ăна 1950 çулта ÿкернĕ. Унта манăн йăхăн аслăрах ÿсĕмри тăвансем сăнарланнă. Сулахайри, Мухтав орденĕн тулли кавалерĕ, манăн мăн асатте – Çĕрпÿ районĕнчи Старак ялĕнче 1922 çулхи юпа уйăхĕн 17-мĕшĕнче çуралнă Герман Терентьевич Прокопьев.1920-мĕш çулсен варринче вĕсен çемйи Пушкăрт Республикинчи Пишпÿлек районĕнчи Соловьевка поселокне пурăнма куçнă. Герман Терентьевич вăрçăччен унти «Новый путь» колхозра тăрăшнă. 1942 çулхи кăрлач пуçламăшĕнче ăна çара илнĕ. Ака уйăхĕнчен Кăнтăр, Сталинград, Кăнтăр-хĕвел тухăç, 2-мĕш Беларуç, 2-мĕш Прибалтика, 1-мĕш Беларуç фрончĕсенче тăшманпа паттăррăн çапăçнă. 1-мĕш Беларуç фрончĕн гварди стрелоксен 52-мĕш артиллери полкĕн оруди наводчикĕ Г.Прокопьев сержант 1945 çулхи ака уйăхĕн 26-мĕшĕнче Берлин урамĕнчи çапăçура нимĕçсен пехота ротин атакине сирме пулăшнă. Çакăншăн ăна II степень Мухтав орденĕпе наградăланă. Унччен, 1944 çулхи çурла уйăхĕн 15-мĕшĕнче, вăл III степень Мухтав орденне тивĕçнĕ. 1968 çулта унăн кăкăрĕ çинче I степень Мухтав орденĕ ялкăшма тытăннă.

• Герман Терентьевичпа Мария Васильевна Прокопьевсем ывăлĕпе Леньăпа тата Петр Васильевич Васильев /1950 çул/.

Вăрçă хыççăн Герман Терентьевич Пишпÿлек районне таврăннă, çемье çавăрнă, ача-пăча ÿстернĕ. 1999 çулхи çĕртме уйăхĕн 30-мĕшĕнче пурнăçран уйрăлнă.

Хыçалти ретри, сержант пакунĕсемлĕ çар çынни, мăн асаттен мăшăрĕн /сылтăмри/ шăллĕ Петр Васильев. Вăл та Çĕрпÿ районĕнчи Старак ялĕнче 1925 çулта çуралнă. 1-мĕш Инçет хĕвел тухăç фрончĕн стрелоксен 95-мĕш уйрăм бригадинче яппун самурайĕсемпе çапăçнă. Авиацин кĕçĕн специалисчĕсен шкулĕнчен вĕренсе тухнă. 1950 çултанпа Шупашкарти аэроклубра ĕçленĕ, парашютистсем хатĕрленĕ. Каярахпа Шупашкарти агрегат заводĕнче, слесарьте тăрăшнă.

Çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунĕ умĕн вĕсем çинчен ахальтен сăмах пуçармарăм. Вĕсем – маншăн ырă тĕслĕх.

■ **Илья ВАСИЛЬЕВ, Шупашкар 55-мĕш вăтам шкулĕн вĕренекенĕ**

Мускава хӳтĕленĕ чухне

Темиçе çул каялла пирĕн пата Тутар Республикинчен саппасри старшина Павел Кумаев хăнана килчĕ. Вăл манăн аттепе пĕрле 1941 çулхи шартлама сивĕре çĕр-шывăн тĕп хулине илме талпăнакан нимĕç фашисчĕсемпе паттăррăн çапăçнă. Вĕсем Подольск хулинчи пулеметчиксемпе пехота çар училищин курсанчĕсен 11-мĕш ротин йышĕнче тăшман танкĕсем тапăнса килекен плацдарма хӳтĕленĕ. Ун чухне виçĕ салтака пĕр винтовка тивнĕ, аллисенче – çунакан шĕвек тултарнă кĕленчесем. Çакна ĕненме те йывăр, анчах... Çав çапăçусенчен пĕринче рота старшини йывăр аманнă. Атте ăна хӳтĕ вырăна илсе тухнă.

– Танксене чĕртсе çунтармалли кĕленчесем те çитместтчĕç. Ун вырăнне тĕтĕмпе йăсăрланакан вутă пуленкисемпе те пенĕ. Нимĕçсем унран та питĕ хăранă, тен, шăпах вăл вут хыптарĕ. Çунакан çуртсене сÿтсе вĕсен пĕренисене тăшман танкĕсен айне пăрахаттăмăр. Гусеницăсем чăлханчăр тесе тĕрлĕ тимĕр-тăмăр, йĕплĕ пралук та ывăтнă, – аса илчĕ ун чухне хăна. – Çапăçура юлташ куçне хупсан унăн винтовкине илеттĕмĕр. Хыçалта сасса хăпартакан хатĕрсемпе «Пĕр утăм та чакмалла мар. Мускава пĕр танк та ан кĕтĕр» тесе аса илтерсе тăратчĕç. Чылайăшĕ танк айне пулса вилчĕ. Пурте тенĕ пекех 18-22 çулти каччăсем...

Аслă ăрурисем /атте те, Павăл пичче те, ыттисем те/ Тăван çĕр-шывшăн хăйсен пурнăçне шеллемен. Пысăк çухатупа килнĕ Çĕнтерÿ кунĕ. Çак чăнлăха нихăçан та ан манăр!

■ **Анатолий МАКСИМОВ.** Сĕнтĕрвăрри районĕ

Связист паттăрлăхĕ

Шупашкар районĕнчи Ахтанайра çуралса ÿснĕ Гаврил Михайлов вăрçă пуçлансан пĕрремĕш эрнерех Хĕрлĕ Çар ретне тăнă. Мускав çывăхĕнчи çар училищинчи связистсем хатĕрлекен курсра икĕ уйăх вĕреннĕ хыççăн 1942 çулхи утă уйăхĕнче вут-çулăмлă Сталинграда çитет. 62-мĕш çарăн /командующийĕ – В.И.Чуйков генерал/ 9-мĕш çыхăну ротин телефонисчĕ кĕске хушăрах штабпа подразделенисен хушшинчи çыхăнăва пĕлсе йĕркеленипе палăрать. Пĕрре кăна мар командованин Тав сăмахне тивĕçет вăл.

Юпа уйăхĕн пуçламăшĕнче Г.Михайлов сержант телефонист окопра дежурствăра тăнă. Юнашарах – боеприпассен склачĕ. Кĕçех ун çывăхĕнче тăшман снарячĕ çурăлать. Хыпса илнĕ вут-çулăм склад патне çывхарать. Г.Михайлов хăйăр сапса çулăма сÿнтерет. Хăраса, шикленсе тăмасть вăл, хăрушлăха сирет.

Сталинград фронтĕнче тухса тăнă «На разгром врага» хаçатăн 1942 çулхи юпа уйăхĕн 4-мĕшĕнчи номерĕнче «Подвиг связиста Михайлова» заметка пичетленнĕ. Сăмах май, асăннă хаçат редакторĕ пирĕн ентеш, писатель-журналист, Сталинград паттăрĕ Илпек Микулайĕ пулнă.

Вăрçă çĕнтерÿпе вĕçленичченех Гаврил Михайлович Михайлов сержант-связист фронтсен çул-йĕрĕпе утса тухнă. Хĕрлĕ Çăлтăр, Тăван çĕр-шыв вăрçин орденĕсене, «Паттăрлăхшăн» медале тивĕçнĕ.

■ **Галина МИХАЙЛОВА**

Аслашшĕн халалне асра тытса...

Кĕтнепе Пăла хутлăхĕнче вырнаçнă Чăваш Çармăс ялĕнче Саиновсен йăхĕнчи арçынсем пурте Тăван çĕр-шыв сыхлавçисен йышĕнче пулнă. Сашăн аслашшĕ Гурий Саинов 1941 çулхи утă уйăхĕн пуçламăшĕнчех фронта кайма повестка илнĕ, Çĕнтерÿ кунне çыхартичченех ылханнă тăшманпа кĕрешнĕ, тăван тăрăха икĕ орденпа, 5 медальпе таврăннă. «Эпир – хăравçăсем мар, чăн-чăн аптраман тавраш ĕсем, – тенĕ ватă салтак. – Ыттисем те Саиновсен хушаматне çÿлте тытасса, çемье чыссумне хушса пырасса шанатăп...»

Çапла пулса тухнă та. Ветеранăн пил-халалне çĕре ÿкермен çамрăксем. Салтак ячĕ тухсан ывăлĕсем пĕрин хыççăн тепри шинель тăхăннă, ашшĕ çапăçусенче çĕнсе илнĕ телее сыхлама аллисене пăшал тытма шăпа тухнишĕн хĕпĕртенĕ. Акă XX ĕмĕр вĕçĕнче Петĕрĕн ывăлне Сашăна та Чăваш Çармăссем Раççей çарне ычслăн ăсатса янă, чăн-чăн салтак пулса таврăнма ырлăх-сывлăх суннă. Çар ретне тăриччен каччă Йĕпреçри пĕрремĕш вăтам шкултан ăнăçлă вĕренсе тухма, çăмăл атлетикăра спортăн пĕрремĕш разрядне тултарма ĕлкĕрнĕ. Ут-пÿ тĕлĕшĕнчен çирĕп те çăл куçĕ пек вăй-хал тапса тăракан çамрăк хăйне пурнăç шкулĕн йывăр тĕрĕслевĕ кĕтнине пĕлмен çав ун чухне!

...Республикăн тĕрлĕ кĕтесĕнчен Канашри сбор пунктне пуçтараннă çамрăксене лартнă пуйăс Мускава çул тытнă. Кунтан – Çурçĕр Кавказа. Вун саккăрти яшсем хăйсене мĕнле шăпа кĕтнине усăмлăн ăнланса илнĕ. 1999 çулхи çу уйăхĕн 25-мĕшĕ тăван республикăпа сыв пуллашнă Александр Саиновăн асĕнче ĕмĕрлĕхех çырăнса юлнă. Телее, чăваш каччи çак ушкăнра пĕччен мар иккен: кунта унăн ентешĕсем, Йĕпреç тăрăхĕнчен килнисем йышлă. Моздокра, пурнăçпа вилĕм хушшинчи хулара, халлĕхе лăпкă-ха. Анчах ку тăвăл умĕнхи шăплăх кăна пулнине лайăх ăнланаççĕ çамрăксем. 01860-мĕш çар чаçĕнчи мотострелоксен 2-мĕш батальонне лекнĕ Александр Саинов Йĕпреç тăрăхĕнчи Кăшмасри Александр Андреевпа, Каçал енчи Виталий Матросовпа, Шупашкарпа Çĕрпÿ районĕсенчи Сергей Семеновпа тата Слава Мироновпа çывăх туслашнă. Сăмах май, халĕччен тăсăлать çак туслăх. Водитель-механик профессине алла илнĕ Чăваш Çармăс каччи, салтаксем валли апат-çимĕç турттараканскер, малтанхи кунсенче боевиксемпе куçа-куçăн тĕл пулман-ха. Анчах нумай кĕттермен лешсем. Аргун ту хушăкĕнчен тухса пирĕн салтаксене пĕр хутчен кăна мар тапăннă. Вырăнти лару-тăрăва пилĕк пÿрне пекех витĕр пĕлсе курса тăракан сĕмсĕр боевиксем лартса хăварнă мина çине кĕрсе кайса сывлăшалла сирпĕннĕ салтаксенчен пĕри Сашăн çывăх тусĕ, Чăваш Çармăсран 5 çухрăмра вырнаçнă Смычка каччи Анатолий Никитин пулнă. «Вăрçă мĕн таран пысăк çухату кÿнине Толя вилнĕ хыççăн пĕтĕм чун-чĕрепе туйса илтĕм, – çак сăмахсем хыççăн Саинов сăн-пичĕ шурса кайнине асăрхарăм эпĕ. – 2000 çулхи пуш уйăхĕн 10-мĕшĕнче, тăван тăрăхран уйрăлнăранпа 10 уйăх иртсен, тантăшăма цинк тупăкра тăван ялне илсе килтĕмĕр. Ăна юлашки çула ăсатма Кăшмас каччи Александр Андреев та хутшăнчĕ. Моздокран килнĕ Владимир Манжинов лейтенантпа пĕрле хурлăхлă митингра эпĕ те сăмах каларăм, Толя вилĕмĕшĕн боевиксене тавăрма пулни çинчен пĕлтертĕм».

Александр Саинов та, унăн тантăшĕсем те хăйсен тивĕçне чун-чĕри хушнă пек пурнăçланă, кашни тытăçуран хăюллăн çĕнтерсе тухнă. Шел, Çурçĕр Кавказа пĕрле çул тытнă ентешĕсенчен темиçе çамрăка Анатолий Никитинăн шăпи кĕтсе тăнă-мĕн. «Вăхăтсăр пуç хунă тантăшăмсем куç умĕнчех, – терĕ Александр Саинов. – Буинск поселокĕнчи Владимир Ягодинские, Йĕпреçри Станислав Павлова снайпер пульли пирĕнтен уйăрчĕ. Кăшт маларах сĕм вăрман варринче вырнаçнă Пăкăян поселокĕнчи Судаковсен килне те цинк тупăк килсе çитнĕччĕ. Ветеринари врачĕ пулас ĕмĕтпе çунатланнă Сергей тăван ял масарĕнче канлĕх тупрĕ...»

Хальхи вăхăтра Александр Саинов Мускав хулине ĕçлеме çÿрет. Тăван тăрăхри предприятисем пурте тенĕ пекех хупăннă. Тĕп хулари ведомство хуралне ун валли ĕç пур-ха хальлĕхе. Пиччĕшĕ хăйĕнпе пĕрле шăллĕне Ромăна илсе кайнă. Рома, салтака кайма ят тухсан, тăнăçлăх кÿрекен /миротворец/ çар чаçне лекнĕ. Çакăн хыççăн Грузи çĕршывĕнчи хирĕç-тăрусене сирсе яма, Цхинвал хулинче пурăнакансене хÿтлĕх кÿме хутшăннă. Саиновсен хушамачĕ ятне тасан упранă. Аслашшĕ, Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçинче Европăри патшалăхсене фашизмран ирĕке кăларма тивĕçлĕ тÿпе хывнă хăюллă фронтовик, паян кунччен пурăнас тăк, маттур мăнукĕсене ытамласа илсе çапла каланă пулĕччĕ: «Эсир манăн пил-халалăма тÿрре кăлартăр!»

■ **Геннадий КУЗНЕЦОВ.** Йĕпреç районĕ

Уйăхлăх

Савăнăçпа куляну туйăмĕ вăратакан уяв

Ыран – Тăван çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунĕ. 1918 çулхи нарăсăн 23-мĕшĕнче çуралнă паллă çак пулăма халалласа çĕр-шыври общество организацийĕсем çур ĕмĕр ытла ĕнтĕ ятарлă уйăхлăх ирттереççĕ. Кăçалхи çак кампани вĕçленеспе кашни хула-районтах, çавăн пекех чылай коллективра Совет Союзĕн çарĕсене Афганистанран илсе тухнăранпа 25 çул çитнине анлăн паллă турĕç.

Вунă çула яхăн тăсăлнă Афган вăрçине Елчĕк районĕнчи Аслă Елчĕк ялĕнче çуралса ӳснĕ 24 салтак тата Раççей Федерацийĕн тава тивĕçлĕ летчикĕ, Паттăрлăх тата Хĕрлĕ Çăлтăр орденĕсен кавалерĕ Иван Теньков подполковник хутшăннă. Вăрçăпа юнлă хирĕç тăрусем çухатусăр вĕçленмеççĕ. Вăтăр çула яхăн каялла сăрт-ту хушшинчи хаяр çапăçура Анатолий Патшин пуçне хунă. Унăн юлташĕсенчен улттăшĕ вара Аслă Елчĕке аманса таврăннă хыççăн мирлĕ вăхăтра вилнĕ. Вĕсене ялти халăх нихăçан та манмасть.

Çак кунсенче Аслă Елчĕкри тĕп лапамри стадионта интернационалист салтаксене асăнса хоккей турнирне ирттерчĕç. Ăна йĕркелес тĕлĕшпе Анатолий Патшинпа пĕр вăхăтра Г.Н.Волков академик ячĕллĕ шкулта вĕреннĕ Виталий Орехов агрономпа физкультура учителĕ Виталий Афанасьев пысăк ĕç туса ирттернĕ. Вĕсем хатĕрленĕ «Спутник» команда татăклă тĕл пулура Тускел ялĕн хоккеисчĕсене 6:0 шутпа çĕнтернĕ. Виççĕмĕш вырăнта – «Прогресс» пĕрлешӳ команди.

Çитĕнекен ăрăва çарпа патриот воспитанийĕ парас тĕлĕшпе Шупашкарти Н.В.Никольский ячĕллĕ педагогика колледжĕнче тĕллевлĕ вăй хураççĕ. Çĕр-шыв хӳтĕлевçин кунне халалласа ирттернĕ уйăхлăх вăхăтĕнче кунта кашни эрнерех спорт ăмăртăвĕ, конкурспа викторина йĕркелерĕç. Иртнĕ юн кун педагогика колледжĕнче ирттернĕ Паттăрлăх урокне Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçин ветеранĕсем – ултă орден кавалерĕ Петр Теплов тата «Советская Чувашия» хаçатăн корреспондентĕнче 30 çул ытла ĕçленĕ Петр Кольцов, 1962 тата 1967 çулсенче тĕрлĕ çĕр-шывра пулса иртнĕ çар конфликчĕсене хутшăннă Федор Пупин майор, çавăн пекех интернационалист салтаксем хутшăнчĕç. Паттăрлăх урокĕ çарпа патриот юррисен концерчĕпе вĕçленчĕ.

■ **Петр СИДОРОВ.**
Алена АБЗЫКОВА сăн ӳкерчĕкĕ

Асăну урокĕ

Çак кунсенче Канаш районĕнчи Шуркасси вăтам шкулĕнче хамăр çарсене Афганистанран илсе тухнăранпа 25 çул çитнине халалласа ас тăвăм урокĕ иртрĕ.

Ку мероприятие шкул коллективĕ тата сумлă хăнасем – Канаш райадминистраци пуçлăхĕ В.Софронов, Кăшнаруй ял тăрăхĕн пуçлăхĕ А.Васильева, Раççей вăрçă тата çар службин ветеранĕсен союзĕн республикăри организацийĕн ертӳçин çумĕ, отставкăри майор В.Константинов, "Вăрçă инвалидĕсем" общество организацийĕн правлени членĕ Ю.Гурьев, афган вăрçине пулнисем – хутшăнчĕç. Афганистанри çапăçусенче чăваш каччисем те паттăрлăх кăтартнă, шел, вĕсенчен хăшĕ-пĕри тăван тăрăха чĕрĕ-сывă таврăнайман. Пуç хунисен йышĕнче Кăшнаруй ял тăрăхне кĕрекен Тури Сурăм çамрăкĕ А.Семенов та пур. Ас тăвăм урокне унăн иккĕмĕш сыпăкри пиччĕшĕ В.Николаев килнĕ, ăна "Вилнĕ салтакăн çемйине" медаль пачĕç. Ю.Гурьев "афганецсене" – В.Николаева, А.Петрова, О.Александрова тата ыттисене – Тав çырăвĕпе чысларĕ.

Райадминистраци пуçлăхĕ В.Софронов ас тăвăм урокĕсем пысăк пĕлтерĕшлине асăнчĕ. Çамрăксене çарпа патриот воспитанийĕ панăшăн шкул коллективне тав турĕ. Ку пĕлӳ çуртĕнче ăс пухакансем "Зарница" тата "Орленок" вăййисене пĕрмаях хутшăннине, çĕнтерӳçĕсен йышне лекнине палăртрĕ. "Интернационалист воинсене асăнса Канаш районĕнче çулсеренех спорт ăмăртăвĕсем, ытти мероприяти ирттереççĕ, палăксемпе асăну хăмисем уçаççĕ. Сирĕн шкулта та А.Семенов ячĕпе асăну хăми çирĕплетнĕ", – терĕ Владислав Васильевич.

"Ку тĕл пулу – сирĕн аçăрсемпе асларăсене, кукаçăрсене, тăванăрсемпе çывăх çыннăрсене – салтак тивĕçне чыслăн пурнăçланисене – асăнса йĕркеленĕ урок", – терĕ мероприятие вĕçленĕ май шкул директорĕ Г.Петрова.

■ **Антонина ТЯМИНА**

Çĕр-шыв хӳтĕлевĕнче те, йĕркелĕх хуралĕнче те

«Пирĕн пысăк йышра кăкăр çине Хĕрлĕ Çăлтăр орденне çакма тивĕçнĕ çын пур. Милицире тахçантанпах службăра. Тӳрĕ кăмăллă, хушнине тĕрĕс те вăхăтра пурнăçлакан, опытлă ĕçчен. Яланах яваплăха туять», – ĕçтешне мухтанăççĕ шалти ĕçсен Вăрнар районĕнчи пайĕн штаб пуçлăхĕ, шалти служба подполковникĕ Ярослав Никифоров пĕр калаçура.

Сергей Кузьмич Степанов аслă эксперт-криминалист, полици майорĕ пĕлтĕр пенсие тухрĕ, полици ветеранĕсен йышне кĕчĕ. Шăпах вĕсем В.Синдячкин техник-криминалистпа пĕрле çивĕч ĕçленĕрен кăткăс чылай преступление уçса панă.

Çӳлерех асăннă орден патне каялла таврăнар-ха. Хĕрлĕ Çăлтăр орденĕ пĕлтерĕшĕпе патшалăхра виççĕмĕш шутланнă. С.Степанова унпа çамрăклах, çар хĕсметĕнче тăнă вăхăтрах, чысланă.

Санарпуçĕнче çуралса ӳснĕ, ялти шкултан, Вăрнарти ял хуçалăх техникумĕнчен вĕренсе тухнă çамрăка 1985 çулхи çуркунне салтака кайма ят тухнă. Çар ретне тăнăскер малтанах Литвара вĕренӳре пулать, унтан Афган вăрçине лекет. Тăван тăрăхра ветеринар профессине алла илнĕскере кунта санинструктора вĕрентеççĕ. «Лайăх ас тăватăп: чӳк уйăхĕн 7-мĕшĕнче эпир засадăна кайрăмăр. Душмансен уйрăмах праçник кунĕсенче хăйсене «кăтартма» юрататчĕç. Эпир вăрттăн вырăна вырнаçрăмăр. Кăнтăрла шăп-шăпăрт, апат пĕçерсе çирĕмĕр. Эпĕ йĕри-тавра питĕ лăпкă пулнинчен тĕлĕнетĕп, хăрушах мар-ха тесе шухăшлатăп. Анчах каç пулчĕ те... пуçланчĕ: хире-хирĕçле икĕ ушкăн пĕр-пĕрне чарăнмасăр перет. Эпир, вĕсен варринче юлнăскерсем, хамăр пуррине пĕлтермесĕр шăпăрт ларатпăр. Пĕрремĕш хут курнă çак хирĕç тăруран маншăн чăн-чăн вăрçă пуçланчĕ», – аса илет халĕ полицин отставкăри майорĕ.

• С.Степанов.

Малалла вара – сăрт-ту хушшинчи çапăçусем, аманнă салтаксем, тус-юлташ, афган халăхĕн ирĕклĕхĕшĕн пуç хунă çынсем... Çакнашкал ӳкерчĕк куç умĕнчен пачах таталман – аманнисене пĕрремĕш медицина пулăшăвĕ парса вилĕмрен çăлса хăварасси Степанов санинструкторăн тивĕçĕ пулнă-çке: вăл сурансене çыхса янă, палкаса юхакан юна чарнă, укол туса ыратнине çăмăллатнă...

1986 çулхи раштав уйăхĕн 24-мĕшĕнче вĕсен роти душмансен засадине лекнĕ. Нумайăшĕ аманнă, чылайăшне «çулăм» ăшĕнчен илсе тухса сиплеме май килнĕ. Тăшман пульли Сергей Степанова хăйне те ураран амантнă. Баграм хулинчи госпитальте тăна кĕнĕ вăл. Пĕр уйăх сипленнĕ хыççăн каялла таврăннă, анчах текех хăйĕн ротипе çӳреймен, ту çинчи çулсене сыхланă, хамăр колоннăсем йĕркеллĕ иртсе каяссине тивĕçтернĕ. Шăпах юнлă çапăçура паттăрлăх кăтартнăшăн, салтаксене вилĕмрен çăлса хăварнăшăн Санарпуç çамрăкне Хĕрлĕ Çăлтăр орденĕпе наградăланă. Çавăн пекех вăл «Тав тăвакан афган халăхĕнчен» медале тата ытти наградăна тивĕçнĕ.

Салтак тумне хывнă каччă пĕр вăхăт Калининăри 24-мĕш училищĕре ĕçленĕ, каярахпа Элĕкри ПАИ инспекторне вырнаçнă. Тепĕр çултанах пултаруллă çамрăка административлă практика инспекторĕн должноçне шаннă, кĕçĕн лейтенант званине панă. Ялти ашшĕ-амăшне ватлăхра пулăшас тени, вĕсемпе çывăххах пулас кăмăл-туртăм Сергей Кузьмича тăван районалла куçма хистенĕ. Вăрнарти автоинспекцире çулталăк вăй хунă хыççăн 2002 çулта ăна эксперт-криминалиста куçараççĕ. Йывăрлăхсенчен нихăçан та хăраманскер çĕнĕ профессие хăвăртах хăнăхнă, Шупашкарти экспертизăпа криминалистика центрĕнче тата Мускавра куçăн мар майпа вĕреннĕ.

С.Степанов экспертизăпа криминалистика центрĕн районсен хушшинчи Çĕмĕрлере вырнаçнă уйрăмĕн аслă эксперт-криминалисчĕ пулнă май Вăрнар тата Элĕк районĕсенчи киревсĕр ĕçсене уçса пама хутшăннă. Çак тапхăрта миçе преступление тăрă шыв çине кăларман пулĕ?!

Йĕркелĕх хуралĕнче тăраканăн ĕçĕ кăткăс, кану кунĕсем те çукпа пĕрех, пысăк чăтăмлăх кирлĕ. Çавăнпа чи пĕлтерĕшли – çемье тылĕ çирĕп пулни, килте ăнланулăх хуçаланни. С.Степанова та пурнăçра хавхалантарса пыраканĕ, пулăшаканĕ – мăшăрĕ Людмила Ивановна. Вăл чылай çул Калининăри «Светлячок» ача садĕнче тăрăшать. Степановсем пĕр ывăл çуратса ӳстернĕ, халĕ Алеша программиста ĕçлет.

■ **Ирина ЯКОВЛЕВА.**
Автор сăн ӳкерчĕкĕ

Александр Николаевич НИКОЛАЕВ-АСЛУТ

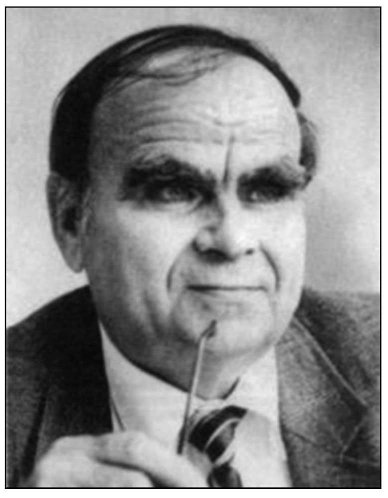

Ун çинчен иртнĕ вăхăтпа калаçма питĕ йывăр, «вăл вилнĕ» текен хăрушă хыпар чĕремĕрсене арман чулĕ пек пусарса тăрать. Ăна пĕлнĕ, унпа пĕрле ĕçленĕ тусĕсемпе юлташĕсемшĕн, ахаль çынсемпе «Хыпар» хаçата çырăнса илекенсемшĕн пысăк хурлăх – нарăсăн 20-мĕшĕнче паллă журналист, сумлă писатель Александр Николаев-Аслут пурнăçран уйрăлса кайрĕ. Республикăра ăна палламан, пултарулăхне пĕлмен çын çук-тăр. Яланах халăхпа тата халăхшăн тăрăшатчĕ, çирĕп, уçă чунлăччĕ, тĕрĕслĕхшĕн çунатчĕ, тĕрĕс марлăха, суеçĕ-элекçĕсене чăтма пултараймастчĕ. Çаплаччĕ пирĕн хисеплĕ ĕçтешĕмĕр-юлташăмăр.

Александр Николаевич 1930 çулхи раштавăн 22-мĕшĕнче Канаш районĕнчи Ешкилт ялĕнче çуралнă. Пурнăç йывăрлăхне парăнмасăр малашлăха талпăнакан чун-чĕреллĕ çамрăк Чурачăкри вăтам шкултан, куçăн мар майпа КПСС Тĕп Комитечĕ çумĕнчи партин аслă шкулĕн журналистика уйрăмĕнчен вĕренсе тухнă. Тăван хуçалăх уй-хирĕнче лăш курмасăр вăй хунă, Хусан чукун çулĕн рабочийĕнче тăрăшнă. 1951-1954 çулсенче Совет Çарĕнче хĕсметре тăнă.

КПСС Чурачăк райкомĕнче пуçарулăхпа, хастарлăхпа палăрнă Александр Николаева кĕçех республикăри «Коммунизм ялавĕ» /халĕ «Хыпар»/ хаçата чĕнсе илнĕ, чылай çул явапллă пайсене ертсе пынă. Чăваш Республикин телекуравпа радиохыпарлав патшалăх комитетĕнче тĕп редакторта, 1996-1999 çулсенче Чăваш Ен Патшалăх Канашĕн Аппаратĕнче тĕп специалистра тăрăшнă.

Александр Аслут – публицист, куçаруçă, сăвăç тата прозаик. 1998 çултанпа – Раççей Писателĕсен союзĕн членĕ. Чылай повеç-калав, очерк авторĕ. Чăваш Республикин культурăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ. Ăна Халăхсен туслăхĕн орденĕпе, чылай медальпе наградăланă.

А.Н.Николаев-Аслут вилĕмĕ «Хыпаршăн» та, чăваш литературишĕн пысăк çухату. Çутă сăнару, хаклă çыннăмăр, пирĕн асрах упранĕ.

«Хыпар» Издательство çурчĕн коллективĕ.

Чăваш Республикин Журналистсен пĕрлĕхĕ РФ Журналистсен союзĕн членĕ, Чăваш Республикин культурăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ

Александр Николаевич НИКОЛАЕВ /АСЛУТ/

вилнĕ пирки унăн тăванĕсемпе тата çывăх çыннисемпе пĕрле хурланнине пĕлтерет.

ЧР Профессионал писательсен пĕрлĕхĕ ЧР Профессионал писательсен союзĕн членĕ

Александр Николаевич АСЛУТ

вилнĕ пирки тăванĕсемпе пĕрле чĕререн хурланнине пĕлтерет.

Паян «Чăваш хĕрарăмĕ» хаçатăн çĕнĕ номерĕ пичетленсе тухрĕ

Администрация Асхвинского сельского поселения Канашского р-на ЧР предоставляет в аренду сроком на 49 лет земельный участок площадью 957000+/-8560 кв.м с кадастровым номером 21:11:000000:2910, расположенный по адресу: Чувашская Республика-Чувашия, Канашский район, с/пос. Асхвинское, земельный участок расположен в западной части кадастрового квартала, для сельскохозяйственного производства.

Заявления принимаются в течение месяца со дня опубликования по адресу: 429306, Чувашская Республика, Канашский район, д. Б.Бикшихи, ул. Ленина, д.11а. Телефон для справок 8(83533) 60-6-17.

КУПЛЮ

18.Бычков, тёлок, коров, лошадей. Т. 8-962-599-47-06.

93.Земельный участок со свидетельством под ИЖС площадью не менее 40 соток, можно с ветхими постройками в Чебоксарском, Моргаушском районах. Посреднику за информацию, если сделка состоится, 2000 руб. Т. 8-927-668-03-46.

104.Бычков, коров, тёлок, овец, свиноматок. Т. 8-927-999-37-37.

587.Коров, бычков и лошадей. Т. 89030659909.

РАБОТА

97.Требуются рабочие на монолит. Вахта. Оплата своевременная. Т. 8-917-677-42-98.

100.Требуются монолитчики. Т. 8-927-667-82-72.

110.Монолитчики, плотники, **монтажники,** шлифовщики, **каменщики,** сварщики. Питание, спецодежда. Вахта. Т. 8-925-002-22-38.

УСЛУГИ

25.Установка забора из профлиста, сетки-рабицы, секции ворот /распашные, откатные, автоматика/. Гарантия. Тел. 8-917-651-80-57.

32.Наркология. Живите трезво! Анонимно. Консультация бесплатно. С 8 до 13 ч. А.: Чеб., пр. Ленина, 56. **Т. 552733.** Лиц. ЛО 2101000928 МЗ СР РФ от 13.09.13 г. *Имеются противопоказания, проконсультируйтесь со специалистом.*

51.Бурение колодцев: скважин; **кольца колодезные** высококачественные. Доставка. Тел.: 8-927-847-71-43, 8-937-379-00-80.

96.Православный экстрасенс. Т. 8-987-660-39-29.

99.Автоматические ворота, видеонаблюдение. Т. 89278636398.

152.Бурение скважин на воду. Т. 8-960-302-12-93.

160.Бурение колодцев, углубление; **продажа и доставка** ж/б колец. Т. 8-905-343-42-07.

СУТАТĂП

795.Лайăх кĕрекен **таптарнă çăм.** Т. 8917066414б.

Факс: /8352/ 28-83-70.
E-mail:hypar2008@rambler.ru
реклама пĕлтерӳ
Тел.: 28-83-70.
316-мĕш пӳлĕмре йышăнаççĕ.

ПРОДАЮ

1.Качественную фабричную **МЕБЕЛЬ** по доступным ценам: стенки от 7900 р., прихожие от 3600 р., шкафы от 3300 р., комоды от 2300 р., столы от 1000 р., кровати от 4000 р. **Доставка,** сборка. Скидки, рассрочка. Салоны «Express Комфорт»: м-н «Экспресс»; вещ. рынок «Ярмарка»; МТВ-Центр – 4-й эт.; «Северная» ярмарка. **Сайт:** www.excomfort.ru. Т.: 46-55-44, 89538998224.

4.ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА. Низкие цены. Рассрочка. Доставка. Замер. Без выходных. **Т. 89875766562.**

5.Блоки керамзитобетонные 20х20х40, 12х20х40, 9х20х40 пропаренные, гидро-вибропрессованные заводские от производителя – недорого; **цемент, песок.** Доставка. Разгрузка. Без выходных. Кассовый чек, документы. Т. 8-960-301-63-74.

7. СРУБЫ для бани. Т. 37-28-74.

8.Гравмассу, песок, щебень, **торф,** кирп. бой, **керамблок,** керамзит. Пенсионерам, уч. ВОВ скидки. Т. 8-905-199-01-22.

10.Сетку-рабицу от производителя – более 80 видов, сетку сварную – более 30 видов, **профнастил, гвозди,** столбы, проволоку. **Изготовление** ворот, калиток. Доставка. Выездная сварка /генератор/. Грузоперевозки. Т.: 68-05-67, 34-70-70.

12.Профнастил, металлочерепицу, **оцинковку** рул., листовую, **трубы** профильные, водостоки, металлосайдинг. Т. 444433.

15.Кирпич, брусчатку, кольца, ОПГС, песок, КБ. **Т. 89613393363.**

16.СЕТКУ-РАБИЦУ от производителя – чёрную, зелёную, оцинкованную – около 100 видов, **сетку сварную,** столбы, скобы, проволоку, калитки. Доставка. Без выходных. Т.: 683045, 8-937-952-22-11.

19.Гравмассу, песок, щебень, торф, кирп. бой. Т. 89033225766.

20.Пластиковые ОКНА. Низкие цены. Найдёте дешевле – уступим. Без вых. Т. 89625989686.

21.Керамблоки, гравмассу, песок. Т.: 8-903-345-63-07, 8-917-675-75-28.

22.ОКНА пластиковые, железные **ДВЕРИ.** Реально низкие цены. Гарантия. Т. 89871267170.

23.Гравмассу, песок, бой кирпича, **щебень.** Д-ка. Т. 89061355241.

24.ГРАБЛИ, косилки, **сажалки,** копалки, окучники, **опрыскиватели.** Доставка. Т. 89278533596.

26.Керамблоки 20х20х40, 12х20х40, 10х20х40, **керамзит** в мешках, **цемент,** кирпич, к/кольца. Доставка. Т. 89033468556.

30.ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА, двери стальные, межкомнатные. Низкие цены. Гарантия качества. Звоните. Тел. 8-937-954-92-45.

33.Гравмассу, песок, **керамзит, щебень, торф.** Недорого. Доставка. Т. 89053465671.

35.Блоки керамзитобетонные вибропрессованные, пропаренные. Дёшево. **Т. 89373866629.**

38.ПЛИТЫ тротуарные 400х400х50 – 420 руб./кв.м., 500х500х60 – 450 руб./кв.м. **Зимой дешевле.** Т. 89674702736.

42.Керамблоки 12х20х40, 20х20х40, **кольца** колодезные – диам. 1,5м; 1м; 0,8м; 0,7м; 0,45м. Доставка. **Бурение.** Т.: 8-987-666-41-40, 89370100141.

45.АКЦИЯ! БЛОКИ КЕРАМЗИТОБЕТОННЫЕ 20х20х40 – **33** руб., 9х20х40, 12х20х40; **кольца** колодезные всех размеров от производителя, по низким ценам – бурение, монтаж; песок, гравмассу, щебень, торф, навоз, чернозём, КИРПИЧ в ассортименте. Д-ка. Т. 89196543499. Звоните!

47.Керамблоки 20х20х40 от производителя. Т.: 48-92-77, 8-903-389-90-38.

49.Керамблоки, цемент, керамзит в мешках. Цены от производителя. Т. 89053447932.

52.Пластиковые ОКНА, железные **ДВЕРИ.** Замер, доставка – бесплатно. Без выходных. Т.: 89176529694, 89276679588.

53.Отруби, зерно, к/корм, сахар, муку. Доставка. Т. 89373916016.

59.СЕМЕНА кормовой свеклы "ЛАДА" высокой репродукции. Тел.: 8/8352/ 73-39-11, 55-44-70, 8-961-346-38-34.

60.СЕМЕНА высокоурожайных **томатов, огурцов, перцев** и др. Тел.: /8352/ 73-39-11, 75-80-34, 55-44-70, 8-961-346-38-34.

61.БЛОКИ керамзитобетонные от производителя. Гарантируем высокое **качество.** Низкие цены. Доставка. Т. 89876734754.

66.Заборы кованые. Т. 89276689587.

Саламлатпăр

Хаклăран та хаклă, юратнă мăшăра, аттене, асаттене, мăн асаттене, Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçин ветеранне – Канаш районĕнчи Шаккăл ялĕнче пурăнакан <u>Михаил Прокопьевич ПРОКОПЬЕВА</u> – 90 çулхи сумлă юбилейпе чун-чĕререн саламлатпăр. Вăрăм кун-çул, çемьере юратупа килĕшӳ, ачусемпе мăнукусенчен пархатарлăх сунатпăр.

Çулсем иртни ан кӳтĕр тунсăх,
Вăй-халу пултăр иксĕлми.
Сана сунатпăр çирĕп сывлăх
Тата телей ытам тулли.

<u>Мăшăрĕ Луиза Васильевна, ывăлĕ, мăнукĕсем, мăнукĕсен ачисем, çывăх тăванĕсем.</u>

* * *

Хаклă та юратнă çыннăмăра – Етĕрне районĕнчи Анат Мучар ялĕнче çуралса ӳснĕ, халĕ Етĕрне хулинче пурăнакан <u>Владимир Петрович МАЛОВА</u> – 75 çулхи юбилейпе саламлатпăр. Пурнăçăн анлă çулĕпе малашне те хастаррăн утма çирĕп сывлăх, пархатарлă кун-çул, çăл куç пек тапакан вăй-хал сунатпăр.

<u>Юратнă мăшăрĕ, ачисем, мăнукĕсем, кĕçĕн мăнукĕ, тăванĕсем.</u>

* * *

Хаклă та юратнă аппана – Канаш районĕнчи Шăхаль ялĕнче пурăнакан <u>Римма Ивановна ВАСИЛЬЕВĂНА</u> – 70 çулхи юбилейĕпе ăшшăн саламлатпăр. Чăваш юманĕ пек çирĕп сывлăх, иксĕлми вăй-хал, тулли телей, такăр кун-çул сунатпăр.

<u>Çывăх çыннисемпе тăванĕсем.</u>

ИЗВЕЩЕНИЕ

Администрация Батыревского района Чувашской Республики сообщает о наличии земельного участка сельскохозяйственного назначения для ведения сельскохозяйственного производства для предоставления в аренду сроком на 49 лет с кадастровым номером 21:08:110301:72, площадью 58695 кв.м., местоположение: установлено относительно ориентира в северо-западной части кадастрового квартала 21:08:110301, расположенного в границах участка, адрес ориентира: Чувашская Республика, Батыревский район, Туруновское сельское поселение.

За справками, информациями, претензиями обращаться в отдел сельского хозяйства, экологии, экономики, земельных и имущественных отношений администрации Батыревского района Чувашской Республики в течение месяца со дня опубликования в газете. Дополнительная информация по тел. 8(83532) 6-18-37, 8(83532) 6-14-26.

ПРОДАЮ

71.ПИЛОМАТЕРИАЛ любой, **срубы** в наличии и на заказ, **дрова,** горбыль. Т. 8-903-389-14-00.

74.КамАЗ – сельхозвариант. Т. 8-937-952-84-67.

75. Дымоходные трубы из нерж. стали. **Аргонная сварка:** медь, нержавейка. Т. 44-44-33.

76.СРУБЫ с комплектацией. **Липовые срубы** – на заказ. Доставка. Т. 8-937-952-84-67, Владимир.

77.ТЕПЛИЦЫ: 3х6 – 12000 р., **3х8** – 15000 р. Доставка. Т. 48-16-54.

88.<u>Грабли</u> <u>от 23 тыс. руб.,</u> **<u>плуги, картофелесажалки,</u>** <u>фрезы,</u> **<u>косилки.</u>** Низкие цены. Всё новое! Тел.: 8-927-851-68-58, 8-937-955-98-02.

89.Срубы /3х3, 6х3/ – готовые и на заказ. Строим под ключ. Т. 8-909-300-31-21.

103.Кирпич, керамблок, кольца колодезные. Высокое качество. Низкие цены. Т. 89623213680.

107.Пластиковые окна, деревянные. Немецкое качество. Бесплатные услуги: замер, доставка, демонтаж, монтаж. **Гарантия** 5 лет. Пенсионерам **скидки.** Т.: 8/8352/ 377017, 89373913991.

111.К/корм, зерно, ракушки, **мясокостную муку** и т. д. Доставка по ЧР бесплатно. Т. 89003343380.

114.Дом крупнопанельный 70 кв. м. с надв. постройками, баня, газ, уч. 30 сот. /Марпосадский р-н, д. Астакасы. /. Т. 89053429852.

117.ОКНА ЧУВАШИИ. Пластиковые **окна,** железные **двери.** Замер. Монтаж. Скидки. Т. 89050281182.

119.Пиломатериал любой от производителя, **утеплители,** крепежные изд., гидропароизоляция. НДС. Т.: 37-69-01, 44-04-47.

120.СЕМЕНА ДОННИКА белого и желтого. Т. 89053459424.

121.Песок, гравмассу, бой кирпича, **щебень.** Т. 89196567752.

851.Кирпич, кольца. Д-ка /вездеход манипулятор/. Т. 444407.

Вăрçă паттăрĕн А.Кочетов ентешĕмĕрĕн мăнукĕн хĕрĕ

Аделина Сотникова – Олимп чемпионки!

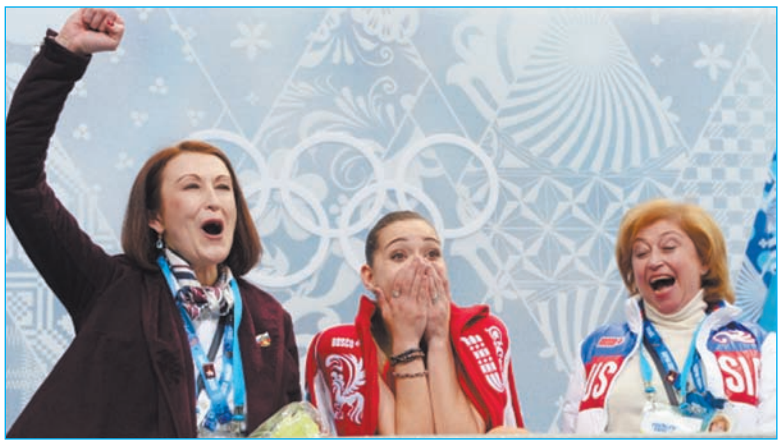

Сочире иртекен хĕллехи XXII Олимп вăййисем вĕçленсе пыраççĕ. Унăн программипе олимпиецсем паян тата ыран юлашки стартсене тухĕç.

Шăмат кунхи кĕрешӳре çичĕ ылтăн медаль хăйсен "хуçисене" тупĕ, тепĕр кун унтан та сахалтарах – виççĕ кăна. Олимпиада хупăннă кун, нарăсăн 23-мĕшĕнче, арçын йĕлтĕрçĕсем 50 километрлă марафонта тупăшĕç, бобслеистсем тăватшарăн пĕр экипажра ăмăртĕç. Тата тĕнчери миллион-миллион çын кăмăллакан вăйăра – хоккейра – финалистсем тĕл пулĕç. Вĕсем ĕнер каçхине кăна палăрнă: çурма финалта Финлянди команди Швеци командипе выляннă, АПШ хоккеисчĕсем – канадецсемпе. Шел, Раççей команди-сем – хĕрарăмсемпе арçынсен – вăйлисемпе пĕр тан кĕрешейменрĕç.

Юрать-ха фигуристсем, шорттрекра ăмăртакансем, бобслеистсем тата ытти хăш-пĕр çĕнтерӳçĕ пурсăмăр та шаннине тӳрре кăларма вăй-хăват çитерчĕç. Еплерех маттур та ăста пулчĕ кĕçнерни кун фигурăсем туса ярăнакан Аделина Сотникова! Вун çиччĕри "ылтăн" хĕре куракансем чун-чĕререн, ăшшăн саламласа чысларĕç. Сотниковăн ылтăн медалĕ Раççей олимпиецĕсемшĕн – çиччĕмĕш.

Сăмах май, А.Сотникова – Улатăрта çуралса ӳснĕ, Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçинче Совет Союзĕн Паттăрĕн ятне тивĕçнĕ А.Кочетовăн мăнукĕн хĕрĕ. Паянхи кун унăн иккĕмĕш сыпăкри мăн аккăшĕ – Любовь Федотова – Улатăрта пурăнать.

Çак кăтартупа пирĕн çĕр-шыв пĕтĕмĕшле таблицăра тăваттăмĕш вырăна тухрĕ. Малтисем – Норвеги /10 ылтăн медаль/, АПШ /8/, Германи /8/. Тен, ăнăçлă финиш Раççее кăшт çӳлерех хăпарма май парĕ.

■ **Юрий ПЛОТНИКОВ**

Тава тивĕçлĕ тренер

Çĕнĕ Шупашкарти 1-мĕш спорт шкулĕнче ĕçлекен Николай Петров хăйĕн пурнăçне спорта халалланă. Нумаях пулмасть 60 çулхи юбилейне паллă тунă пултаруллă вĕрентекен «Чăваш Республикин тава тивĕçлĕ тренерĕ» ята тивĕçрĕ.

Чăннипех тивĕçлĕ вăл çак хисепе. Унăн вĕренекенĕ Анастасия Тарасова 2013 çулта виçĕ çĕнтерӳпе палăрчĕ: Дзержинск хулинче сумо енĕпе иртнĕ çĕр-шыв ăмăртăвĕнче, Раççей тата тĕнче кĕрешӳçисен чемпионачĕсенче мала тухнă. Тепĕр воспитанникĕ Елена Карпова /Васильева/ бронза медаль çĕнсе илнĕ. Тренер патĕнче ăсталăха ӳстерекен ытти çамрăк та маттур. Калăпăр: иртнĕ çулах Николай Жигаревпа Денис Петров Пĕтĕм Раççейри турнирта пĕрремĕшпе иккĕмĕш вырăнсене йышăннă. Сергей Андреев, Эдуард Иванов, Сергей Орлов самбо енĕпе Раççей спорт мастерĕн нормативне тултарнă, вĕсем те чылай ăмăрту призерĕсем.

Николай Николаевич Куславкка районĕнчи Йĕршер ялĕнче çуралса ӳснĕ. Тĕрлемесри шкулта пĕлӳ илнĕ чухнех районти турнирсенче хăйĕн вăйне тĕрĕсленĕ яш малаллахи кун-çулне те спортпа çыхăнтарать. Шупашкарти профессипе техника училищине вĕренме кĕрсен ирĕклĕ мелпе кĕрешекенсен секцине çырăнать. Каярах ăна шăпа Чăваш патшалăх педагогика институтне илсе çитерет. Унта спортсмена Евгений Селиванов /хальхи вăхăтра – ЧР самбо федерацийĕн ертӳçи/ асăрхать, ăна вăл самбо секцине пыма сĕнет. Çавăнтан пуçласа çамрăк спортсмен республика тата çĕр-шыв ăмăртăвĕсене хутшăнать, самбистсен Пĕтĕм Раççейри турнирĕсенче çĕнтерӳçĕ ятне икĕ хут тивĕçет. Паян СССР спорт мастерĕ тренер ĕçĕнче вăй хурать, вăл самбистсемпе дзюдоистсене, кĕрешӳçĕсемпе сумоистсене хатĕрлет.

Хăйĕн ĕçне чунтан парăннă Николай Петрова республикăра кĕрешӳ тата сумо енĕпе уйрăм секцисем уçмалли çукки канăç памасть. «Чăваш Ен спортсменĕсен пысăк çитĕнĕвĕсемпе мухтанатпăр, анчах вĕсене малалла аталанма майсем туса памаççĕ. Çавăнпа секцисем кирлех. Тен, хăçан та пулин кĕтсе илетпĕрех», – шанăçне сухатмасть тренер.

■ **Егор АНДРЕЕВ**

Мĕншĕн çапла калатпăр

Килсен те лайăх, килмесен тата лайăх

Упăшкипе арăмĕ юратса мăшăрланнăранпа çирĕм пилĕк çул çитнине паллă тума шут тытаççĕ, кама-кама чĕнмеллине палăртаççĕ.

– Эпĕ халех юбилей епле иртсе каясси пирки пăшăрханатăп. Халĕ, хăв пĕлетĕн, – тет арăмĕ мăшăрне, – пĕр ĕçкĕ те йĕркеллĕ иртни çук, кăмăллăн кăна шăкăл-шăкăл калаçса ларас чухне ĕççе супнăскерсем пĕр-пĕрне кӳрентерме, усаллине аса илме, хирĕçлеме пуçлаççĕ. Куля кумпа Мишша тете те ав ялан хирĕçсе пурăнаççĕ: тем çитмест, тем пайлаймаççĕ, урлă пулаççĕ каллех, шăл витĕр калаçсан хăраса тăратăп.

– Пурте хирĕçмеççĕ вĕт, иккĕшĕ кăна мар, чаракансем те пулĕç. Чĕнмесен аван мар, шута хуман пек пулĕ. Ăсĕсем хăйсен, чĕнсе пăхар. Килсен те лайăх, килмесен тата лайăх, – килĕшет мăшăрĕ.

Пĕрене пуçĕ шăтăк тенешкел – ачи те çавăнтах ашшĕне амăшĕ калаçнине пĕтĕмпех итлесе ларнăмĕн. Хайхи çак шăпăрлана Мишша тетĕшĕ патне йыхрава яраççĕ. Ачи ун патне çитет те: "Сире аттепе анне юбилее чĕнме ячĕç, кĕтетпĕр терĕç", – хыпарлать ача.

– Урăх нимĕн те каламарĕç-и? – ыйтать инкĕшĕ.

Ача ахах çав, суйма-пытарма пĕлменскер çапла лаплаттарса хурать: "Килсен те лайăх, килмесен тата лайăх", – терĕç".

Паллах, Мишша тетĕшĕпе инкĕшĕн кун пек чухне кăмăл хуçăлать: чĕннĕ çĕре те каймалла, те каймалла та мар.

Юратсах кайман çыннăн кăмăлне пăсас мар тесе хăйсен асĕнче çапла калама хăнăхнă.

■ **Роман ЧЕПУНОВ**

Гороскоп

Нарăс, 24 - пуш, 2

Сурăх. Пултарулăхăра кăтартмалли чи ăнăçлă тапхăр. Нарăсăн 28-мĕшĕ – саванăçлă кун: ĕçре премипе парассине пĕлтерĕç, кăсăклă хыпар илтĕр. Вырсарни кун юлташăрсене хăнана чĕнетĕр пулин те ытлашши ан тăкакланăр.

Вăкăр. Пурнăçри улшăнусем пăшăрхантарĕç: çăвара шыв сыпмасан вăрттăнлăхăрсем пирки çывăх çыннăрсем кăна мар, ĕçтешĕрсем те пĕлĕç. Унсăр пуçне шухăшламантуман çĕртех тăкакланма тивĕ /ытлари кун/. Эрне кун – ăнăçсăр кун: юратнă çыннăра кĕвĕçмелли сăлтав тупăнĕ.

Йĕкĕреш. Çивĕч ыйтусене татса пама ан васкăр. Эрнен иккĕмĕш çурринче вĕсем çăмăллăнах уçăмланĕç – хăвăр та сисместĕр. Сывлăхăр пирки ан манăр: терапевт патне кĕрсе тухăр, стоматологпа канашлăр... Руль умĕнче ларакансене çăлтăрсем асăрхануллăрах пулма хистеççĕ.

Рак. Командировкăна кайса килни карьера картлашкипе хăпарма пулăшĕ. Çапах сирĕн çул çинче чăрмавсем пулĕç. Вĕсене васкамасăр парăнтарма тăрăшăр. Эрнен иккĕмĕш çуррине вăхăта çемьепе пĕрле ирттерĕр: тăванăрсем патне хăнана кайса килĕр, паркра уçăлса çӳрĕр...

Арăслан. Бизнеспа аппаланакансем çитĕнӳ хыççăн çитĕнӳ тăвĕç. Урăх регионти партнерсемпе çыхăну тытакансем – уйрăмах. Шăмат кун ĕçлĕ тĕл пулăва хутшăнăр – унта тупăш кӳрекен килĕшӳ алă пусма май килĕ.

Хĕр. Ăнăçлă эрне. Чылай ĕçтешĕр сирĕн шухăшпа килĕшмест пулин те проекта ăнăçлă вĕçлеме, ун хыççăнах тепĕр ĕçе кӳлĕнме май килĕ. Калаçма ан ӳркенĕр, ăсталăхăра туллин кăтартăр. Ĕç нумай пулнăран шăмат кун та килте лараймастăр, анчах вăйран кайиччен тăрмашни сывлăха хавшатма пултарать.

Тараса. Япăх мар эрне! Асăр-аннĕр, тусăрсем пулăшсан ĕçре те çитĕнӳ тăваятăр. Çак тапхăрта мăшăрланма шут тытнисен пăшăрханма кирлĕ мар: çемье çирĕп те телейлĕ пулĕ. Шăмат кун туй тăвакансемшĕн, хĕр çураçакансемшĕн ĕмĕрлĕхех асра юлĕ.

Скорпион. Кил-тĕрĕшре аппаланатăр. Ахăртнех, çемьере кĕçех йыш хушăнассипе те çыхăннă ку. Ытлари кунпа кĕçнерни кун асăр-аннĕрпе, пуçлăхăрпа ан тавлашăр, эрне кун çывăх çыннăрсене кĕрекене пухăр, пĕчĕк парнепе те пулин савăнтарăр. Тĕл пулăва йыхравласан та ан кайăр – унта нимĕнле çĕнĕлĕх те пулмĕ.

Ухăçă. Пачах та вĕренес килмест-и? Пур пĕрех ан хахалланăр, кĕнеке хыççăн кĕнеке шĕкĕлчĕр, пухнă ăс каярахпа питĕ кирлĕ пулĕ. Вăй-хăват тапса тăмасть-и? Пĕр-пĕр секцие çырăнăр, спортпа туслашни кăмăлăра çĕклĕ. Савнийĕр /мăшăрăр/ пулăшу ыйтать-и?

Ту качаки. Суту-илӳпе аппаланакансемшĕн ăнăçлă тапхăр. Çурт-йĕр туянас шухăш пур-и? Ытлари кун хаçатжурнал уçса пăхăр, унти пĕлтерӳсене тимлĕ сăнăр. Кирлĕ пулсан шанчăклă юлташăрсем алă параççех. Эрне кунпа шăмат кун юридици хучĕсемпе аппаланăр, вырсарни кун килтен ан тухăр – шусса ӳкес хăрушлăх пур.

Шыв тăкан. Эрне пуçламăшĕнче çанă тавăрсах ĕçлемелле пулĕ: çĕнĕ проекта пурнăçлама тытăнатăр, юлташăрсене пулăшатăр... Укçа-тенкĕпе, документсемпе, транспортпа çыхăннă йывăрлăхсем сиксе тухма пултарĕç.

Пулăсем. Пысăк укçа ĕçлесе илес тесех ултавçăсен аллине çакланма пултаратăр. Иккĕленӳллĕ сĕнӳсене тӳрех йышăнăр – тĕплĕ шухăшлăр, мăшăрăрпа /савниĕрпе/ канашлăр. Ку пăтăрмах чунран пăшăрханасси патне илсе çитерме пултарĕ. Саккуна пăхăнăр, çивĕч ыйтусене васкамасăр татса парăр.

Çанталăк

кăнтăрла çĕрле

22.02	- 10	- 12		
23.02	- 10	- 9		
24.02	- 5	- 6		
25.02	- 3	- 8		
26.02	- 4	- 11		
27.02	- 5	- 10		
28.02	- 4	- 10		

чăваш халăх хаçачĕ
ХЫПАР
ЗОЛОТОЙ ФОНД ПРЕССЫ MMVIII
УЧРЕДИТЕЛЬСЕМ – ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН МИНИСТРСЕН КАБИНЕЧĔ, "ХЫПАР" ХАÇАТ РЕДАКЦИЙĔ
Федерацин çыхăну, информаци технологийĕсен тата массăллă коммуникацисен сферинчи надзор службин Чăваш Республикинчи управленийĕнче 2013 çулхи çу уйăхĕн 31-мĕшĕнче ПИ ТУ21-00281 №-пе регистрациленĕ
"Хыпар" индексĕ – 54800, "Чăваш хĕрарăмĕ" – 11515,
"Хыпар"-шăмат кун"– 78353, "Сывлăх" – 11524,
"Çамрăксен хаçачĕ" – 54804, "Кил-çурт, хушма хуçалăх" – 54806

Директор-тĕп редактор А.П.ЛЕОНТЬЕВ
Номер редакторĕ Г.А.МАКСИМОВ
РЕДКОЛЛЕГИ:
М.М.АРЛАНОВ /тĕп редактор çумĕ-коммерци директорĕ/
А.П.ЛЕОНТЬЕВ /директор-тĕп редактор/
Г.А.МАКСИМОВ /тĕп редактор çумĕ/
С.Л.ПАВЛОВ /тĕп редактор çумĕ/
Н.Г.СМИРНОВА /культурăпа чăваш диаспорин пайĕн редакторĕ/
Ф.П.ЧЕРНОВ /яваплă секретарь-техника центрĕн пуçлăхĕ/
Дежурнăй редактор Ю.С.МИХАЙЛОВ

Адрес: 428019, ШУПАШКАР, ИВАН ЯКОВЛЕВ ПРОСПЕКЧĔ, 13, ПИЧЕТ ÇУРЧĔ, III ХУТ, "ХЫПАР".
ТЕЛЕФОНСЕМ
Редакци телефонĕсем:
56-00-67 – директор-тĕп редактор
56-33-64 – тĕп редактор çумĕ
56-04-17 – тĕп редактор çумĕ
62-08-62 – секретариат, яваплă секретарь
пайсем:
28-85-01 – общество пурнăçĕпе политика пайĕ
56-05-21 – журналист тĕпчевĕсен тата куçару пайĕ
56-08-62 – экономика пайĕ
56-03-04, 28-85-91 – социаллă пурнăçпа вĕренӳ пайĕ
56-08-61 – культурăпа чăваш диаспорин пайĕ
56-04-26, 28-85-87 – хроникăпа хамăр корреспондентсен пайĕ
28-82-91 – корректорсем
56-45-94 – фотокорреспондент
бухгалтери – 28-83-64
коммерци дирекцийĕ,
28-83-70 – рекламăпа пĕлтерӳсен пайĕ
56-20-07 – çырăнтарупа реализаци пайĕ, hypar2008@rambler.ru
корр. пункчĕсем:
8-937-398-75-33 – Хĕрлĕ Чутай
/8-835-38/2-18-02, 2-11-95–Йĕпреç
28-85-71 – Чăваш Республикин Журналистсен союзĕн правленийĕ
Факс: (8352) 28-83-70
Электрон почта: hypar@mail.ru
Хаçата «Хыпар» Издательство çурчĕ» АУ техника центрĕнче калăпланă, «Чăваш Ен» ИПК» АУО типографийĕнче пичетленĕ. 428019, Шупашкар хули, И.Яковлев проспекчĕ,13. 56-00-23 – издательство директорĕ.

РЕКЛАМĂПА ПĔЛТЕРӲСЕНЕ 316-мĕш пӳлĕмре йышăнаççĕ. Тел. 28-83-70.
Хаçатри рекламăсăр тӳлевлĕ информаци материалĕсем "Реклама çинчен" федераци саккунĕн 2 ст. килĕшӳллĕн "Аталану çулĕпе", "Ят-сум", "Ĕç тата çын", "Самана таппи", "Компетентлă" рубрикăсенче пичетленеççĕ.

Офсет пичечĕ. Калăпăшĕ 2 пичет листи. Рекламăпа пĕлтерӳсен чăнлăхĕшĕн вĕсене паракансем яваплă.
Пичете графикпа 21 сехетре алă пусмалла, 20 сехет те 45 минутра алă пуснă.
Тираж 8843. Заказ 634.
Ĕç кунĕ 8 сехет те 45 минутран пуçласа 17 сехет те 45 минутчен, шăмат кунпа вырсарни кунсăр пуçне.